

**3. El Mediterrani, Catalunya, Castella i la
Monarquia.
Demografia, economia i política.
Equilibris i interaccions.**

3.1 - Demografia, economia i equilibri territorial a la Catalunya del segle XVI

En aquest apartat, ens proposem analitzar l'evolució demogràfica catalana del segle XVI, a la llum de les conclusions que hem anat establint en els apartats anteriors sobre una nova cronologia dels cicles econòmics, estretament lligada a l'impacte de la guerra i de les relacions internacionals en general.

El nostre propòsit no consisteix en detectar un seguit de relacions causals directes entre els fenòmens demogràfics i econòmics; sinó en posar de manifest la coincidència temporal en les tendències d'expansió i crisi de la població i de l'economia. La nostra intenció no consisteix tant en ponderar la influència relativa dels factors que poden vincular ambdues evolucions; com en posar de manifest que, almenys en aquesta època, marxen en paral·lel.

Tot i així, podem intentar esbossar un esquema dels mecanismes que interrelacionen els dos processos. És possible que el buit demogràfic amb que Catalunya entra en el segle XVI estimulés un augment de la nupcialitat i de la natalitat, al existir un accés relativament fàcil a la terra. Però, aquesta tendència sembla que es va veure àmpliament contrarrestada per les altíssimes puntes de mortalitat que es van produir durant les quatre primeres dècades del segle. A més, la depressió econòmica que sembla que el país va viure a la dècada dels '30, agreujada per la contínua inestabilitat provocada pels interminables conflictes bèl·lics, tampoc sembla massa positiva per afavorir el creixement demogràfic.

Per contra, durant la segona meitat del segle XVI, aquest creixement esdevé intens i continuat. Per què?

En primera instància, cal assenyalar una important reducció de la mortalitat. Les puntes de mortalitat extraordinària esdevenen molt menys intenses i molt més espaiades que a la primera meitat del segle.

I, en segon terme, cal recordar la llarga fase de creixement econòmic (tan espasmòdic com es vulgui, però força significatiu), interrelacionat amb l'important flux d'immigració occitana, que reforça el propi creixement vegetatiu de la població autòctona. Una immigració no exempta de

tensions, tal com ho demostra una petició de 1561 de la Generalitat al lloctinent, demanant que “*per los molts luterans hi avie en França y per los molts francesos entren de cada dia en lo present Principat de Catalunya, y porie ésser que sembrarien la mala secta de luterania amagadament ... volgués donar ordre en que més no.n entrassen, y los qui entrats eren que buydassen lo present Principat*”¹.

Una aproximació general al llarg segle XVI.

Segons els estudis de Jordi Nadal i Emili Giralt (1953 i 1960) i del propi Jordi Nadal (1978 i 1983)², la demografia catalana del segle XVI es caracteritzaria per un ràpid creixement. Després d’una llarga i profunda davallada del 55,1% entre el 1300 i el 1497, entre aquest darrer any i el 1626 es produiria un augment del 111,6%. En paraules del mateix Jordi Nadal, “*d’una manera més sintètica, pot parlar-se de gran davallada en el curs dels segles XIV i XV, de redreç espectacular en el XVI*”³. Entre 1497 i 1553, hi hauria un increment moderat a l’entorn del 20%, mentre que entre 1553 i 1626 el procés s’acceleraria fins a un 75% d’augment.

Aquestes dades, però, potser haurien de ser lleugerament revisades a la llum d’estudis més recents d’àmbit local⁴. Així, per exemple, els resultats dels treballs de Ramon Alberch i Narcís Castells sobre Girona o de Jordi Andreu sobre Cornudella, Torroja i Ulldemolins, entre d’altres autors, permeten a Antoni Simon sintetitzar que “*hi ha indicis per posar en qüestió el creixement moderat –d’un 20%- de la primera meitat del segle XVI i pensar més aviat en un balanç neutre per aquest període*”⁵. Mentre que

---

¹ *Dietaris de la Generalitat ...*, (1994), vol. II (Anys 1539 a 1578), p. XII.

² Jordi Nadal / Emili Giralt, “Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717”, *Estudios de Historia Moderna* III (1953), pp. 283-298.

Jordi Nadal / Emili Giralt, *La population catalane de 1553 à 1717. L’immigration française*, París 1960.

Jordi Nadal, “La població catalana als segles XVI i XVII”, *Història de Catalunya*, Ed. Salvat, Barcelona 1978, pp. 48-63.

Jordi Nadal, “La població”, *Història de Catalunya*, (dirigida per Jordi Nadal i Philip Wolff), Barcelona 1983, pp. 65-94.

³ Jordi Nadal, “La població”, *Història de Catalunya*, ..., (1983)

⁴ En aquest sentit, podem remetre a l’àmplia bibliografia citada a: Antoni Simon, “La població catalana a l’època moderna. Síntesi i actualització”, *Manuscrits* n° 10 (1992), pp. 217-258.

Antoni Simon, *La població catalana a l’època moderna. Deu estudis*, Ed. Monografies Manuscrits, UAB 1996, vol. 2, pp. 11-75.

⁵ Antoni Simon, “La població catalana ...”, (1992), p. 220.

Jaume Dantí –a partir de les xifres dels censos aportades per Jordi Nadal- opina que “*el creixement de la primera meitat del segle fou moderat, i potser més intens fins a 1515 que posteriorment*”⁶.

Evidentment, aquestes dues visions no són pas totalment contradictòries. En efecte, tal vegada sigui possible dividir la primera meitat del segle XVI en tres fases que, a nivell demogràfic, segueixen de manera força paral·lela la divisió cronològica que nosaltres hem proposat a nivell econòmic per aquest mateix període⁷. Una primera fase d'increment de la població fins a 1515-1519; una segona fase de descens que es perllongaria fins la gran carestia de 1539-1541; i, a partir d'aquí, l'inici de la llarga època de fort creixement que, a mitjans de segle, permetria recuperar les pèrdues de la fase de disminució precedent. Donant-se com a resultat final un balanç aproximadament neutre pel conjunt de la primera meitat del segle.

Una qüestió, sobre la qual podem recordar les dades aportades per José Luís Betrán⁸, on posa de manifest la freqüència i la intensitat molt superiors de les crisis de mortalitat epidèmica barcelonines abans de 1530 que en la llarga etapa posterior.

Any	Intensitat
1501	137,02
1507	351,55
1515	95,93
1520-1521	144,59
1528	109,14
1530	574,74
1558	142,95
1564	63,16
1589	114,49
1614	73,49

⁶ Jaume Dantí, “La població: creixement i oscilacions”, Crisi institucional i canvi social. Segles XVI i XVII, vol. 4 de *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1997, p. 74.

⁷ Veure, en aquest mateix treball, el capítol titulat *Els aspectes econòmics de les relacions entre Catalunya i Castella durant l'alta edat moderna*.

⁸ José Luís Betrán, *La peste en Barcelona ...*, (1996), p. 99.

D'aquesta manera, per tant, el període de creixement demogràfic net - que indubtablement caracteritza el conjunt del segle XVI català - es concentraria entre 1541 i 1626, aproximadament. En aquest mateix sentit, hem de recordar que, segons les dades aportades per Jordi Nadal i Emili Giralt, la fase de plenitud de la immigració occitana es va produir, precisament, entre 1540 i 1620.

Resulta molt evident, doncs, el paral·lelisme entre aquesta evolució demogràfica i la cronologia de la trajectòria econòmica que ja hem descrit anteriorment. I que es caracteritzaria per una primera fase de lleugera recuperació, coincidint amb el moment de màxima atracció relativa castellana, entre 1490 i 1530; una segona etapa de crisi i reconversió, entre 1530 i 1545; i, finalment, un llarg període de creixement, coincidint amb la intensa reorientació mediterrània, entre 1545 i 1630.

I, potser també val la pena destacar el paral·lelisme d'aquesta cronologia amb la del comerç marítim valencià: 1) creixement fins a 1522; 2) depressió fins a mitjans de segle; i 3) represa vigorosa a partir d'aquest moment i amb un màxim el 1590⁹.

Anys	Focs de Barcelona	Focs de Mataró
1496-1497	5.731	134
1504-1505	6.000	
1515-1516	6.388	211
1536		213
1540-1541		212
1543		229
1553-1554	6.396	237
1567	6.874	
1616		500
1627	8.600	

⁹ Pere Molas, "El comerç de la Mediterrània a l'Atlàntic", ..., (1997), pp. 126-127.

La primera fase. El creixement moderat fins a 1515-1519.

És possible que, durant els tres o quatre primers lustres del segle XVI –en coincidència amb la política de *redreç* impulsada per Ferran II-, es produís un augment demogràfic moderat.

Tal com es posa de manifest en el fogatge de 1497, després dels desastres de la guerra civil de 1462-1472 i de la crisi del sistema feudal català, el nivell de partida de la població catalana és extraordinàriament baix; i, per tant, les possibilitats de creixement són molt importants. Els catalans d'aquell període tornen a gaudir dels efectes benèfics de la pau. Hi ha moltes terres lliures i àmplies possibilitats de promoció socio-professional. Les armes del rei assoleixen èxits molt importants al nord d'Àfrica i al sud d'Itàlia. Nàpols i Sicília esdevenen mercats reservats per a les manufactures catalanes. El futur sembla somriure a un poble delmat per gairebé dos segles de crisis.

I, en el mateix sentit, tampoc podem oblidar que, a partir de 1492, aproximadament, entren en la seva fase de major fecunditat les generacions nascudes després de la primera guerra remença. I quelcom similar succeirà a partir de 1506 amb les generacions posteriors a la segona guerra civil; tot i que, en aquest cas, tal vegada sigui menys important, perquè aquesta tingué una incidència sobre el país menor que la primera. En tot cas, l'efecte multiplicador que té el fet que les primeres generacions de postguerra arribin a la seva edat de màxima nupcialitat i fecunditat sembla un fet molt difícil de menystenir.

Però, malgrat tots aquests elements positius, el creixement demogràfic es va veure força contrarrestat per diverses crisis de mortalitat. Entre les que cal destacar la carestia de 1503-1505 i les epidèmies de 1501, 1507 i 1515.

Probablement, doncs, el resultat d'aquest joc de forces contraposades explicaria la lleugera tendència a l'alça que es pot observar amb la comparació de les xifres de 1497 (56.089 focs) i 1515 (59.967 focs); amb independència de la fiabilitat que cal donar a les xifres de *focs*, de quin

sigui el multiplicador més adequat i de quin sigui el grau d'ocultació real corresponent a aquest darrer fogatge¹⁰.

En el cas concret de Barcelona, podem concloure que la capital de Catalunya lidera la tendència general del país. El 1480 –en plena guerra, per tant- els consellers es lamentaven del despoblament que patia la ciutat amb paraules com aquestes “*de totes les congoxes que passam es aquesta la maior, car vehem venir aquesta ciutat a ésser menor que Granollers*”¹¹. Per contra, el 1498, escrivien al rei en aquests termes “*cascun die crexen de novells pobladors qui vennen de diverses parts per fer lo exercici e art de les lanes i draperia*”¹². Una tendència que es ve mantenir durant els tres primers lustres del segle següent, comportant un augment d'uns de quasi 300 focs entre 1497 i 1504-1505 i de gairebé 400 focs més fins a 1516¹³.

¿Fins a quin punt aquesta tendència alcista –combinada amb la política de *redreç* impulsada per Ferran II- ens pot ajudar a entendre l'optimisme que Jaume Vicens Vives sembla detectar en aquell període¹⁴ i que sembla que acompanyi l'arribada del jove Carles? Optimisme sobre el qual sembla existir un important consens historiogràfic i que indubtablement contrasta amb les tensions i el pessimisme dels anys '30.

La segona fase. La decadència entre 1515-1519 i 1541-1546.

En contraposició a la lleugera tendència a l'alça que podria caracteritzar la primera fase, sembla probable que en el període següent es produeixi una certa tendència a la baixa; especialment a la dècada dels '30.

Així, per exemple, en el seu estudi sobre Mataró, Jordi Nadal i Emili Giralt ja van observar que el creixement demogràfic de la capital del Maresme havia restat pràcticament estancat durant aquest quart de segle. Així, es passa dels 211 focs de 1515, als 213 de 1536 i als 212 de 1541¹⁵.

---

¹⁰ Grau d'ocultació que, en el seu estudi (1989) sobre la comarca del Priorat, Jordi Andreu va situar entre el 35% i el 50%.

¹¹ Jaume Vicens Vives, *Ferran II ...*, (1937), vol. II, p. 262.

¹² Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), ... vol. II, p. 262.

¹³ Antoni Simon / Jordi Andreu, “L'evolució demogràfica (segles XVI i XVII)”, ..., (1992), p. 111.

¹⁴ Jaume Vicens Vives, *Ferran II ...*

¹⁵ Jordi Nadal / Emili Giralt, *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*, Mataró 1963, p. 23.

Dades que posteriorment s'han vist confirmades per altres estudis de caràcter local com el de Ramon Alberch i Narcís Castells que han demostrat l'existència d'una fase depressiva a Girona, precisament, entre 1515 i 1540¹⁶; mentre que, en el cas del Priorat, Jordi Andreu ha constatat una disminució de la natalitat entre 1509 i 1551¹⁷.

Pel que fa als anys '20 hem de recordar que aquesta dècada s'inicia amb l'epidèmia de 1519-1521. Una epidèmia força llarga que, probablement, -combinada amb l'anterior de 1515- pot contribuir a explicar la fi de la lleugera tendència alcista de la fase anterior.

Una tendència que, sens dubte, es va veure àmpliament contrarrestada per la crisi dels anys '30 sobre la qual ens podem remetre al que exposem en el capítol dedicat a les interdependències mútues entre l'evolució de la trajectòria econòmica i de les relacions polítiques amb Castella i la Monarquia.

Una crisi material, demogràfica i de confiança en el futur, plenament confirmada pel que fa a la ciutat de Barcelona pels fogatges de 1516 i 1553 amb un augment imperceptible de tant sols 8 cases¹⁸. Una dada que resulta especialment significativa a l'hora de valorar la crisi de la llarga dècada dels '30. Perquè -tal com hem demostrat anteriorment a través de les xifres del pariatge posteriors a la treva mediterrània de 1546 i de la documentació de les Corts de 1547 i 1552- la segona meitat de la dècada dels '40 havia estat extraordinàriament positiva per l'economia barcelonina i per la seva població. Tal com també ho reconeixien els síndics enviats a les Corts de 1552 a l'afirmar que la ciutat: "*és vuy més populosa que may sia estada*"¹⁹.

I, evidentment, si el 1553 la ciutat només tenia vuit cases més que el 1516, malgrat la intensitat de l'expansió econòmico-demogràfica del període 1546-1552-, significa que la crisi dels anys '30 havia estat força profunda i havia deixat molts buits per omplir en l'estructura urbanística ja existent.

---

¹⁶ Ramon Alberch / Narcís Castells, *La població de Girona. Segles XIV-XX*, Girona 1985.

Narcís Castells, "L'evolució de la població de la ciutat de Girona durant el segle XVI", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXIV (1994), pp.81-112.

¹⁷ Jordi Andreu, "Creixement demogràfic i transformacions econòmiques al Priorat (segles XVI-XIX)", *El Penell* n° 3 (1989), pp. 67-86; dins: Antoni Simon, *La població catalana ...*, (1996), p. 15.

¹⁸ Antoni Simon / Jordi Andreu, "L'evolució demogràfica ...", (1992), p. 111.

¹⁹ *Ibidem.*, p. 114.

La tercera fase. La llarga expansió demogràfica i econòmica fins a 1620-1630.

Per contra, a partir de la treva de 1546 que porta la pau al Mediterrani, les activitats comercials fan un salt endavant decisiu. Les xifres del pariatge assoleixen valors que ens els darrers 90 anys havien semblat inabastables. Les exportacions per mar impulsen un augment general de la producció manufacturera. Les ciutats catalanes demanen mà d'obra que els camps no estan gaire disposats a oferir, perquè encara continuen força buits després de la terrible crisi baix-medieval. No és cap casualitat, doncs, que l'allau d'immigració occitana s'iniciï precisament a la dècada dels '40 del segle XVI. L'economia catalana creix i es diversifica sota l'important estímul de la pau i de l'augment accelerat de la seva població activa²⁰.

Tot l'increment demogràfic català del segle XVI es concentra entre la dècada dels '40 del segle XVI i la dècada dels '20 del segle XVII; a partir, a més, d'un nivell demogràfic corresponent a 1541, inferior a l'indicat pel fogatge de 1515. Per tant, si -tal com semblen indicar els estudis de Jordi Andreu pel Priorat o Miquel Planas per l'Alt Empordà- el fogatge de 1553 té un alt grau de fiabilitat, podríem concloure que entre 1541 i 1620, aproximadament, la població de Catalunya gairebé es va doblar. Passant d'uns 260.000-270.000 habitants fins a situar-se lleugerament per sobre dels 500.000²¹.

Un fenomen amb una interdependència mútua extraordinària amb el procés de creixement i diversificació de l'economia catalana; i, simultàniament, amb el procés de reordenació territorial assenyalat, recentment, per Albert Garcia Espuche²².

---

²⁰ Hem de recordar que segons els estudis més recent de Ramon Alberch, Narcís Castells, Jordi Andreu i Antoni Simon, entre d'altres, semblen confirmar que durant la primera meitat del segle XVI la població catalana va tenir un creixement global nul; i que, per tant, tot el creixement demogràfic es concentra a la segona meitat d'aquest segle. (Veure: Antoni Simon i Tarrés, "La població ...", (1992), p. 220; i Antoni Simon, *La població catalana ...*, (1996), pp.11-34).

²¹ Antoni Simon i Tarrés, "La població catalana ...", (1992), p. 222.

²² Albert Garcia Espuche, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640*, Alianza Editorial, Madrid 1998.

1550-1640. Un segle decisiu?

Barcelona va liderar més de manera qualitativa que de forma quantitativa el procés de creixement econòmic i demogràfic català. Doncs, tot i que la ciutat va experimentar un important creixement demogràfic, no va assolir ni de lluny la mitjana del conjunt de Catalunya. En efecte, Barcelona va passar de menys de 6.400 focs el 1516 i el 1553 a 8.600 focs el 1627. El que comportaria passar d'uns entre 29.000 i 32.000 habitants (corresponents a les dues primeres dates) a uns entre 39.000 i 43.000 de la darrera. És a dir, un percentatge d'un 30-40% (aproximadament), força inferior al 70%-80% del conjunt del país.

Aquest és un fet que es podria explicar a través de la reordenació demogràfica descrita per Albert Garcia Espuche:

“Los datos de hacia 1700 permiten apreciar el resultado de un proceso iniciado ciento cincuenta años antes: el desplazamiento muy sensible del peso del conjunto de las cincuenta primeras poblaciones en dirección a Barcelona. En efecto, un grupo numeroso de núcleos perdió puestos en la jerarquía demográfica urbana, mientras que otro, también considerable, los ganó. Las poblaciones del primer grupo están alejadas de Barcelona, mientras que las del segundo se encuentran más cerca de ella.

(...) La importància de la etapa 1500-1700, o mejor dicho del período 1550-1640, no se basa en los cambios cuantitativos, sino en las transformaciones cualitativas, en las reordenaciones.

(...) Así, por ejemplo, Barcelona era unas 10,7 veces mayor que Vic en 1553 y sólo 4,5 veces en 1702; 18,3 veces mayor que Mataró en 1553 y sólo 5 veces más en 1702; mientras que las “ratios” Barcelona-Girona o Barcelona-Tarragona se mantuvieron casi constantes en las dos fechas. Se reforzó, por tanto, un conjunto de poblaciones de tamaño intermedio, un escalón de ciudades de tercer orden (después de Barcelona y después de las “capitales”) formado por aquellas que están situadas relativamente cerca de la ciudad condal.”²³.

Per tant, semblaria evident que el procés d'increment demogràfic del període 1550-1640 -assenyalat per García Espuche- es concentra en un

---

²³ Albert Garcia Espuche, *Un siglo decisivo ...*, (1998), p. 34.

territori triangular amb Vilanova, Berga i Sant Feliu de Guíxols en els vèrtexs i amb Barcelona com a centre director. Però, en realitat, aquesta és una conclusió no del tot correcta que es basa en aplicar unes dades demogràfiques de començaments del segle XVIII a un període cronològic força diferent: el de 1550-1640. Amb el risc de menystenir el conjunt d'enormes transformacions que va patir Catalunya entre 1640 i 1700.

Així, hem de recordar que, el 1963, Jordi Nadal i Emili Giralt ja van destacar que l'autèntica originalitat del desenvolupament mataroní es produeix a la segona meitat del segle XVII. *“A partir de Felip IV, mentre Catalunya entra en crisi per no sortir-ne de debò fins al cap d'un segle, la vila del Maresme segueix costa amunt, escalant posicions i guanyant pobladors.”*²⁴

Entre les dades de 1553 i les de començaments del segle XVIII, existeix altres fonts que ens donen informacions vitals sobre la llarga etapa intermèdia; entre les quals cal destacar el cens de 1595 corresponent als bisbats de Vic, Solsona i Seu d'Urgell estudiat conjuntament per Ramon Alberch i Antoni Simon²⁵. Un cens que ens dóna una informació valuosíssima sobre la trajectòria demogràfica de les comarques d'Osona, Bages, Berguedà, Ripollès, Alt Urgell, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Baixa Cerdanya i Solsonès. Informació valuosíssima i que, pel que fa a l'evolució del segle XVI, ens porta a unes conclusions diametralment oposades a les que resulten vàlides a principis del XVIII.

Així, doncs, pel que fa a la reordenació territorial de la població catalana –almenys en aquest ventall força ampli de comarques que acabem de citar-, cal concloure que el període de gairebé un segle que s'estén entre 1550 i 1640 no resulta decisiu en absolut.

Entre 1553 i 1595, l'augment de la població catalana es distribueix de manera uniforme sobre el conjunt de Catalunya; sense que es produeixi cap procés de concentració de la població en la corona territorial que envolta Barcelona. I, fins i tot, podríem arribar a afirmar que més aviat al contrari.

Observem-ho en la taula següent:

---

²⁴ Jordi Nadal / Emili Giralt, *La immigració francesa ...*, (1963), p. 24.

²⁵ Ramon Alberch / Antoni Simon, “El cens del 1595. Bisbats de Solsona, Vic i Alt Urgell”, *Revista Catalana de Geografia*, n° 9-16 (1980-1981), pp. 80-103.

Comarca	Any 1553	Any 1595	Any 1717
Osona	1.956	3.385	6.766
Bages	1.389	2.742	3.986
Berguedà	834	1.549	2.193
Ripollès	684	1.548	1.790
Alt Urgell	1.232	2.330	2.171
Pallars Jussà	1.432	2.114	1.313
Pallars Sobirà	940	2.354	2.018
Baixa Cerdanya	881	1.549	1.377
Solsonès	981	1.581	1.081

Les diferències entre les xifres de 1595 i 1717 resulten abismals i demostren la incorrecció d'extrapolar les dades de principis del segle XVIII al període 1550-1640.

Comprovem-ho calculant les diferències dels focs corresponents als anys 1595 i 1717 respecte als de 1553:

Comarca	Número de focs de 1595 menys número de focs de 1553	Número de focs de 1717 menys número de focs de 1553
Osona	+ 1429 (+ 73%)	+ 4810
Bages	+ 1353 (+ 97%)	+ 2597
Berguedà	+ 715 (+ 86%)	+ 1359
Ripollès	+ 864 (+ 126%)	+ 1702
Alt Urgell	+ 1098 (+ 89%)	+ 939
Pallars Jussà	+ 682 (+ 48%)	- 119
Pallars Sobirà	+ 1414 (+ 150%)	+ 1078
Baixa Cerdanya	+ 668 (+ 76%)	+ 496
Solsonès	+ 600 (+ 61%)	+ 100

És evident, doncs, per exemple, que la comarca d'Osona (que García Espuche cita repetidament com a exemple de la seva tesi de reordenació

territorial en benefici de la corona territorial que envolta Barcelona) és, percentualment, la tercera que creix menys durant el segle XVI. La tesi de García Espuche és molt vàlida a començaments del segle XVIII; però no tant 100 anys abans.

I, en la mateixa línia, cal destacar que, en el segle XVI, la comarca amb el major augment demogràfic relatiu (i el segon en termes absoluts) és el Pallars Sobirà, que està diametralment allunyada de l'entorn barceloní. Les dades corresponents al segle XVIII no són pas massa extrapolables al període de creixement demogràfic i econòmic que s'estén de 1545 a 1625.

Evidentment, això no implica que no hi hagi un creixement urbanístic i demogràfic molt important en molts nuclis de les comarques que envolten Barcelona, amb casos realment espectaculars, (com Vic, Taradell, Sant Hipòlit de Voltrega, Sant Pere de Torelló, Torelló, Moià, Castellterçol, Sant Hilari, Artés, Cardona o Calaf; i, molt especialment, Manresa). Però, en municipis d'altres comarques força allunyades de Barcelona, també hi detectem creixements urbanístics de dimensions similars com a Ripoll i Sant Joan de les Abadesses (al Ripollès), Bagà i Berga (al Bergadà), Sant Llorenç de Morunys i Solsona (al Solsonès), Torà de Riubregós (a la Segarra), Artesa de Segre i Ponts (a la Noguera), Oliana, La Seu d'Urgell i Castellbó a (l'Alt Urgell), Puigcerdà, Llívia i Bellver de Cerdanya (a la Baixa Cerdanya), Sort (al Pallars Sobirà) i Llimiana, Sant Serni, Sant Cristòfol, Conques i Castelltallat (al Pallars Jussà).

En la mateixa línia del que acabem d'exposar, podem aportar altres dades. Així, cal recordar que, durant el segle XV i XVI, el pes relatiu de les bolles de la col·lectes de Manresa-Cardona, Vic i Barcelona (que incloïa centres productors tan importants com Terrassa, Sabadell, Moià i Igualada) van augmentar de manera força important. Però que també ho van fer les bolles de les col·lectes de Girona, Figueres, Olot, Vilafranca del Penedès, Tarragona, Lleida-Balaguer, Cervera-Santa Coloma Queralt i Pallars, situades fora de la corona territorial assenyalada per Albert García Espuche. En concret, en aquesta etapa, l'increment més important correspon a Tarragona que va passar del 3,3% al 8,3% del total de Catalunya. I, a més, també cal destacar que -després de Barcelona que va augmentar en un 4,4% el seu percentge- la tercera i la quarta posició corresponen, respectivament,

Vilafranca del Penedès (2,6%) i Girona (2.4%); mentre que Vic només ocuparia la cinquena posició empatada amb Olot (amb un 2% cada una) i Manresa-Cardona (1,8%) quedaria relegada al setè augment més important²⁶.

Per reforçar aquesta idea d'un creixement demogràfic distribuït de manera força uniforme sobre el territori català fins a 1620 podem recordar un fragment triat per Ramon D'Abadal (1963) per resumir la tesi fonamental de l'obra *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII* de Jordi Nadal i Emili Giralt (1960). Un fragment que diu el següent:

“Des de finals del segle XV al primer terç del segle XVII, al llarg d'un període de cent cinquanta anys, Catalunya es veié envaïda per una onada d'immigrants francesos. Des de la capital fins al llogarret més petit, passant per les ciutats, viles i llocs, cap zona del Principat i Comtats (mentre foren espanyols) sembla haver-se lliurat de l'allau de pobladors vinguts de l'altra banda dels Pirineus. Els hem trobat al litoral a l'igual que al Pla de Lleida, al Montseny com a les Alberes o a les muntanyes del Penedès, a la conca del Llobregat com al Baix Ebre, a les terres altes de Vic com a les de la Segarra.”²⁷

Per tant, a partir d'aquestes dades, pel que fa a la reordenació territorial de la demografia catalana, el segle realment decisiu no és el de 1550-1640; sinó el que va des de l'inici de la crisi del segle XVII (durant la dècada dels anys '20) fins la Guerra de Successió.²⁸ És, precisament en aquest darrer període, quan es produeix un veritable canvi de tendència en la distribució de les densitats comarcals catalanes. El motor de la reordenació territorial és molt més l'extraordinària complexitat i conflictivitat del segle XVII,²⁹ que no pas el creixement del segle XVI (que, en bona mesura, encara segueix els patrons del poblament

---

²⁶ Xavier Torres i Sans, “Manufactura urbana i indústria rural”, Crisi institucional i canvi social. Segles XVI i XVII, vol. 4 de *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1997, p. 115.

²⁷ Ramon D'Abadal al pròleg (pàgina 8) del llibre: Jordi Nadal / Emili Giralt, *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*, Mataró 1963.

²⁸ Eva Serra, “Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII”, dins VV.AA., *Terra, treball, propietat*, Barcelona 1986, pp. 214-246.

²⁹ Amb profundes transformacions econòmiques que afecten, sobretot, al litoral i al prelitoral de la costa central catalana (entre el Baix Camp i la Selva).

baixmedieval, limitant-se a omplir els forats creats per la llarga crisi dels segles XIV i XV).³⁰

Així, doncs, resulta evident la uniformitat territorial del creixement demogràfic del segle XVI, que Pierre Vilar ja havia indicat a l'afirmar que, durant el segle XVI, les activitats manufactureres s'havien estès per totes les comarques catalanes, reorganitzant-se gremis i establint-se ordinacions com les dels paraires,³¹ teixidors i abaixadors de Sabadell i Terrassa³². Mentre que, simultàniament, les estamenyes i els cordellats de Cardona, Berga i Bagà i els piteus de Sant Llorenç de Morunys es venien per tot Catalunya i, fins i tot, a l'interior de la Península³³. Mentre que, al mateix temps, es produeix un procés d'especialització agrària que inclou productes destinats molt més al mercat que a l'autoconsum, com la seda i el safrà. I, en la mateixa línia, també podem recordar per exemple que, el 1585, en motiu de les Corts de Montsó, la Llotja de Barcelona va enviar una carta als tres estaments catalans, on s'assegurava que la principal activitat econòmica de tots els pobles de Catalunya és la producció tèxtil, que tot el Principat fabrica i exporta, a través del comerç marítim, amb Sicília i altres regnes³⁴.

Tot i així, la uniformitat geogràfica del creixement econòmic i demogràfic sembla tenir una excepció a les comarques del nord-est de Catalunya.

Aproximació a una geografia diferencial del creixement econòmic i demogràfic.

Els esdeveniments bèl·lics tornen a resultar un factor amb una influència força important a l'hora d'analitzar les diferències geogràfiques de la Catalunya del segle XVI, a nivell econòmic i demogràfic.

D'entrada, sabem que les institucions catalanes no tenien cap incidència en les grans qüestions de la guerra i de la pau; i que, per tant, no

---

³⁰ Antoni Simon i Tarrés, "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, número 10, 1992, p. 220.

³¹ Montserrat Duran, "Producció i renda agrària a Catalunya del segle XVI", dins VV.AA., *Terra, treball i societat*, Barcelona 1986, pp. 186-214.

³² Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 259.

³³ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 306.

³⁴ A.H.B., *Procés del estament reial de les Corts*, Reg. número 1.051, folis 424-425, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 339.

només es veien involucrades en guerres que no responien als interessos del país, sinó que, a més, tampoc podien treure sempre tots els beneficis que es derivaven de la pau. Així, per exemple, el 1526, la pau amb França no va servir per suprimir la prohibició que els teixits catalans entressin en aquell regne; mentre que, per contra, des de les Corts de 1520, els productes francesos (i també els genovesos) podien entrar en els antics mercats reservats de Nàpols i Sicília amb una taxa del 20%.

En qualsevol cas, les disputes sobre les mesures de comerç exterior no es limitaven a un enfrontament unidimensional entre la Monarquia i el Consell de Cent; sinó que dintre de Catalunya també existien posicions clarament contraposades. Així, per exemple, no hem de pensar que tots els catalans tinguessin una posició unànime respecte a la política aranzelària que calia seguir amb França. En relació a aquest fet, sovint es parla de la contradicció d'interessos existents entre productors i consumidors de cereals. És a dir, entre el món rural català i les ciutats manufactures. Encara que –en un període que es caracteritza per la descentralització de la producció de manufactures pels camps catalans i en que molts pagesos es veuen obligats a comprar els cereals en el mercat– aquesta suposada contradicció no tingui perquè ser tan evident com sembla.³⁵

Per altra banda, per acabar de complicar el panorama, cal indicar que ni tant sols les ciutats manufactures tenien una posició comuna. Així, per exemple, cal recordar que Jaume Vicens Vives ja va estudiar el conflicte industrial i monetari que va enfrontar Barcelona i Girona el 1491. I, pel que fa a l'etapa que ens ocupa, els exemples es multipliquen.

A les Corts de 1534, quan Barcelona clamava contra la política “lliurecanvista” imposada per l'emperador en benefici dels genovesos, Perpinyà es va desmarcar en direcció contrària, demanant la supressió de la taxa (o *marca*) de 5 diners per lliure que gravava els productes francesos que entraven a Catalunya. En plena crisi de la producció manufacturera barcelonina, la segona ciutat del país sollicitava que s'eliminés una de les últimes barreres aranzelàries que protegien l'economia catalana. I, a més, per acabar d'irritar als barcelonins, els perpinyanesos proposaven que –per

---

³⁵ Montserrat Duran, “L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799), *Recerques*, número 17, pp. 7-42.

compensar la disminució d'ingressos que aquesta mesura comportaria– s'augmentés en un diner per lliure el dret del General sobre tots els productes que entraven i sortien de Catalunya. Els síndics barcelonins s'hi oposaren fermament, argumentant que tots els catalans no havien de pagar en benefici de Perpinyà³⁶.

Els interessos comercials de les dues ciutats més grans de Catalunya no eren pas coincidents. Doncs, és evident que l'economia rossellonesa estava molt més integrada en la del sud de la Monarquia francesa que no pas la de Barcelona. I, per tant, la sèrie pràcticament ininterrompuda de guerres franco-hispàniques dels primers 60 anys del segle XVI van perjudicar molt més a Perpinyà que a la ciutat comtal; malgrat que –tal com hem vist repetidament– aquesta se'n va veure terriblement afectada. Però, mentre que les activitats comercials barcelonines només patien en el cas que existís una presència militar naval enemiga, Perpinyà –i, en menor mesura, Girona– també patien pel tancament de les fronteres terrestres.

I, precisament, així ho va reconèixer un memorial de la pròpia Llotja barcelonina, presentat a les Corts de 1547; en el qual, s'afirmava que Perpinyà i Girona havien sortit molt perjudicades en la seva producció drapera per les contínues guerres amb França³⁷; mentre que, per contra, això mateix –a causa de les derrotes franceses a Itàlia– havia permès al comerç barceloní recuperar, parcialment, els mercats italians³⁸.

A la segona meitat del segle XVI, l'activitat econòmica gironina va tendir a augmentar; la bolla de la col·lecta gironina que a principis de segle representava un 10% del total de Catalunya –i que, durant la primera meitat del segle, havia tendit a la baixa– va passar al 13,3% el 1599 i al 15% el 1632.

---

³⁶ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 305.

³⁷ És fàcil imaginar que la situació geogràfica de Perpinyà i Girona era més favorable per comerciar amb França –encara que fos a través del contraban– que amb Itàlia. Especialment en el cas de Perpinyà, la pau en França devia facilitar les exportacions de draps, les importacions de cereals occitans i el trànsit dels ramats de l'un a l'altre costat de la frontera. I hem de recordar que cereals i llana a baix preu són dues condicions fonamentals per l'èxit de la producció manufacturera.

³⁸ *Jaume Carrera Pujal, Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 313-314. Encara que les Corts catalanes no s'obliden de reiterar les seves protestes per la decisió de 1536 en la que l'emperador havia suprimit tots els aranzels que gravaven els teixits genovesos que entraven a Nàpols i a Sicília.

Per contra, Perpinyà –afectat negativament per la pèrdua de rutes i mercats, causada per les guerres civils franceses– va continuar perdent posicions durant tota la segona meitat del segle XVI. El 1400 representava un 22% del total de Catalunya, el 1509 un 18%, el 1554 un 12%, el 1581 un 10% i el 1599 un 7%³⁹.

---

³⁹ Sobre l'evolució de la bolla, veure:

Eva Serra, “Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638). Una mostra i una reflexió”, *Pedralbes*, (1993), nº 13-I, pp. 259-274.

Xavier Torres i Sans, “Manufactura urbana i indústria rural”, ..., (1997), p. 114.

3.2 - L'economia catalana entre Castella i el Mediterrani

Després dels desastres provocats per la guerra civil de 1462-1472 i de la crisi del sistema feudal català, l'economia i la demografia catalanes iniciaren una lenta recuperació. Un procés que, en bona mesura, continua sent una assignatura pendent de la nostra historiografia. Segons Jaume Vicens Vives, la recuperació s'havia iniciat en la darrera dècada del segle XV, capitanejada per Ferran II⁴⁰. Una recuperació que no es produeix en l'àmbit mediterrani⁴¹; sinó que té el seu estímul fonamental en el comerç amb Castella i Andalusia, des de molt abans de l'arribada de la plata americana⁴². Entre 1500 i 1530 les finances del municipi barceloní es recuperen⁴³. Però, a la dècada de 1530, les dificultats financeres reapareixen⁴⁴. Segons Capmany, entre 1535 i 1538 es produeix la decadència marítima definitiva de Barcelona⁴⁵. Una afirmació pessimista que potser no s'ha de considerar tant en relació al que ha succeït en els primers 25 anys del segle⁴⁶, com en comparació a allò que podríem anomenar el miratge⁴⁷ de 1526-1530. En aquest període, el comerç barceloní es va veure afavorit per una forta carestia que va afectar bona part del Llenguadoc i del nord de la península itàlica⁴⁸, i per un breu període de pau entre Carles V i Francesc I (Pau de Madrid) seguit per les victòries hispàniques a Itàlia.⁴⁹ Una carestia que esfonsa les capacitats competitives

---

⁴⁰ Jaume Vicens Vives, *Ferran II i ...*, (1937), vol. II.

⁴¹ A partir de l'estudi de les dades del periatge, Pierre Vilar pot afirmar: "*Fins 1525, el tràfic català per mar es manté al nivell, o per sota del nivell, de les xifres més dolentes del segle anterior*". (Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1966), vol. II, p. 254).

⁴² Jaume Vicens Vives, *Ferran II ...*, (1937) vol. II.

Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946).

Francesc Carreras Candi, *Geografia General de Catalunya i Ciutat de Barcelona*

⁴³ Francesc Carreras Candi, *Geografia General ...*

⁴⁴ Francesc Carreras Candi, *Ciutat de Barcelona*.

⁴⁵ Antoni Capmany, *Memorias sobre la Marina*, vol. III, p. 225.

⁴⁶ "*de 1502 a 1525 (...) l'estagnació de les xifres del periatge representa en realitat una disminució del tràfic*" (Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 255).

⁴⁷ "Miratge" és una expressió usada en referència a la placidesa de les Corts de 1528 a: Antoni Simon, *Catalunya i la Monarquia ...*, (1998), p. 105.

⁴⁸ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, p. 62; i Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, pp. 105-225. Per contra, la collita de 1530 serà especialment negativa a Catalunya, contribuint (potser) a través de l'augment de costos conseqüent en el sector manufacturer a la recessió que es pot observar en el periatge entre 1529-1530 i 1530-1531 (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 104).

⁴⁹ Giuseppe Galasso, *Dalla "libertà d'Itàlia" alle "preponderanze straniere"*, Nàpols 1997.

de Marsella i de Gènova⁵⁰; i un breu període de pau (1526) i de triomfs militars (1526-1529) que van facilitar la navegació pel Mediterrani occidental.

El 1526, la pau amb França havia semblat un bon auguri per les exportacions de draps i les importacions de gra. El 1526 devia ser un any dominat per l'optimisme. Es va fundar a Barcelona una companyia de comerç que tenia previst comerciar amb Amèrica i que alguns dels seus associats hi residissin de forma permanent⁵¹; el dret de l'ancoratge va augmentar significativament⁵²; apareixen “*vaixells catalans compromesos en el circuit de Cadis, on van a buscar les pells arribades de les Índies per la indústria barcelonina del cuir; molts consolats són proveïts de titulars aquest mateix any: els de Venècia, de Palerm, de Siracusa i de Màlaga*”⁵³. Pel que fa a la pau amb França, el Consell de Cent va expressar la seva satisfacció pels beneficis que se'n derivarien⁵⁴. I malgrat que la pau va molt ser curta i va estar plena d'incidents⁵⁵, va ser seguida per importants èxits militars⁵⁶.

Recordem que a les Corts de 1528, els braços van votar un servei de 250.000 lliures abans que les Constitucions fossin aprovades⁵⁷; i que, un any després, l'emperador declararia que preferia ser comte de Barcelona que emperador de romans. Però, a causa de la guerra contínua en el Mediterrani i de la nova aliança amb Gènova, la situació va canviar ràpidament.

---

⁵⁰ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, p. 62; i Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, pp. 105-225.

⁵¹ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 249.

⁵² Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 300.

⁵³ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 255.

⁵⁴ (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 302). Encara que es tracta d'una satisfacció que de ben segur no debien compartir els venedors de cereals produïts a Catalunya. Doncs, l'entrada d'aquest producte des de l'exterior, forçaria la disminució del seu preu.

⁵⁵ A.H.B. *Registre de lletres closes*, foli 256; citat a Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 302.

⁵⁶ Les xarxes comercials i la confiança són més fàcils de destruir que de crear. Però, també és cert que, com a mínim, les guerres victorioses (recordem les campanyes italianes de 1526-1529) poden ser econòmicament tant estimulants com la més segura de les paus.

⁵⁷ Àngel Casals, *Emperador i Principat: Catalunya i les seves relacions amb l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Tesi doctoral (U.B., 1995), p. 287 i ss., dins: Antoni Simon, *Catalunya i la Monarquia ...*, (1998), p. 105.

Però, ¿quin és el pes real i el pes relatiu de cada un d'aquests elements en el creixent desencís de l'oligarquia barcelonina respecte a l'imperi i a l'emperador? Un desencís que ja es pot detectar el 1531⁵⁸.

Entre finals del segle XV i 1640, les relacions econòmiques de Catalunya i Castella passen per dues fases clarament diferenciades.

Durant el regnat de Ferran II, una Catalunya afeblida per vàries dècades de crisi, tendeix a integrar-se profundament en la potent i diversificada economia castellana. Castella desborda d'energies humanes i materials. Disposa de places de canvi importantíssimes, ofereix productes agraris a bon preu i demanda moltes manufactures que pot pagar amb diners abundants.

Per contra, a partir del regnat de Carles V, els obstacles administratius posats pels funcionaris castellans a les relacions comercials amb Catalunya, la creixent competència europea, la sotmissió financera de la Monarquia a Gènova i els enormes perjudicis causats al comerç marítim pels conflictes bèl·lics mediterranis tendeixen a destruir la integració de l'espai econòmic català en el castellano-andalús⁵⁹. I, així, a mitjans de segle, és possible que tota la Corona de Castella absorbeixi menys del 15% de totes les exportacions marítimes catalanes⁶⁰. Evidentment, això no implica que no puguin haver-hi molts mercaders barcelonins que tinguin relacions comercials amb Castella; però, probablement, en línies generals, el pes relatiu de les transaccions comercials amb Castella respecte a Itàlia no deixa de baixar des de mitjans del segle XVI. O, expressant-ho en "valors absoluts", les activitats mediterrànies experimenten un augment molt important; mentre les relacions amb Castella tendeixen a disminuir. Encara que puguem trobar moltíssims exemples concrets de negocis amb Castella, durant la segona meitat del segle XVI, en termes agregats, Itàlia és cada vegada més i més important. No cal sorprendre-se'n; Ferdinand Braudel i Carlo M. Cipolla –entre molts d'altres– ja van demostrar que a la

---

⁵⁸ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 303.

⁵⁹ Cal tenir present que la inmensa majoria dels productes que s'intercanviaven entre la Corona de Castella i Catalunya seguien les rutes que unien Barcelona amb els ports andalusos, murcians o valencians. La ruta terrestre que atravesava Aragó i entrava a Castella pels ports del Sistema Ibèric havia de ser forçosament molt minoritària.

⁶⁰ Aproximació realitzada a partir de l'evolució del periatge entre 1548-1549 i 1553-1554 i d'un interessant testimoni contemporani: A.H.B., *Registre de lletres closes*, 1548-1552, foli 188, dins Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 324.

segona meitat del segle XVI el Mediterrani ressurgeix. Mentre l'economia castellana ja ha iniciat la fase descendent, les grans ciutats del nord d'Itàlia (Gènova, Milà, Venècia...) viuen un moment esplendor.⁶¹

És probable que, durant el regnat dels dos primers Austries, l'únic factor que afavoreix les relacions comercials entre Catalunya i Castella sigui el diferencial inflacionari que ensorra el sector manufacturer castellà i fa competitiu els productes catalans. Un diferencial que tendirà a reduir-se ràpidament durant l'últim quart del segle XVI, a causa de l'acceleració dels processos inflacionistes en tots els territoris no castellans⁶². De tal manera, que, durant les primeres dècades del segle XVII, les economies de Castella i Catalunya apareixen gairebé totalment desintegrades⁶³. Una tendència que, segurament, s'havia iniciat a mitjans del segle XVI i que Pierre Vilar ja havia assenyalat per a les tres últimes dècades del segle⁶⁴.

Per altra banda, la desvinculació de Catalunya de l'espai econòmic castellà es veu afavorida tant per la primerenca i progressiva decadència castellana, com per un creixement econòmic i demogràfic català (que encara que és força espasmòdic, també és força clar). Tal com han indicat autors com Felipe Ruiz Martín, Ángel García Sanz o Hilario Casado Alonso, l'economia castellana ja presenta símptomes severos de crisi des de mitjans del segle XVI.⁶⁵ En canvi, fins a 1620, l'augment de la població

---

⁶¹ Cipolla, Carlo M., *Allegro ma non troppo*, Il Mulino, Bologna 1988.

Cipolla, Carlo M., *Before the industrial revolution: european Society and Economy, 1000-1700*, Methuen & Co. Ltd., London 1976.

Cipolla, Carlo M., *Between history and economics: an introduction to economic history*, Basil Blackwell, Oxford 1991

Cipolla, Carlo M., *Cañones y velas en la primera fase de la expansión europea 1400-1700*, Ariel, Barcelona 1967.

Cipolla, Carlo M. et alii, *La decadencia económica de los imperios*, Alianza, Madrid 1973.

⁶² Aquest fenomen ja va ser assenyalat per Hamilton i Vilar en el cas de València; i, a partir de les dades aportades per Emili Giralt i, especialment, per Gaspar Feliu, també resulta evident en el cas català.

⁶³ Tal com pensem que es posa de manifest a través de l'anàlisi de la documentació de la família Damians, que desenvolupem detalladament en un apartat posterior.

⁶⁴ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 262-267.

⁶⁵ García Sanz, Ángel, *Desarrollo y crisis del Antiguo Régimen en Castilla la Vieja: economía y sociedad en tierras de Segovia de 1500 a 1814*, Akal, Madrid 1977.

Casado Alonso, Hilario, *Señores, mercaderes y campesinos: la comarca de Burgos a fines de la Edad Media*, Junta de Castilla y León, Valladolid 1987.

García Sanz, Ángel, *El sector agrario durante el siglo XVII: depresión y reajustes*, Espasa-Calpe, Madrid 1989.

Casado Alonso, Hilario, *El comercio internacional burgalés en los siglos XV y XVI*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos 1994.

activa catalana resulta decisiu. La producció creix i es diversifica⁶⁶; els beneficis i les inversions augmenten (recordem que és un període amb inflació de preus i amb sous força estables⁶⁷); i es recupera protagonisme en el sector del transport marítim⁶⁸.

En resum, des dels anys '60 del segle XVI i fins la generalització de la crisi en la dècada dels '20 del segle XVII, l'economia catalana es caracteritza per una capacitat productiva, un dinamisme i una diversitat que li permeten desvincular-se de la decadent economia castellana. És cert que Barcelona no pot substituir la centralitat financera internacional de Gènova o Lió⁶⁹; però també és cert que la ciutat comtal esdevé el centre financer i comercial d'una important xarxa productiva que inclou la ramaderia aragonesa i l'agricultura valenciana⁷⁰.

Per tant, el llarg camí polític cap a la separació de 1640 va anar acompanyat i precedit per la ruptura entre l'espai econòmic castellà i el de Catalunya. Una Catalunya que havia recuperat part de la seva projecció mediterrània i de la seva capacitat de lideratge sobre els vells companys de la Corona d'Aragó⁷¹.

Casado Alonso, Hilario (ed.), *Castilla y Europa: comercio y mercaderes en los siglos XIV, XV y XVI*, Diputación Provincial de Burgos, Burgos 1995

Ruiz Martín, Felipe / García Sanz, Ángel (eds.), *Mesta, trashumancia y lana en la España moderna*, Crítica, Barcelona 1998.

⁶⁶ Text presentat a les Corts de Montsó de 1585 i citat tant a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 341; com a: Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 266. I Dionís Jorba, *Descripción de las excellencias de la muy insigne ciudad de Barcelona, hecha por Dyonisio Hierónimo Iorba*, Barcelona, 1589; citat a: Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, pp. 265-266.

⁶⁷ Gaspar Feliu: *Precios i salarios en la Cataluña moderna*, Estudios de Historia Económica, nº 21, 1991, vol. I i II.

⁶⁸ Recordem que el 1606, en motiu d'una expedició a les Moluques, la corona podrà confiscar fins a 40 vaixells mercants catalans.

⁶⁹ Tal com pensem que es posa de manifest a través de l'anàlisi de la documentació de la família Damians, que desenvolupem detalladament en un apartat posterior.

⁷⁰ Tal com pensem que es posa de manifest a través de l'anàlisi de la documentació de la família Damians, que desenvolupem detalladament en un apartat posterior. I com també es pot veure a un document aprovat pel Consell de la ciutat de Barcelona el 1575 (A.H.B. *Registre de crides i ordinacions*, folis 16-18; a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 335-337) o en una proposta sobre fires de canvi presentada per la Llotja el 1577 (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 337-338).

⁷¹ Les referències al mercat sicilià tornen a fer-se constant en aquest període com, per exemple, en el memorial de la Llotja aprovat pel Consell de Cent el 1575 (A.H.B. *Registre de crides i ordinacions*, folis 16-18; a: *Ibidem.*, p. 336); o en el memorial de la Llotja presentat a les Corts de 1585 (A.H.B. *Procés del estament reial de les Corts*, Registre número 1.051, folis 424-425; a: *Ibidem.*, pp. 338-339).

Els fonaments econòmics de l'edifici i la ruptura entre l'oligarquia comercial barcelonina i Carles V.

Segons Pierre Vilar: “Entre 1516 i 1530, és possible que l'opinió catalana -la que s'expressa, és a dir, la dels grups organitzats, particularment la dels medis barcelonins actius- hagi esperat molt del poder de Carles V. S'inicia una col·laboració. El Consell no para de proclamar la presència del Príncep, o la de virreis molt enèrgics, capaços de posar ordre als camins i de defensar la costa contra els pirates. Però l'emperador, massa ocupat, lliurà al Principat la càrrega d'aquesta defensa. Des d'aleshores, les Corts, a cada demanda de subsidi, mercadejaren asprament; a les de Montsó, el 1533, les relacions esdevenen tenses”⁷².

Però, ¿quins van ser els fonaments reals d'aquest edifici inicial? ¿Va ser la política de l'emperador la responsable d'un suposat creixement econòmic català? ¿Carles va donar continuïtat a la política de “redreç” impulsada pel seu avi? I, mirant uns anys més enllà, ¿la crisi dels anys '30 és fruit del preu econòmic que l'emperador pagarà a Gènova, a canvi de la seva aliança política i militar? Sens dubte, les respostes a aquestes preguntes encara no són ben conegudes, malgrat les aportacions de Jaume Carrera Pujal i, sobretot, de Pierre Vilar.

Però, existeix una pregunta -com a mínim tant important com les anteriors- que, fins ara, no ha merescut cap aproximació: ¿quin era el context econòmic internacional en aquest període? No podem esperar d'entendre l'evolució econòmica de Catalunya (i la seva influència sobre el conjunt de la vida política i social del país), sense observar simultàniament -encara que només sigui de forma superficial- l'evolució econòmica dels principals socis comercials dels productors i dels mercaders catalans: Castella, el Llenguadoc i la península itàlica.

L'edifici de 1516 a 1530.

En una Pragmàtica aprovada per Carles V a les Corts de 1520 s'imposava un dret del 20% als teixits francesos i genovesos que entraven a Nàpols i Sicília⁷³. Aquesta decisió proteccionista sembla revocar una

---

⁷² Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), Edicions 62, Barcelona 1966, vol. II, p. 244.

⁷³ Jaume Carrera Pujal, *Historia Política y...*, vol. I, p. 297.

mesura anterior concedida per Ferran II en la que es prohibia absolutament l'entrada de teixits no catalans en aquests regnes⁷⁴.

Així, doncs, des dels primers anys del seu regnat, el jove emperador va contradir les mesures de política econòmica adoptades pel seu avi, per afavorir la producció tèxtil catalana. Però, segons sembla, aquesta mesura no va generar unes protestes massa intenses i no van paraitzar el “redreç” català. Per què no es va trencar l'idil·li?

Per conèixer els efectes reals d'aquesta primera mesura aranzelària de l'emperador, hauríem de saber el diferencial entre els costos de producció i de transport dels teixits catalans i dels seus principals competidors (francesos i genovesos). I, a més, també hauríem de poder mesurar l'efecte real de les mesures de control que es podien exercir sobre l'entrada de productes estrangers en aquells mercats. És probable que la política prohibicionista fos burlada a través del frau i del contraband; dues “estratègies comercials” que tenen una relació directament proporcional amb la diferència existent entre les taxes de caràcter polític i la realitat estrictament econòmica del mercat⁷⁵.

Per tant, és possible que els exportadors catalans es resignessin al canvi de la política aranzelària, conscients que el prohibicionisme radical no era viable⁷⁶. I també és possible que -a diferència dels segles medievals- un percentatge important del comerç exterior català no tingués per destí el sud d'Itàlia. Pensem, per exemple, amb els diferents indicis sobre l'atracció creixent del mercat castellà; fins i tot abans que s'iniciés l'allau de plata

---

⁷⁴ Almenys això és el que sembla deduir -se d'una carta enviada pel Consell de Cent als mercaders catalans de Palerm el 1518 (A.H.B., *Cartes comunes originals*, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 296).

⁷⁵ I és ben evident que les polítiques prohibicionistes poden generar situacions caracteritzades per nivells molt importants de frau i de contraband. Els exemples històrics són molt numerosos i força coneguts.

⁷⁶ En aquest sentit, podríem recordar que, en les Corts de 1534, els síndics barcelonins van denunciar que teixits francesos i genovesos entraven a Nàpols i Sicília sense pagar el 20% fixat el 1520. I que, a més, en el cas genovés ho feien amb privilegis concedits per l'emperador (A.H.B., *Registre de deliberacions*, folis 48-55 i 84-85, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 306). I, tot i que Carles V va tornar a reconèixer l'existència de l'aranzel en una nova pragmàtica de les Corts 1534, el novembre de 1535 el virrei de Nàpols seguia negant-se a aplicar-la, alegant que no havia rebut una ordre explícita en aquest sentit per part de l'emperador (A.H.B., *Registre de lletres closes*, foli 132, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 308).

americana amb la conquesta de Mèxic⁷⁷. En aquest aspecte, hem de recordar que Jaume Vicens Vives ja va destacar que, des dels darrers anys del segle XV, Barcelona cercava el blat a Castella més que a Itàlia. Les dues *Mesetas* i la depressió del Guadalquivir vivien un moment d'expansió demogràfica i, sobretot, econòmica. No és estrany, doncs, que importessin manufactures catalanes i exportessin cereals i llana, a través dels ports mediterranis i des de Sevilla i Cadis⁷⁸. Andalusia i Castella disposaven de braços per roturar terres noves, que -almenys temporalment- van oferir bons rendiments⁷⁹.

Per contra, com a mínim entre 1510 i 1530, el Languedoc i la meitat nord d'Itàlia semblen experimentar una notable recessió. Almenys, això és el que es pot deduir dels indicadors demogràfics⁸⁰.

Una recessió, doncs, que pot ser un factor adicional per entendre la magnitud de l'atracció castellana i de la feblesa relativa del comerç mediterrani català. I, simultàniament, la crisi dels principals competidors en el comerç mediterrani, també pot contribuir a explicar el suposat creixement econòmic de Catalunya fins a 1530, aproximadament. És a dir, potser el comerç mediterrani no era tant atractiu com en els segles anteriors; però, continuava sent molt important, com es posa de manifest a totes les Corts catalanes del segle XVI⁸¹. I, encara que Itàlia potser no fos un mercat tant interessant com abans, la crisi dels principals rivals dels catalans permetia mantenir o ampliar quotes de mercat que es perdran ràpidament quan aquests rivals superin el seu període de crisi, durant la dècada de 1530-1540.

---

⁷⁷ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 243; Jaume Vicens Vives, *Ferran II ...*, (1937) apèndix, doc. XLII, p. 88; Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 66.

⁷⁸ Jaume Vicens Vives, *Ferran II ...*, (1937) vol. II.

⁷⁹ A mitjans del segle XVI, la situació ja haurà canviat radicalment. La capaitat exportadora andalusa s'haurà exaurit; fins i tot els genovesos se'n lamentaran (Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, Ed. Il Mulino, Bologna 1987, p. 190). Un dels elements en els que Braudel va fonamentar la seva tesi del *répli italien* genovès de mitjans del segle XVI.

⁸⁰ Especialment significatius són casos com Milà, Pavia, Cremona o Brescia (Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, Editori Riuniti, Roma 1982, pp. 60-61).

⁸¹ Malgrat que Vicens Vives, Vilar o Carrera Pujal hagi destacat repetidament la importància creixent de Castella des de finals del segle XV, el cert és que els representants catalans a les Corts parlen més dels mercats italians que dels castellans.

A més, les dificultats no es circumscriuen tant sols a la vessant nord del Mediterrani occidental. En aquestes primeres dècades del segle XVI, la producció -però no els mercats⁸²- de la Itàlia meridional va deixar de ser interessant pels barcelonins; els vaixells que hi exportaven teixits, en retornaven buits⁸³. El 1511, els nòlits de retorn eren considerats indigents i es va demanar autorització per extreure'n moneda⁸⁴. Una indigència exportadora -però no necessàriament monetària- ben sorprenent si tenim en compte els llargs antecedents medievals i l'extraordinària productivitat cerealícola siciliana. Intentem descobrir-ne les possibles causes.

En primer terme, cal tenir present que entre 1510 i 1530 el Regne de Nàpols i Sicília també van patir les males collites que afectaven la meitat nord de la península itàlica⁸⁵. I, per altra banda, cal considerar la peculiar evolució demogràfica de la Itàlia meridional durant aquestes primeres dècades del segle XVI. En efecte, després de les grans catàstrofes demogràfiques que s'havien iniciat amb la terrible pesta de mitjans del segle XIV, la meitat nord d'Itàlia va experimentar un fort creixement demogràfic des de mitjans del segle XV.⁸⁶ Per contra, durant gairebé tota la segona meitat d'aquest segle, la població del Regne de Nàpols va disminuir. Dels 1.250.000 habitants del 1443 als 1.075.000 de 1487⁸⁷. En

---

⁸² És important tenir present que el fet que els cereals de l'Itàlia meridional perdessin protagonisme en el consum català, no implica en absolut que els mercats italians deixessin de ser interessant pels exportadors de manufactures catalanes. ¿Com s'entendria si no les queixes constants contra la política de Carles V que suprimia les mesures proteccionistes establertes pel seu avi a favor dels exportadors catalans?

⁸³ Jaume Vicens Vives, *Ferran II ...*, (1937) vol. II; Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 257.

⁸⁴ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 68.

⁸⁵ Pel nord d'Itàlia: G. Aleati / C. M. Cipolla, *Aspetti e problemi dell'economia milanese e lombarda nei secoli XVI e XVII*, a VV. AA., *Storia di Milano*, XI, Milà 1958. I pel Mezzogiorno: G. Galasso, *Economia e società nella Calabria del Cinquecento*, Nàpols 1967; G. Coniglio, *Il Regno di Napoli al tempo di Carlo V. Amministrazione e vita economico-sociale*, Nàpols 1951.

⁸⁶ Sobre el conjunt d'Itàlia i del nord de la península en particular, veure:

De Maddalena, Aldo, *Dalla città al borgo: avvio di una metamorfosi economica e sociale nella Lombardia spagnola*, Franco Angeli, Milano 1982.

De Maddalena, Aldo / Kellenbenz, Hermann (eds.), *Finanze e ragion di stato in Italia e in Germania nella prima Età moderna*, Il Mulino, Bologna 1984.

De Maddalena, Aldo, *La Repubblica internazionale del denaro tra XV e XVII secolo*, Il Mulino, Bologna 1986.

De Maddalena, Aldo, *La Ricchezza dell'Europa: indagini sull'Antico Regime e sulla modernità*, Milano 1992.

De Maddalena, Aldo, *Moneta e mercato nel '500: la rivoluzione dei prezzi*, Sansoni, Firenze 1993.

⁸⁷ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, pp. 59-60.

canvi, a partir de la darrera dècada del segle, la població napolitana va experimentar una expansió importantíssima. El 1501 ja eren 1.272.000 habitants i 2.110.000 el 1545⁸⁸. Sembla lògic que un creixement demogràfic d'aquestes dimensions⁸⁹, en un espai tant curt de temps, comportés un gran augment en el consum de productes alimentaris i, per tant, dels seus preus. Doncs, l'expansió dels cultius –que va seguir de prop l'increment demogràfic– va haver de fer-se, en el cas meridional, sobre terres progressivament marginals amb una productivitat cerealícola decreixent⁹⁰. Un augment de preus que sembla confirmat per les dades que tenim per la Itàlia central i septentrional. A Florència, per exemple, on la recuperació demogràfica ja s'havia iniciat a mitjans del segle XV, el preu del blat es va incrementar en un 176% entre 1460 i 1520⁹¹. Mentre que a mitjans del segle XVI, el venecià Alvise Cornaro era conscient que la disminució de les epidèmies i l'augment de la població de la República dels altres països creava a tot arreu majors necessitats de blat i, per tant, el preu esdevenia cada vegada més alt⁹².

Hem de tenir present que el creixement demogràfic napolità va comportar un fort augment de la demanda de cereals en el conjunt del sud d'Itàlia, fins el punt que Venècia es va veure expulsada –almenys parcialment– dels mercats adriàtics italians que, tradicionalment, havien estat els seus principals subministrador. El creixement de la demanda va pressionar a l'alça els preus dels cereals, provocant un increment en la rendibilitat de les inversions agràries⁹³. En el cas de Venècia, això es pot

---

⁸⁸ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, pp. 59-60.

⁸⁹ És possible que aquestes xifres –tal com succeeix amb qualsevol dada demogràfica d'aquella època– siguin poc precises; però no hi ha dubte que són indicatives d'un procés força clar i de dimensions realment espectaculars.

⁹⁰ Per l'Itàlia meridional podem citar l'obra ja clàssica de G. Galasso, *Economia e società nella Calabria del Cinquecento*, Nàpols 1967. Per contra, per àmplies àrees de l'Itàlia central i septentrional l'evolució dels rendiments agràris fou força diferent gràcies a la bonificació de zones pantanoses i d'un procés combinat de diversificació i especialització dels cultius; al respecte podem recordar les aportacions realitzades per G. Georgetti, M. Lecce, C. Poni o M. Aymard, entre d'altres.

⁹¹ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, p. 63.

⁹² Un anàlisi prou clar de les repercussions de la demografia en l'economia del cinc-cents, reproduït per D. Beltrami, *Saggio di storia dell'agricoltura nella Repubblica di Venezia durante l'età moderna*, Venècia-Roma 1955.

⁹³ Posant de manifest que els forts processos inflacionaris no són necessàriament negatius per a tots els sectors de l'economia; doncs, poden comportar un fort estímul per a la inversió i la producció. Precisament, la inflació resulta positiva en la mesura que arrossega el sector de la oferta per respondre a les creixents exigències del sector de la demanda.

comprovar fàcilment en l'augment de les inversions –que s'aniran desenvolupant al llarg de tot el segle–, realitzades a la *Terraferma*; és a dir, en els territoris de l'interior de la pròpia República⁹⁴.

¿Què potser no és exactament això el que Barcelona hauria desitjat fer amb el somniat Canal d'Urgell en la seva pròpia “Terra Ferma” lleidatana? I, pel que fa a les primeres dècades del segle XVI, ¿no és fàcil imaginar que els mateixos augments de preus que van destruir la competitivitat dels blats itàlics meridionals respecte a Venècia, fessin el mateix respecte a Barcelona? I que, per tant, els barcelonins també gressin els ulls vers els seu propi Ponent i s'hi sentissin seduïts per la creixent producció peninsular des de l'Urgell fins Andalusia.

Així, doncs, no seria estrany que –especialment a causa de l'extraordinari creixement demogràfic napolità de les primeres dècades del segle XVI– els blats del *Mezzogiorno* deixessin de ser interessants pels catalans i que, per tant, els costos de transport en les relacions comercials de Catalunya amb Itàlia recaiguessin exclusivament sobre l'exportació de draps. Tal vegada tot això contribueixi a explicar el relatiu desinterès dels catalans pel comerç amb Itàlia.

El gran objectiu de les Corts de 1520 no consisteix tant en salvar el prohibicionisme sobre els mercats del sud d'Itàlia⁹⁵, com en retenir les llanes castellanques que els genovesos es volien emportar⁹⁶. Tot sembla indicar que Castella és més important que Itàlia. El flux comercial decisiu sembla que quedi ben definit, exportar manufactures a Castella contra la importació de cereals i llana⁹⁷.

Per tant, és evident que podien existir diverses raons que portessin els representants catalans del 1520 a acceptar la revocació de les mesures de

---

⁹⁴ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, p. 88.

⁹⁵ Proteccionisme establert per Ferran II, com una peça fonamental de la seva política de *redreç*.

⁹⁶ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 296-297.

⁹⁷ Potser és aquí on Catalunya sentirà, en la dècada dels '30, els efectes més negatius de l'aliança carolino-genovesa, amb la supressió, el 1531, de la taxa del 6% que gravava la re-exportació de mercaderies castellanques des de Barcelona cap a Gènova (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 303) i amb l'increment de les importacions genoveses de cereals castellanques. Respecte a 1508, les importacions de cereals espanyols s'hauran més que triplicat el 1532 i casi s'hauran multiplicat per 17 el 1543 (Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, p. 186); poc després la capacitat productiva castellana s'esfondrà (Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, p. 190).

Ferran II per convertir Nàpols i Sicília en mercats absolutament reservats, sense que això comportés cap obstacle seriós a l'idil·li amb l'emperador.

Prioritats polítiques i realitats econòmiques. ¿Catalunya o Itàlia?

Per altra banda, per entendre l'actitud de Carles V respecte a l'edifici proteccionista català bastit per Ferran II, també cal tenir en compte que el monarca podia tenir un gran interès en suprimir la prohibició de l'entrada de teixits no catalans a Nàpols i Sicília, perquè d'aquesta manera els habitants d'aquests regnes es beneficiarien amb un augment de l'oferta d'aquests productes i amb la consegüent reducció de preus⁹⁸.

Per entendre el possible interès de l'emperador per beneficiar els seus súbdits de la Itàlia meridional, n'hi ha prou amb recordar que la sola ciutat de Nàpols tenia una població equivalent, aproximadament, a un terç dels habitants de tot Catalunya⁹⁹. ¿Com esperar, doncs, que l'emperador sacrificés els interessos de dos regnes sencers –Nàpols i Sicília– en benefici del sector tèxtil de Barcelona, una ciutat no massa gran del Mediterrani nord-occidental? Nàpols i Sicília tenien molts més habitants, constituïen un enclavament fonamental per l'alimentació de tot els territoris mediterranis de la monarquia -i dels seus aliats- i eren un bastió decisiu en la lluita contra l'expansionisme otomà.¹⁰⁰ Què podia aportar Catalunya a l'altre plat de la balança? Així, doncs, l'establiment d'un aranzel del 20% sobre l'entrada dels teixits no catalans potser encara s'hauria de considerar un èxit; com un favor –difícilment justificable davant dels ulls dels italians meridionals– que l'emperador feia als seus súbdits catalans¹⁰¹.

¿Pot ser aquest un dels fonaments econòmics del suposat idil·li de Carles i Barcelona, durant els primers anys del regnat de l'emperador? Tal

---

⁹⁸ Encara que, evidentment, això estaria en funció del grau de compliment real de les mesures legals i dels costos de producció i transport dels productes fins els mercats de l'Itàlia meridional.

⁹⁹ Hem de tenir present que a començaments del segle XVI, Nàpols tenia uns 90.000 habitants i que la seva població va créixer constanment durant tota la centúria fins assolir, l'any 1606, l'extraordinària xifra de 270.000 persones (Paolo Malamina, *L'economia italiana* ..., p. 62).

¹⁰⁰ Giuseppe Galasso, *Dalla "libertà d'Italia" alle "preponderanze straniere"*, Nàpols 1997.

Giuseppe Galasso, *En la periferia del imperio. La monarquía hispánica y el Reino de Nápoles*, Barcelona 2000.

¹⁰¹ I, en realitat –i gairabé confirmant aquesta suposició–, aquest va ser un aranzel que gairabé mai no es va aplicar.

vegada, aquesta pot ser una reflexió interessant que, potser, hauríem de tenir ben present quan, el 1536, l'emperador suprimirà tota mena d'aranzels sobre els productes genovesos. Potser caldria una revisió parcial de la idea que Carles V de sacrificar, a partir de 1529-1530, Catalunya –i en certa mesura també Castella– als interessos de Gènova. I, en la mateixa línia revisionista, també caldria acceptar que, probablement, entre d'altres raons, els privilegis catalans van ser suprimits perquè perjudicaven greument el benestar dels territoris italians de la Monarquia; i no tant sols per beneficiar als genovesos.

A més, ¿la decisió de 1536 va ser tant negativa pels exportadors catalans com s'ha afirmat tradicionalment, des d'Antoni Capmany en endavant¹⁰²? Seguint les dades del pariatge, malauradament incomplertes, treballades per Pierre Vilar, hauríem d'acceptar que la dècada dels '30 s'inicià ja amb una gran ensulsiada del comerç marítim (138.500 lliures catalanes pel 1530-1531), enfront d'una mitjana superior a les 190.000 per tot el lustre anterior (1525-1526 a 1529-1530)¹⁰³. Malauradament, a partir de 1530-1531, les xifres del pariatge s'estronquen fins 1548-1549, privant-nos d'un indicador fonamental per conèixer amb més detall els efectes de la decisió de 1536 sobre l'economia de Barcelona.

Però, pel que fa a les xifres del període 1526-1530, potser cal concloure que probablement no és gens casual que aquest lustre triomfal del comerç barceloní coincidís amb la gran carestia que va castigar el nord d'Itàlia entre 1525 i 1530¹⁰⁴. Una carestia que tingué uns efectes especialment negatius per Gènova¹⁰⁵, la rival comercial més important de Barcelona en el Mediterrani. I, a més, no hem d'oblidar que, entre 1526 i

---

¹⁰² En aquest sentit, podem recordar que, dos anys abans, a les Corts de 1534, ja es va constatar que els genovesos no pagaven l'aranzel del 20% perquè gaudien de privilegis concedits per l'emperador (A.H.B., *Registre de deliberacions*, folis 48-55 i 84-85, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 306). I que el novembre de 1535 seguien sense pagar-lo perquè el virrei de Nàpols es negava a aplicar la pragmàtica tornada a aprovar per Carles V en les Corts de 1534, alegant que ell només obeïa les ordres directes que li donava l'emperador (A.H.B., *Registre de lletres closes*, foli 132, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 308). Així, doncs, caldria preguntar-se de que servien les lleis i els juraments del monarca si ni ell ni els seus oficials estaven disposats a respectar-los? I, quin era l'efecte d'aquestes il·legalitats polítiques sistemàtiques sobre l'economia real del país?

¹⁰³ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 254.

¹⁰⁴ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, p. 62.

¹⁰⁵ Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, pp. 105-225.

1529, les tropes alemanyes, itàliques i hispàniques de Carles V van devastar bona part del nord i del centre d'Itàlia¹⁰⁶.

I, probablement, de la mateixa manera que els èxits del comerç barceloní coincidiren amb les desgràcies de la seva eterna rival, també és molt probable que l'ensulsiada barcelonina de començaments de la dècada dels '30¹⁰⁷ estés lligada a la natural recuperació que es produeix a Itàlia després d'una crisi d'aquestes dimensions i d'aquesta durada. Una recuperació que, possiblement, també sigui cert que es va veure estimulada pels favors polítics que Gènova va rebre (o va saber arrencar) de Carles V, a canvi de la seva inversió d'aliances¹⁰⁸.

El 1531, les mercaderies castellanes embarcades a Barcelona amb destí a Gènova foren declarades franques per l'emperador, suprimint la taxa del 6% fixada per Ferran II¹⁰⁹. Un cop més, -al igual que el 1520- Carles V tornava a contravenir les mesures del seu avi, destinades a afavorir el redreç econòmic del Principat. Indubtablement, Castella era cada vegada un mercat més atractiu pels comerciants europeus, inclosos els catalans i els genovesos. A les Corts de 1534, la ciutat de Barcelona hi va demanar la possibilitat de nomenar còsols a Cadis i Sevilla. Una demanda que no va ser escoltada¹¹⁰.

A partir de 1529-1531, l'economia catalana -o com a mínim els interessos dels productors de manufactures i consumidors de productes alimentaris- sembla que va esdevenir incompatible amb la política exterior de la monarquia.

En el cas dels mercats italians, potser cal acceptar que els interessos de Barcelona no es podien seguir avantposant al pes de la realitat demogràfica i econòmica del Mediterrani occidental. És a dir, que la protecció política de l'economia catalana no es podia mantenir

---

¹⁰⁶ Recordem, per exemple, el terrible saqueig de Roma realitzat per tropes luteranes alemanyes que lluitaven al servei de Carles V.

¹⁰⁷ Recordem que, precisament, el 1530, la collita fou molt dolenta a Catalunya (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 104).

¹⁰⁸ Recordem que: "*el 1531 la mercaderia que va de Castella a Gènova és afranquida del sis per cent fixat per Ferran, pel seu embarcament a Barcelona; el 1536, l'Emperador exempta els draps exportats per Gènova del dret d'un per cent a Sicília i a Nàpols*". (Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 252).

¹⁰⁹ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 303.

¹¹⁰ A.H.B. *Papeles varios de Cortes*, Reg. núm. 1.068; citat a Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 303-304.

indefinidament, perquè les realitats dels mercats ho feien inviable. Però, per contra, sembla més difícil justificar amb arguments estrictament econòmics les traves posades a l'accés als centres del mercat andalús¹¹¹. Així, doncs, ¿és fruit del reconeixement del pes dels grans interessos genovesos a Andalusia?; ¿es tracta de motivacions polítiques?; ¿és el pagament de l'aliança genovesa a través de la pressió política contra la vida econòmica barcelonina?; o ¿és un càstig que l'emperador imposa a les dificultats que els síndics barcelonins li crean a les Corts?

Pel que fa als mercats italians, la decisió de 1536 -la supressió de l'arancel que gravava l'entrada de productes genovesos als regnes de Nàpols i Sicília- ha estat vista, sovint, com un exemple més de la sotmissió política de la monarquia hispànica als interessos financers dels genovesos. Però, és només això? Recordem que aquesta mesura venia a completar-ne una d'anterior presa pel mateix Carles V el 1520, quan el pacte amb el Doria encara era inimaginable. A més, aquella primera mesura també s'havia pres en favor de les mercaderies franceses¹¹². Per tant, el desballestament del proteccionisme català al sud d'Itàlia, ¿fins a quin punt ha de ser vist com un sacrifici dels interessos catalans als de Gènova? Fins a quin punt no fou el reconeixement legal de la incapacitat catalana per abastir aquells mercats? La política de Carles V ensorrà l'economia catalana? o, més aviat, ¿la realitat econòmica del Mediterrani occidental havia demostrat la inviabilitat de la política proteccionista de Ferran II? Els genovesos en són els culpables o en són el símptoma? Segurament, totes aquestes opcions tenen una bona proporció de veracitat; però, establir-ne els percentatges exactes resta fora de les nostres capacitats¹¹³.

A més, el 1520 i el 1536, és possible que existís una altra possible raó per reduir la política proteccionista a favor dels catalans; l'existència de represàlies comercials per part de francesos i/o genovesos. Represàlies que

---

¹¹¹ I també de Berberia.

¹¹² A més, tant abans com després de 1536, els mercaders catalans protestaran constantment contra l'entrada de productes francesos que -amb el beneplàcit dels oficials reials en aquells regnes- no paguen l'arancel del 20%. Per tant, Gènova no és l'única responsable de la decadència comercial catalana a Itàlia.

¹¹³ En aquest sentit, potser caldria introduir la valoració dels efectes de la guerra (una realitat constant i intensa en el Mediterrani occidental d'aquell període), per tenir una visió molt més acurada de la vida econòmica.

tant podien afectar a Catalunya, com també a Nàpols, a Sicília i a d'altres territoris de la Monarquia.

Represàlies que no només es donaven entre els regnes de diferents sobirans; sinó, fins i tot, entre els que depenien d'un mateix monarca. Així, en aquella mateixa dècada de 1520, trobem un enfrontament d'aquesta mena entre mercaders catalans i aragonesos. Les disputes econòmiques derivaven immediatament en decisions polítiques destinades a represaliar les accions contràries al lliure-comerç. Mesures i contra-mesures s'anaren succeïnt en el temps (almenys entre 1526 i 1529) sense que s'arribés a una solució definitiva¹¹⁴. De tal manera que a les Corts de Montsó de 1533 encara s'arrossegava el mateix problema¹¹⁵. I si els catalans exigien al monarca que obligués als aragonesos a acceptar els beneficis del lliure comerç, ¿com podien esperar de continuar-los negant a napolitans, sicilians i genovesos? Especialment, si tenim en compte que el pes d'aquests territoris itàlics respecte a Catalunya era molt superior al que aquesta tenia respecte al Regne d'Aragó.

Per tot plegat, quan el 1536 els draps genovesos van ser exemptats de pagar el 20% fixat el 1520 -i, per tant, l'edifici ultraproteccionista bastit per Ferran II va esdevenir tant sols un record-, no és gens estrany que l'oposició expressada pels síndics barcelonins, en les successives Corts, resultés vana.

En ocasions, podria semblar que el Consell de Cent barceloní intentava imposar un poder del qual ja no disposava. Els seus intents de pressionar a la Diputació d'Aragó -o, encara més, a l'emperador- topaven constantment amb la impotència de la pròpia ciutat de Barcelona. L'antic poder era tant sols un record i pels interlocutors de la ciutat un signe de vanitat injustificable i insuportable.

Una situació ben diferent a la de Gènova, que disposava d'una força militar naval que possiblement va resultar decisiva per protegir i potenciar els seus interessos econòmics. Precisament, això és el que havia fet Barcelona fins un segle abans amb la seva política imperial.

---

¹¹⁴ A.H.B. *Registre de lletres closes*, folis 235-236; citat a Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 301.

¹¹⁵ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 306.

L'aliança hispano-genovesa. Causes i conseqüències econòmiques.

És indubtable que el comerç barceloní estava sotmés als dictats d'una política internacional sobre la que ja no tenia cap capacitat d'incidència. Durant alguns mesos de 1526, coincidint amb el millor moment del comerç marítim barceloní¹¹⁶, la pau entre Carles V i Francesc I va permetre reactivar els negocis amb França; (o, com a mínim, a través dels ports francesos). Els teixits catalans van obtenir el permís o van imposar el seu dret de transitar pels ports d'Occitània¹¹⁷; i, simultàniament, a través de Narbona, s'importava blat cap a Catalunya¹¹⁸. Una dada en absolut trivial, doncs el Languedoc i la Provença havien esdevingut un mercat productor força important pel conjunt de la conca del Mediterrani occidental, tal com es reflexa abundantment en la documentació barcelonina o genovesa¹¹⁹. En aquest sentit, podríem recordar que -segons Edoardo Grendi- un dels arguments més decisius en contra del canvi d'aliances que va protagonitzar Andrea Doria el 1528 era la pèrdua dels subministres de blat provençal per a Gènova que aquesta decisió comportaria¹²⁰. Per entendre la veritable dimensió d'aquest problema, no podem oblidar la greu carestia patida per Gènova entre 1525 i 1530¹²¹. La mateixa carestia que, tal vegada, va contribuir (conjuntament amb els èxits militars sobre França de 1526-1529 i les construccions navals de 1527 i 1528) al miratge barceloní de 1526-1530.

Hem de tenir present que, en general, la tercera dècada del segle XVI va ser especialment negativa pel conjunt dels estats de la Itàlia septentrional a causa dels efectes combinats de les epidèmies, les guerres i, sobretot, de

---

¹¹⁶ Recordem les dades del períatge estudiades per Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 254.

¹¹⁷ Decisió de la qual sembla deduir-se'n que la venda en continuava estant prohibida. (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 302).

¹¹⁸ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 302.

¹¹⁹ Citada per exemple per Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*; Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I; o Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II.

¹²⁰ Pel cas genovès podem recordar Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, pp. 173-223.

¹²¹ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, p. 62. Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, pp. 173-223.

les males collites¹²². No és estrany, doncs, que quan el 1529 l'ambaixador de Carles V, Gómez Suarez de Figueroa, al arribar a Gènova portés un document en que l'emperador es comprometia a garantir els subministres de blat sicilià que fossin necessaris per l'armada i els negocis particulars de l'almirall¹²³. Així, quan en les tenses Corts de 1533¹²⁴, Carles va castigar Barcelona suspenent "*l'autorització donada al virrei de Sicília per la tramesa de blat a la ciutat*"¹²⁵, ja feia quatre anys que havia fixat les prioritats de la seva política mediterrània. En cas de necessitat - especialment en cas de guerra contra l'aliança franco-otomana- el blat sicilià havia d'anar, prioritàriament, a Gènova perquè era un *instrumentum regni* fonamental per a que el Doria calmés la fam de les classes populars de la república¹²⁶. Posant en evidència el pes que les guerres permanents d'aquell període van haver de tenir en el desequilibri de la realitat econòmica de Barcelona.

Una "fam genovesa" que no és un simple recurs literari. Segons la "*Caratata*"¹²⁷ de 1531 la producció de cereals, castanyes i figues només cobria un terç de les necessitats dels habitants de les zones rurals de la república; i això sense considerar la pròpia ciutat que n'era absolutament deficitària. Per una població d'uns 280.000 habitants pel conjunt de la república -dels quals uns 60.000 vivien a la ciutat-, aquestes dades implicarien la necessitat d'importar més de 30.000.000 de Kg de cereals a l'any, suposant un consum diari per càpita d'entre 400 i 500 grams per persona¹²⁸. Un càlcul d'altra banda força baix si el comparem amb les

---

¹²² Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, pp. 60-62. En aquest sentit, podem recordar que els ambaixadors anglesos que el 1529 atravessaren la Llombardia feien manifestacions com aquestes: "*la popolazione di quei paesi e di parecchi altri d'Italia é stata consumata dalla guerra, dalla fame e dalla pestilenza e che occorreranno molti anni prima que l'Italia ritorni in buone condizioni*". O que, aquell mateix any, un altre testimoni afirmés: "*tra Vercelli e Pavia, per 50 miglia del paese piú ubertoso di vigne e di grano che sia al mondo, tutto é deserto, ... e giacchè non si è seminato né raccolto le vigne sono tornate selvagge e i grappoli vanno in malora senza che nessuno venga a cogliere*" (G. Aleati / C. M. Cipolla, *Aspetti e problemi dell'economia milanese e lombarda nei secoli XVI e XVII, a VV. AA., Storia di Milano*, XI, Milà 1958, p. 377).

¹²³ Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, pp. 173-174.

¹²⁴ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 244.

¹²⁵ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 244; citant a Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 108.

¹²⁶ Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, p. 174.

¹²⁷ Es tracta d'una documentació amb finalitats fiscals que ens ofereix informació de caràcter demogràfic i econòmic sobre el conjunt de la república de Gènova.

¹²⁸ Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, pp. 175-178.

dades que tenim per altres ciutats italianes del període com Como, Pavia o Perugia¹²⁹.

És cert que M. Aymard va calcular que el blat que circulava pel Mediterrani en el segle XVI només representava entre un 1,3% i un 2,5% de la producció global de tots els països que l'envolten¹³⁰. Però, això no implica en absolut que -per les grans ciutats de les dimensions de Venècia, Gènova, Florència, Nàpols o, fins i tot, Barcelona- la importació de cereals representés uns percentatges importantíssims del seu comerç. Així, per exemple, a mitjans del Cinc-cents, el blat sicilià importat per Gènova representava un 20% de tot el tràfic portuari de la ciutat¹³¹.

Segons Edoardo Grendi, -en un calcul realitzat a partir de les dades dels drets cobrats al port de Gènova per l'entrada de cereals per via marítima, corresponents a 1532- d'un total de 136.759 *mines*¹³² importades, 131.282 (més de 11.000.000 de Kg) provenien de Sicília; i, la resta, d'altres territoris de la monarquia hispànica¹³³.

D'altra banda, però, aquestes dades de 1532 no poden ser interpretades de forma simplista com un exemple d'una escandalosa sotmissió dels interessos dels catalans a l'aliança genovesa-imperial. Les dades que tenim per l'any 1508¹³⁴, indiquen un origen i un volum similar de les importacions cerealícoles de Gènova. En concret, de les 139.808 *mines* importades, 106.285 (més de 9.000.000 de Kg) ja havien estat adquirides a Sicília¹³⁵. Per tant, ¿la política de Carles V fou tant negativa pels catalans com tradicionalment hem tendit a pensar des d'aquesta vessant occidental de l'arc septentrional del Mediterrani occidental? És possible que des de la Península Ibèrica s'hagi tendit a exagerar els beneficis arrencats pels genovesos als monarques hispànics?

---

¹²⁹ Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, p. 218. A primer cop d'ull, cal admetre que la xifra de 30.000.000 de Kg de cereals importats anualment pot semblar descomunal, però si la traduïm al consum quotidià per càpita sembla perfectament acceptable.

¹³⁰ M. Aymard, *Venise, Raguse et le commerce du blé pendant la seconde moitié du XVIe siècle*, París 1966.

¹³¹ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, pp. 88-89.

¹³² Mesura de pes genovesa equivalent a uns 87 Kg.

¹³³ Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, p. 186.

¹³⁴ En el període culminant del proteccionisme de Ferran II; quan Catalunya encara no havia estat "sacrificada" per un monarca llunyà.

¹³⁵ Edoardo Grendi, *La repubblica aristocratica ...*, p. 186.

Segons les dades que acabem de comentar, pel que fa a les importacions de blat sicilià, el 1532, després de l'aliança amb l'emperador, les compres genoveses havien augmentat en 2.000.000 de Kg respecte a 1508. Constitueix això una prova concloent dels perjudicis que aquesta aliança va causar als catalans? Probablement no. Perquè, en aquest mateix període, les exportacions totals sicilianes van créixer a un ritme més o menys similar, doncs, segons Paolo Malamina, en el primer decenni del Cinc-cents, Sicília exportava entre 30 i 40 mil tonelades de blat i, a mitjans d'aquell segle, entre 40 i 50 mil¹³⁶. És a dir, la proporció d'exportacions sicilianes que van a Gènova es manté -en els dos casos (1508 i 1532) pròxima a una quarta part. Encara més, el 1532, l'excedent d'exportacions sicilianes no adquirides pels genovesos hauria augmentat en 8 mil tonelades. Per tant, si només tinguéssim en compte el paper de Gènova, caldria admetre -a partir d'aquestes dades- que la situació dels importadors barcelonins hauria millorat ostensiblement.

Així, doncs, no tots els mals dels catalans venien de Ligúria. Les mesures de Carles V ¿van ser qualitativament decisives (la gota que omplí la pica) per la crisi del comerç mediterrani català?; ¿una excusa usada abusivament per uns comerciants catalans decadents?; o ¿el síntoma de la incapacitat de Barcelona per seguir el ritme de les exigències imposades simultàniament i de forma combinada per les transformacions econòmiques i les necessitats bèliques de la monarquia hispànica? Unes necessitats bèliques que mai es van veure compensades per èxits militars definitius que obrissin nous mercats i asseguressin les rutes comercials. Probablement no és casual que les úniques victòries aparentment decisives (les del període 1526-1529, amb la consolidació de l'hegemonia hispànica sobre Itàlia), coincidissin amb el ja mencionat “miratge” barceloní. No hi ha dubte que la confiança en el futur és un excel·lent estímul per a qualsevol economia. Per contra, a partir de 1530, la guerra només servirà per esgotar Barcelona i alimentar a Gènova. La ciutat comtal perd la partida en el tauler mediterrani i, durant aquella dècada, mirarà més que mai cap a Castella; almenys en termes relatius¹³⁷. La “gran depressió” del comerç mediterrani de

---

¹³⁶ Paolo Malamina, *L'economia italiana ...*, p. 89.

¹³⁷ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 258.

Barcelona, en els anys '30, reforça la importància percentual del mercat castellà. Però aquesta conjuntura tendirà a canviar ràpidament –amb alts i baixos, però amb claretat-, almenys a partir de la treva de 1546.

En qualsevol cas, alguns elements semblen prou clars. Quines havien de ser les repercussions econòmiques per Barcelona de l'aliança hispano-genovesa?. Si, en cas de guerra contra turcs i francesos, el mercat occità i magrebí estaven lògicament tancats i el blat sicilià havia d'anar a Gènova (la rival secular de Barcelona), ¿on havien d'anar a comprar cereals els barcelonins?. I el que segurament és molt més important, en el cas que el poguessin comprar, ¿a quin preu ho haurien de fer? I si, a més, recordem que Carles descarregava sobre el Principat els costos de la seva defensa¹³⁸ ¿quins beneficis obtenia Barcelona de les guerres de l'emperador? Com podien els síndics barcelonins mostrar-se comprensius amb les demandes financeres de Carles? Què en treuria la ciutat de finançar unes guerres que l'arruinaven, mentre alimentaven la seva rival?

L'atracció dels mercats castellans durant les primeres dècades del segle XVI.

En apartats anteriors, ja hem reflexionat sobre diverses idees que ens poden ajudar a entendre l'augment de l'interès de l'economia catalana pels mercats de la Corona de Castella, en coincidència amb un cert desinterès per Itàlia. Una de les causes d'aquesta atracció creixent dels mercats castellans i andalusos està en la diferent l'evolució dels preus a Catalunya i a d'altres territoris de la Península Ibèrica. Així, per exemple, mentre que, entre 1502-1503 i 1525-1526, els preus espanyols havien augmentat entre un 30 i un 40%¹³⁹, els preus barcelonins havien disminuït més d'un 15%¹⁴⁰. I, per tant, l'acumulació d'un important diferencial inflacionari entre la majoria del territoris hispànics i el Principat va comportar un augment molt significatiu de la competitivitat de les manufactures catalanes¹⁴¹. Doncs, a

---

¹³⁸ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 244.

¹³⁹ Càlcul realitzat a partir de les dades aportades per Hamilton.

¹⁴⁰ Càlcul realitzat a partir de les dades aportades per Emili Giralt.

¹⁴¹ Cal reconèixer que els preus barcelonins de 1502-1503 són anormalment alts; però, en qualsevol cas, la tendència general del primer quart del segle XVI queda perfectament definida: augment sostingut i significatiu a Castella; estabilitat (o, fins i tot, una lleugera deflació) a Catalunya.

Castella, el preu d'aquests productes pujava molt més de presa que a Catalunya.

A més, per altra banda, aquest flux d'exportacions manufactureres catalanes es va veure complementat i reforçat per un flux invers d'importacions bladeres. Una bidireccionalitat dels fluxos comercials que permetia abaratir els costos de transport (doncs no calia realitzar viatges en buit) i equilibrar (almenys parcialment) les balances comercial i de capitals entre ambdós espais econòmics.

Aquest és un fet gens insignificant, doncs, tal vegada, pot contribuir a explicar la llarga resistència de Catalunya al contagi de la inflació monetària castellana. En efecte, si les importacions de cereals andalusos no haguessin actuat com a contrapartida de les exportacions manufactureres catalanes, ¿potser hauria existit un important doll monetari cap al Principat? ¿Una entrada de metalls preciosos que hauria comportat un augment massa ràpid de l'oferta monetària i, per tant, un ràpid contagi de la inflació castellana? En aquest sentit, no podem oblidar que, durant els 70 anys que separen la darrera dècada del segle XV i la dels anys '60 del segle XVI, a Barcelona, el preu del blat només havia augmentat a l'entorn d'un 50%¹⁴²; mentre que, en aquest mateix període, l'índex dels preus espanyols elaborat per Hamilton reflexa un salt de més del 100%¹⁴³. I, si calculéssim aquesta diferència respecte a qualsevol altre producte barceloní que no fos el blat, el diferencial inflacionari seria molt superior¹⁴⁴.

Però, ¿si la Corona de Castella patia la inflació més important d'Europa, com es pot explicar que els importadors de cereals catalans substituïssin els seus mercats subministrador habituals (Nàpols i Sicília) pels andalusos? Doncs, perquè –tal com hem explicat en un apartat anterior– Itàlia va experimentar des de la segona meitat del segle XV i, especialment, des de les primeres dècades del XVI un important augment

---

¹⁴² Càlcul realitzat a partir de les dades aportades per Emili Giralt.

¹⁴³ Càlcul realitzat a partir de les dades aportades per Hamilton.

¹⁴⁴ Càlcul realitzat a partir de les dades aportades per Emili Giralt.

dels preus dels productes alimentaris¹⁴⁵. Com, per exemple, un 176% a Florència entre 1460 i 1520¹⁴⁶.

I, així, curiosament, és possible que els metalls preciosos que van entrar a Catalunya durant les primeres dècades del segle XVI no tinguessin el seu origen exclusivament a Sevilla; si no més aviat a Nàpols i Palerm. Doncs, segons sembla, la pèrdua de competitivitat dels seus productes agraris tradicionals va obligar els italians meridionals a pagar les manufactures catalanes amb diner líquid¹⁴⁷.

Vers la desintegració econòmica de Catalunya i Castella.

Tal com hem indicat anteriorment la demanda de Barcelona, a les Corts de 1534, de nomenar còsols a Cadis i Sevilla va ser ignorada¹⁴⁸.

En el mateix memorial, es destacava que bona part de Catalunya estava bolcada en el comerç amb Castella a través dels ports de Cartagena, Almeria, Màlaga, Cadis i Sevilla i també per via terrestre a través dels *puertos secos*.¹⁴⁹ Precisament, pel que fa a aquesta via terrestre, es denunciava que un gran mercader de Perpinyà s'havia conxorxat amb els arrendadors dels *puertos secos* castellans per dificultar l'entrada d'altres mercaders catalans. Tal com ja havia indicat Pierre Vilar, el fet que aquesta mena de conxorxa fos atractiva per als seus protagonistes i despertés les crítiques enceses de Barcelona és un indicatiu ben clar de la importància que estava assolint el comerç de Catalunya amb Castella. Un volum de negoci que, segons el propi Consell de Cent, era el més elevat que s'havia assolit mai¹⁵⁰. ¿Com no queixar-se, doncs, per les mesures polítiques de l'emperador, destinades a protegir els principals rivals dels catalans?.

---

¹⁴⁵ Anteriorment, en relació amb això, ja hem citat les obres de M. Aymard, D. Beltrami, G. Galasso, G. Georgetti, M. Lecce, P. Malamina i C. Poni.

¹⁴⁶ Paolo Malamina, *L'economia italiana* ..., p. 63.

¹⁴⁷ A les primeres dècades del segle XVI, la producció –però no els mercats– de l'Itàlia meridional va deixar de ser interessant pels barcelonins; els vaixells que hi exportaven teixits, en retornaven buits (Jaume Vicens Vives, *Ferran II* ..., (1937) vol. II; Pierre Vilar, *Catalunya dins* ..., (1964), vol. II, p. 257). I, així, el 1511, els nòlits de retorn eren considerats indignes i es va demanar autorització per extreure'n moneda (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y* ..., (1946) vol. I, p. 68).

¹⁴⁸ A.H.B. *Papeles varios de Cortes*, Reg. núm. 1.068; a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y* ..., (1946) vol. I, p. 303-304.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

En qualsevol cas, aquest tema mereix una sèrie de reflexions ulteriors. ¿Quins són els factors que van incidir més en la sotragada comercial catalana de la dècada dels anys '30 del segle XVI? ¿La pèrdua progressiva dels mercats italians? o ¿les traves polítiques posades pel monarca per dificultar l'accés directe dels comerciants catalans als mercats italians, magribins i andalusos¹⁵¹?

A partir de 1529-1531, l'economia catalana –o com a mínim els interessos dels productors de manufactures i consumidors de productes alimentaris– sembla que va esdevenir incompatible amb la política exterior de la monarquia. I, en aquest sentit, podríem tornar a recordar les múltiples referències aportades per Jaume Carrera i Pujal o Pierre Vilar, en les seves respectives obres, sobre les arbitrietats amb les que els oficials reials dificultaven els negocis del mercaders catalans; especialment amb Barberia.

En qualsevol, al marge de quines siguin les causes d'aquestes traves, sembla indubtable que a partir de la dècada dels '30, s'inicia un procés de desintegració de les economies de Catalunya i la Corona de Castella. Una desintegració que, probablement, va tenir les seves dues causes fonamentals en les traves polítiques imposades per la Monarquia i en el canvi radical de conjuntura que es produeix en l'escenari bèl·lic.

A la primera d'aquestes causes ens hi acabem de referir en els paràgrafs anteriors. Mentre que, pel que fa a la segona, hem de recordar que, precisament els anys '30 assenyalen la fi de les grans guerres terrestres contra els francesos sobre territori italià i l'inici del gran conflicte bèl·lic contra els franco-turco-barbarescos en el mar.

Hem de recordar que, en aquest mateix període, les grans oscil·lacions en les recaptacions del pariatge i del preu del blat a Barcelona deixen d'estar estretament lligades a les alternances de guerra i pau amb França; i passen a dependre molt directament del llarg i intermitent conflicte en aigües del Mediterrani.

Per tant, la fi de les guerres contra França sobre territori italià sembla que podria contribuir a explicar una certa recuperació de l'interès dels

---

¹⁵¹ Recordem que aquestes dues ciutats eren els dos centres fonamentals del dinàmic i expansiu mercat andalús i que Carles V va negar-se repetidament a acceptar-hi la presència de còsols catalans. (Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 259).

exportadors de manufactures i els importadors de cereals catalans pels mercats italians (en possible detriment dels de la Corona de Castella). Tot i així, a primera vista, també semblaria que aquesta possible tendència s'hauria de veure compensada per la presència de la guerra en el mar; la qual, al menys teòricament, hauria de perjudicar més les relacions italo-catalanes que catalano-castellanes. Però, en realitat, no podem oblidar que la major part dels fluxos comercials entre Catalunya i la Corona de Castella també són de caràcter marítim i passen pels ports andalusos, murcians o valencians¹⁵²; i que, per tant, es veuen aproximadament quasi tant amenaçats pel corsarisme bèrber com les rutes amb Itàlia. Doncs, probablement, la navegació de cabotatge podia ser una mica més segura que les rutes d'alta mar.

El resultat de tot plegat és prou conegut. La crisi del comerç català al Mediterrani va tocar fons durant aquesta transcendental dècada dels anys '30; tal com ja havien indicat repetidament alguns dels nostres historiadors clàssics com Francesc Carreras Candi¹⁵³ i Antoni Capmany¹⁵⁴.

Així, doncs, és força probable que el moment culminant de la integració econòmica entre Catalunya i la Corona de Castella s'hagués produït a l'entorn de 1530-1535. I que, a partir d'aquest moment, s'iniciés un procés de desintegració que ja resulta força evident en la documentació de les Corts de 1553 i en les xifres del pariatge barceloní de 1551-1552 i de 1553-1554.

Un procés que es devia accelerar amb les crisis bancàries sevillanes de 1552-1555 i que s'anirà consolidant durant la dècada dels '60. Doncs, en els anys '60, (i, per tant, abans que la plata comenci a transitar per l'eix Barcelona-Gènova), Castella desapareix dels textos de caràcter econòmic que es presenten a les Corts catalanes, substituïda per Aragó, València i Itàlia. Així, doncs, des de mitjans del segle XVI, a nivell econòmic, Catalunya es reintegra en el seu marc geogràfic tradicional -tal com es posa

---

¹⁵² No cal recordar que fins l'aparició i consolidació del ferrocarril, els transports marítims sempre van ser molt més ràpids i econòmics que els realitzats per via terrestre.

¹⁵³ Francesc Carreras Candi, *Ciutat de Barcelona*.

¹⁵⁴ Antoni Capmany, *Memorias sobre la Marina*, vol. III, p. 225.

clarament de manifest en la documentació de la família Damians-¹⁵⁵; malgrat que no assolirà ni de lluny la capacitat de lideratge que havia tingut a la baixa edat mitja.

Cal insistir, novament, en el fet que això no implica la desaparició de tots els intercanvis comercials amb Castella; però, si una pèrdua progressiva del seu pes relatiu respecte als mercats mediterranis tradicionals de Catalunya.

Per a uns catalans sempre necessitats d'importar aliments, ¿quin interès podia tenir adquirir aquesta mena de productes a Castella, on els preus s'havien triplicat en sis dècades?

La consolidació del procés de desintegració.

El 1551-1552 es va produir una forta caiguda en la recaptació del pariatge a causa de l'ofensiva franco-turco-berberisca contra Trípoli, Malta, Reggio Calabria i Còrsega. Però, tot i així, el 1553-1554 -quan el temor de la guerra ja havia estat descomptat pels mercats-, la xifra del pariatge barceloní va pujar fins 240.500 lliures; amb un augment del 40,6% respecte a l'exercici 1551-1552. Aquesta dada és especialment interessant perquè no indica que el comerç marítim barceloní s'hagi vist gaire afectat per la decisió de les Corts castellanes de prohibir les exportacions i reexportacions de teixits. I, això, malgrat que el 1553 les Corts catalanes han protestat airadament perquè els draps catalans no podien transitar pels ports anadalusos cap "*a Portugal y Índies axí de sa Magestat com de Portugal illes de Canària y altres parts y és tant gran número la part de dits draps es treia fora del dit regne de Castella y portada en altres parts que dels quatre draps que van de aquesta terra per a dit regne los tres fan aqueix camí que solament lo restant se desprèn en lo dit regne de Castella ...*"¹⁵⁶.

Així, doncs, ¿cal relativitzar el pes del comerç amb Castella? ¿Com és que, quan els ports andalusos d'Almeria, Màlaga, Sevilla i Cadis queden tancats, el pariatge sembla que hi resti indiferent? ¿Com cal interpretar

---

¹⁵⁵ Aquest aspecte el tractem detelladament en un altre apartat d'aquest mateix treball, títulat "*Jaume Damians. Pensament polític i realitat econòmica entre 1599 i 1630*".

¹⁵⁶ A.H.B., *Registre de lletres closes*, 1548-1552, foli 188, dins Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 324.

l'aparent contradicció entre aquesta xifra i les queixes a les Corts catalanes de 1553? És que la prohibició no es complia? És que la queixa respon més a criteris polítics que realment econòmics? ...

Si comparem el pariatge de 1553-1554 amb els anys “bons” de 1548-1549 i 1549-1550 hi ha una disminució aproximada d'unes 40.000 lliures. Aleshores, si les queixes de les Corts catalanes són sinceres i la prohibició de les Corts castellanes es complia, ¿això implicaria que el comerç marítim cap als ports andalusos només representava un 14% de les exportacions catalanes de 1548-1550? I, aleshores, ¿totes les especulacions que s'han fet sobre l'extraordinària atracció castellana, només tenen com a única justificació un 14% del sector exterior català?

Una llarga sèrie de preguntes i reflexions que ens porten a dues conclusions força interessants. En primer terme, cal assenyalar que l'impacte de la pau i de la guerra sobre el comerç barceloní sembla que es torni a demostrar més important que cap altre esdeveniment polític o econòmic. Fins i tot en el cas que aquest esdeveniment sigui aparentment tant important com el tancament dels ports de la Corona de Castella a les reexportacions. I, per altra banda, cal concloure que l'època de l'esplendor econòmic andalús ja ha passat. En contra del que s'ha suggerit de manera repetitiva¹⁵⁷, ens trobem davant un procés de desintegració dels espais econòmics de Catalunya i de la Corona de Castella. Les exportacions catalanes ja no tenen com a destí prioritari les terres de ponent; sinó que s'ha iniciat una intensa reorientació mediterrània que resultarà del tot evident entre 1570 i 1620.

¿La decadència econòmica castellana és tan precoç? ¿Fins a quin punt aquesta constatació que nosaltres realitzem sobre la destinació de les exportacions catalanes a partir del pariatge de 1553-1554 coincideix amb la primera cadena de fallides de la banca sevillana (1552-1555), a causa de la fugida massiva de capitals¹⁵⁸? És cert que les grans fires no entren en crisi fins la dècada dels '60. Però també ho és que Cellorigo identifica l'origen

---

¹⁵⁷ Veure les obres de Jaume Carrera Pujal, Pierre Vilar i aquells que els han seguit.

¹⁵⁸ Una constatació realitzada originalment per Gresham i recollida posteriorment a: Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 286.

de la crisi castellana durant el regnat de Carles V¹⁵⁹ o que Klein situa el màxim de la ramaderia castellana a l'entorn de 1530.

És el mateix moment en el qual l'economia catalana comença a desintegrar-se de la Corona de Castella; tant per les traves polítiques que li són imposades¹⁶⁰, com per l'inici de la pròpia decadència castellana. A partir dels anys '60, les compres catalanes de llana es fan a Aragó; i sembla que en cap cas a Castella¹⁶¹.

Fins els primers anys '50, la presència de mercaders i productes catalans a la Corona de Castella sembla important; i així ho reflexen els documents de l'època¹⁶². Però, les reiterades negatives reials a les peticions de les Corts catalanes de poder establir còsols a Cadis i Sevilla no han permès aprofitar a fons el moment dolç. La crisi castellana dels anys '50, el colapse financer sevillà de 1552-1555 i la posterior suspensió de pagaments de la Monarquia de 1557 són els símptomes més evidents que la inflació castellana ha deixat de ser un element d'atracció per a les manufactures estrangeres. És cert que els preus no deixen de pujar; però, l'augment de preus devora definitivament les rendes dels súbdits castellans i la seva capacitat adquisitiva. L'economia productiva castellana s'ha ensorrat i l'oferta interior desapareix. Els textos catalans del moment només citen com a producte comprat a Castella les espècies que arriben de les Índies¹⁶³. El dèficit comercial i els preus castellans es disparen a l'alça. A partir d'aquest moment, Castella s'obsessiona en controlar la inflació galopant, prohibint (almenys intentant-ho) les exportacions de matèries primes autòctones i les reexportacions de manufactures estrangeres en trànsit¹⁶⁴.

---

¹⁵⁹ Martín González de Cellorigo, *Memorial de la política necesaria y útil restauración a la política de España y Estados de ella y del desempeño universal de estos reinos*, Valladolid, 1600.

¹⁶⁰ Recordem les mesures aplicades per l'emperador el 1531 i el 1534 i que hem desenvolupat en l'apartat que hem dedicat a les relacions entre Barcelona i Gènova durant les primeres dècades del segle XVI.

¹⁶¹ Veure la documentació de les Corts catalanes de 1564.

¹⁶² A.H.B., *Registre de lletres closes*, folis 54-55; o A.H.B., *Cartes reials originals*, foli 146; a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 320-321.

¹⁶³ Veure la documentació generada per les Corts catalanes de 1553.

¹⁶⁴ Veure la documentació generada per les Corts castellanes de 1552 i les Corts catalanes de 1553.

El 1553, Barcelona es queixa oficialment de la prohibició castellana que els teixits i les sedes estrangers puguin ser reexportats¹⁶⁵. Mesura que evidentment inclou els productes catalans; i això, en un moment en un moment en el qual el 75% (aproximadament) de les exportacions catalanes a Castella estan destinades a la reexportació cap a Portugal i Amèrica¹⁶⁶. (En aquest mateix sentit, podem recordar que a començaments del segle XVII, en el *ranking* dels ports d'origen que tenen relació amb la ciutat de València, hi han tres ports portuguesos (Lisboa, Lagos i Faro) per davant de qualsevol ciutat de la Corona de Castella (inclosos els ports de Màlaga, Cadis i Sevilla)¹⁶⁷.

Des de 1552, aproximadament, Castella és, cada cop menys, un mercat importador de productes catalans; i, cada vegada més, un lloc de trànsit per a reexportacions destinades a Amèrica i a Portugal (amb tot el seu vast imperi colonial i, probablement, amb els ports del nord d'Europa al darrera).

Per altra banda, a les mateixes Corts de 1553, Barcelona també protesta per la prohibició aprovada a la Corona de Castella d'exportar cuir a la Corona d'Aragó¹⁶⁸. Una prohibició que constitueix un pas més en la desintegració dels mercats hispànics; i una protesta que demostra que la ciutat comtal ja no només parla en nom propi, sinó que té voluntat de lideratge sobre tota l'antiga confederació catalano-aragonesa. Barcelona ha deixat de ser la trista capital d'una província empobrida i despoblada; comença a ser el centre director d'una àmplia regió econòmica que inclourà l'agricultura valenciana, la ramaderia aragonesa i un sector manufacturer català que creix i es diversifica. I, de la mateixa manera, el Consell de Cent no dubta a parlar en nom de Girona i Perpinyà; i la Llotja envia ambaixadors per negociar una posició comuna amb els estaments dels regnes d'Aragó i València presents a Montsó¹⁶⁹.

---

¹⁶⁵ A.H.B., *Registre de lletres closes*, folis 186-188; a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 323-325.

¹⁶⁶ A.H.B., *Registre de lletres closes*, 1548-1552, foli 188; a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 324.

¹⁶⁷ Pere Molas, "El comerç de la Mediterrània a l'Atlàntic", ..., (1997), p.131.

¹⁶⁸ A.H.B., *Registre de lletres closes*, folis 186-188; a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 323-325.

¹⁶⁹ *Ibidem*.

La recuperació d'una centralitat econòmica pròpia. Barcelona i la Corona d'Aragó

A les Corts de 1564, Barcelona reitera les ja clàssiques protestes contra les mesures duaneres castellanques que dificulten les sortides de matèries primes i les reexportacions de manufactures. En aquest cas s'hi afegeix un nou problema; doncs, la guerra aranzelària entre Castella i Portugal ha portat els portuguesos a aplicar els seus aranzels contra els catalans. Així, les relacions econòmiques amb Castella no només porten cada vegada menys beneficis; sinó que comporten inconvenients creixents.

Per contra, en aquestes mateixes Corts, s'estableix definitivament la lliure circulació de productes alimentaris, animals i monedes entre Aragó i Catalunya¹⁷⁰. Contribuint, d'aquesta manera, a posar fi a la fase que Jaume Torras ha definit d'economia autocentrada aragonesa fruit de “*la retracció catalana del siglo XV*”. Doncs, tal com afirma el mateix autor, l'economia aragonesa: “*requería un espacio económico que no podía ser únicamente aragonés. La sustanciosa porción de producción agropecuaria (...) se remitía en gran parte al exterior, adonde lanas, granos y otros géneros eran exportados para adquirir bienes cuya producción fuese técnica o económicamente impracticable en Aragón: sobre todo bienes suntuarios, pero también algunos de consumo más general. Este tráfico tenía volumen suficiente para que las finanzas del estado aragonés se sostuvieran principalmente con los ingresos fiscales a que daban lugar, complementados con el recurso a una deuda cada vez más propiamente exterior*”¹⁷¹.

Una creixent interrelació amb Aragó, que es produïa en el mateix moment que els síndics barcelonins demanen la supressió de la Lleuda dels cartoixos de Tarragona i de la Lleuda de Mediona, per abaratir la circulació de cereals. Demanda que reforcen amb l'argument que la seva petició no es fa en benefici propi –doncs la ciutat comtal gaudia de la franquícia d'aquests drets–; sinó de la resta dels comuns de Catalunya¹⁷².

---

¹⁷⁰ Deixant definitivament enterrat el llarg conflicte aranzelari que havia enfrontat a Catalunya i Aragó a la dècada dels '20.

¹⁷¹ Jaume Torras Elias *et alii*, *Tres estudios de historia económica de Aragón*, Universidad de Zaragoza, Zaragoza 1982, p. 10.

¹⁷² Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 331.

I, simultàniament a aquest intent de lideratge sobre el seu rerapaís, Barcelona torna a parlar insistentment de Sicília. Una Catalunya en ple augment demogràfic i amb una economia diversificada i en creixement es torna a projectar cap el Mediterrani. S'armen vaixells per practicar el contracorsarisme i defensar el comerç català. I es demana al rei que renunci durant sis anys a cobrar el quint sobre els botins obtinguts¹⁷³.

Mentre que els síndics de la ciutat comtal també demanen que es prohibeixi la presència de forns de vidre a menys de quatre llegües de la costa, perquè –a causa del seu excessiu consum de fusta– posen en perill les construccions navals¹⁷⁴.

En aquest punt hem de tenir present que, en el primer lustre de la dècada dels '60, les denúncies sobre la feblesa de la política mediterrània de Felip II són constants¹⁷⁵. I, per tant, podríem preguntar-nos si els intents catalans per promocionar el contracorsarisme responen a la voluntat d'omplir el buit que deixa el monarca en les seves responsabilitats de política exterior. La mateixa Catalunya que regateja fins la sacietat els donatius que la Monarquia li demana, demostra el seu dinamisme amb iniciatives bèliques privades. Una prova més del suposat individualisme català? D'una desconfiança gairebé innata envers els poders públics en general¹⁷⁶? O d'una malfiança específica cap a l'ús que la Monarquia farà dels recursos financers i materials que Catalunya posa a la seva disposició?¹⁷⁷

En qualsevol cas, resulta indubtable que, almenys des de les Corts de 1564, Barcelona mira cap el mar amb voluntat de reconquesta comercial i gairebé “militar”¹⁷⁸. El Mediterrani sembla haver superat definitivament a

---

¹⁷³ Ibidem., pp. 330-331.

¹⁷⁴ Ibidem., p. 331.

¹⁷⁵ Tal com ja hem explicat en l'apartat dedicat a l'impacte dels conflictes bèl·lics sobre el comerç català durant la segona meitat del segle XVI.

¹⁷⁶ Recordem la incapacitat de les institucions catalanes per construir i mantenir una flota pròpia per petita que sigui.

¹⁷⁷ Pel que fa a la participació de financers catalans a la política exterior de Felip II: Felipe Ruiz Martín, “Joan y Pau Saurí: negociantes catalanes que intervienen en las empresas imperiales de Felipe II”, dins *Homenaje al Dr. Joan Reglà*, València 1975, pp. 457-477.

¹⁷⁸ En aquest sentit, a més del contracorsarisme, podem recordar l'entusiasme que despertà la Lliga Santa i Lepant.

Castella en l'interès econòmic dels catalans¹⁷⁹, abans de cap canvi en el camí de la plata. Una constatació encara més evident si tenim en compte que els documents polítics sempre acostumen a reflectir amb retard les realitats econòmiques prèvies.

En qualsevol cas, la integració econòmica entre Barcelona i el conjunt de tota l'antiga Corona d'Aragó (incloent-hi els regnes d'Aragó, València i Sicília) va anar reforçant-se a mesura que avançava la segona meitat del segle XVI. Així, el 1575, Barcelona publica unes ordenances (que nosaltres reportem a partir d'una transcripció de Jaume Carrera Pujal), on s'afirma el següent:

“(...); y atendiendo que en la presente Ciudad de Barcelona muy freqüentemente se cambia para las ciudades de Valencia y Zaragoza del Reino de Aragón, remitiendo a dichas ciudades diversos cambios para proveer a la presente Ciudad de sedas, azúcares, espartos, lanas y otras diversas mercaderías necesarias y muy útiles a la presente Ciudad y habitantes de ella, de las cuales en dichas ciudades de Valencia y Zaragoza respective hay gran copia y abundancia y en la presente Ciudad falta y penuria.

Y asimismo, de dichas ciudades de Valencia y Zaragoza se cambia muy a menudo para la presente Ciudad para sacar el producto de dichas mercaderías y otras cosas, de cuyos cambios resultan a la presente Ciudad y a los habitantes de ella grandísimo beneficio, así por el gran negocio de la pañería y sedas que hoy hay en la presente Ciudad, del cual vive la mayor parte de los poblados del presente Principado, como también por otros muchos negocios, (...)”

(...) Atendido que la mayor parte de la pañería que se hace en la presente Ciudad y Principado se navega para la isla de Sicília y otras partes ultramarinas, de cuya pañería los vecinos y los habitantes de dicha isla de Sicília y otras partes ultramarinas se visten y mantienen, que de no

---

¹⁷⁹ A partir dels anys '60 del segle XVI, a nivell econòmic, Castella desapareix dels documents públics catalans. Una situació que es manté almenys fins a 1640 tal com es posa perfectament de manifest en la documentació de la família Damians, que manté relacions comercials estables amb Nàpols, Roma, Gènova, Lió, Tortosa (via de sortida dels productes aragonesos) i València, mentre que no apareix cap negoci amb cap ciutat de la Corona de Castella si exceptuem algun préstem fet a favor d'algun català resident a Madrid.

*navegar dicha pañería padecerían mucho por no haber en dichas partes la abundancia de lanas y la pericia de obrar y aparejar los paños como en la presente ciudad y Principado; (...)*¹⁸⁰.

Una desaparició de Castella dels grans fluxes comercials catalans i una nova i potent reorientació mediterrània que es veu confirmada en el memorial que la Llotja va enviar als tres estaments catalans presents a les Corts de Montsó de 1585. Un text, en el qual, novament, qualsevol referència a Castella hi és absent; mentre que es subratlla la importància de les exportacions tèxtils cap ultramar¹⁸¹:

*“Siendo el principal sustento y aumento de todos los poblados del Principado, y en especial de la Ciudad de Barcelona, el negocio ultramarino, tanto por la suma de paños que en todo el Principado se fabrican y se navegan para Sicília y otros reinos, con muchas y otras mercaderías, como además de esto por los muchos buques que en esta costa se fabrican, en los cuales sus poblados navegando para diversas partes, se entretienen y enriquecen y el arte mercantil, tan necesario y antiquísimo se conserva en dicho Principado; (...)*¹⁸².

En aquest mateix sentit, podem recordar algunes mesures concedides pel monarca el 13 de juliol de 1599, en motiu de la convocatòria de Corts. Així, en la justificació d'un document dirigit per Felip III a la Llotja de Barcelona, s'argumenta que els tres destins més habituals de les exportacions catalanes són –per aquest ordre– Sicília, Nàpols i Sardenya¹⁸³. I, pel que fa als vincles catalans amb Aragó i València, resulta especialment significatiu que el monarca aprovi –en aquelles Corts catalanes– la celebració de tres fires anuals de canvis de caràcter complementari. Una per Pasqua de Resurrecció a Saragossa, una per la Mare de Déu d'Agost a València i una per Sant Tomàs a Barcelona.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ Transcripció reproduïda de: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 335-336.

¹⁸¹ És probable que una part d'aquestes exportacions per via marítima tinguin com a destí els ports anadalusos; doncs, malgrat la profunda crisi de les fires castellanès, els mercaders catalans continuen girant lletres a Medina del Campo.

¹⁸² Transcripció reproduïda de: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 338-339.

¹⁸³ Antoni de Capmany, *Memorias históricas...*, vol. II, pp. 689-691.

¹⁸⁴ *Ibidem.*, p. 693.

En relació a aquesta renovada vocació mediterrània dels Països Catalans, podem recordar, per exemple, una altra dada absolutament significativa relacionada amb l'origen dels vaixells que arribaven al port de València, a començaments del segle XVII. Doncs, hi han set ports mediterranis (Mallorca, Barcelona, Blanes, Arles, Niça, Gènova i Nàpols) que, cada un d'ells, representa un volum de vaixells molt superior al de qualsevol port atlàntic. I quatre ports més (Eivissa, Tarragona, Sant Feliu de Guíxols i Toló) estan al mateix nivell que els tres ports atlàntics més relacionats amb València¹⁸⁵.

La xarxa financera de Barcelona a finals del segle XVI

Catalunya mirava al Mediterrani molt més que a l'interior peninsular. No tant sols pel que fa al tràfic comercial, sinó també a nivell financer. La circulació de les lletres de canvi en són una prova ben evident. Segons Bernat Hernández, *“respecto al ámbito financiero privado catalán, la importancia alcanzada por las conexiones europeas no decrecerá a fines del siglo XVI, aunque variarán las redes de extensión geográfica del mundo comercial. De esta manera, el tejido mercantil catalán había consolidado en las décadas finales del siglo XVI un ámbito propio de negociación que le permitió gozar de una amplia autonomía respecto a las variables de la economía peninsular y que prosiguió, peculiarmente, en las primeras décadas del siglo XVII”*.¹⁸⁶

Des de 1575, les relacions amb les fires de Medina del Campo van ser substituïdes per Lió. Barcelona i València van assumir una posició intermediària entre les grans fires europees i el centre de la Península (especialment, Madrid i Alcalà). Les disposicions barcelonines de 1577, que confirmaven i ampliaven les activitats canviàries de la ciutat, són un indicatiu del seu nou vigor financer.¹⁸⁷

Els testimonis de l'època sempre citen a Palerm, Nàpols, Gènova i Lió com els principals socis comercials de la capital catalana. En particular, les exportacions de draps, vins i ferro al sud d'Itàlia permetia als mercaders

---

¹⁸⁵ Pere Molas, “El comerç de la Mediterrània a l'Atlàntic”, ..., (1997), p.131.

¹⁸⁶ Tesi doctoral inèdita de: Bernat Hernández, *Fiscalismo y finanzas en la Cataluña moderna*, Universitat Autònoma de Barcelona 2001, p. 404.

¹⁸⁷ *Ibidem.*, p. 406.

catalans girar lletres a les places del nord, com Piacenza “ahont y ha tan grans cantitats de diner, que de dites places se fa provisió en Lió y moltes parts de Alemania y Flandes, per pagar les robes que de dits llochs vénen en aquest Principat”.¹⁸⁸

Gràcies a aquest mateix circuit, les institucions catalanes pagaven bules, breus o beneficis eclesiàstics a Roma a través de lletres de canvi girades a Sicília i Nàpols, “que altrament serie necessari enviar lo diner effectivament o ab lletres des de esta Província, a costa de molts grans interessos”.¹⁸⁹ I el mateix es pot detectar en la documentació de l’Ordre de San Joan de Jerusalem.¹⁹⁰

Els textos econòmics de principis del segle XVII també situen aquestes vies de negociació en el nucli de les activitats econòmiques catalanes.¹⁹¹ I, en aquest sentit, hem de tenir present que aquesta és la geografia sobre la qual es construeix la xarxa comercial de la família Damians, amb agents a València, Palerm, Nàpols, Roma, Gènova i Lió. I, precisament, Jaume Damians serà autor d’un dels principals textos de la tercera onada de memorials econòmics catalans, escrits i publicats l’any 1630. Això resulta especialment significatiu perquè demostra que el Mediterrani occidental és l’àmbit econòmic i d’aprenentatge dels mercaders i dels futurs economistes catalans de les primeres dècades del segle XVII.¹⁹²

Una proposta de cronologia del pes relatiu del Mediterrani i de Castella en l’economia catalana.

Sintetitzant les dades aportades fins aquest moment, podríem matisar la cronologia proposada per Pierre Vilar per al segle XVI. Segons aquest autor, el comerç català viu tres etapes clarament diferenciades, tant pel que fa referència al seu volum com pel que fa als mercats amb els quals es relaciona. Fins a 1525, aproximadament, el comerç mediterrani seria molt

---

¹⁸⁸ BUB ms. 1009, Fr. Gaspar Vicens, *Miscelánea político eclesiástica*, vol. II, foli 357-357v.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ Tesi doctoral inèdita de: Bernat Hernández, *Fiscalismo y finanzas...*, (2001), p. 408.

¹⁹¹ Veure, més endavant, el text de Narcís Peralta i Martí Viladamor (1620).

¹⁹² Veure, més endavant, el text de Jaume Damians i el capítol dedicat a les seves activitats.

dèbil i només es veuria parcialment compensat pel comerç amb Castella. Posteriorment, entre 1525 i 1575, el comerç mediterrani es mantindria a nivells molt baixos i els fluxos comercials amb Castella anirien en augment, assumint un paper hegemònic en l'economia catalana. I, finalment, després de 1575, les relacions comercials catalanes amb Castella s'estrucarien per efecte de la crisi econòmica desbocada que viu aquesta Corona; mentre que el comerç mediterrani es recupera ràpidament i actua com a paliatiu de la crisi castellana.

Vilar resumeix aquesta evolució en els termes següents: “Resumint, si per a Barcelona la decadència del comerç mediterrani ha pogut ésser compensada, en una primera part del segle, per l'atracció del mercat castellà i colonial, aquesta situació, des del període 1550-1560, ja no és tan segura. Amb la crisi decisiva de les fires de Medina, que hom pot situar als anys 1564-1574, Catalunya, privada de la seva segona sortida, ¿caurà més avall que mai?”

De 1570 a 1590 es produeix tot el contrari. Amb el decenni 1570-1580 s'opera un redreçament, i amb l'any 1582 sorgeix un salt veritable, en aquestes xifres del pariatge que mesuren, almenys aproximadament, el tràfic català per mar. Sort per al Principat: ha tingut lloc el rellevament, com havia tingut lloc en un altre sentit a començaments de segle; rellevament de l'oest interior, aquesta vegada, per l'est marítim. El comerç mediterrani reprèn el primer lloc en l'activitat econòmica barcelonina¹⁹³.

Per contra, la cronologia que es proposa en aquest treball presenta algunes diferències relativament importants. Una d'elles –que ja hem tractat abastament en un apartat anterior– fa referència a l'element motor de la recuperació econòmica catalana finisecular. Vilar, seguint Braudel considerava que havia estat la translació del camí de la plata a l'eix Barcelona-Genova. Mentre que nosaltres afirmem que, fonamentalment –encara que no de forma exclusiva–, respon a una causa dual: 1) el procés de creixement i diversificació de l'economia, que es viu a l'interior de Catalunya i que acaba implicant en certa mesura a tots els territoris de la

---

¹⁹³ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 262.

Corona d'Aragó; i 2) els beneficis que reporten els períodes de pau al Mediterrani.

I, pel que fa estrictament a la cronologia d'aquest procés, proposem la divisió en dues úniques grans etapes d'un segle XVI llarg. Entre 1490 i 1530, l'economia catalana mira intensament a Castella; mentre que, entre 1545 i 1630, es produeix una ràpida i intensa reorientació de Catalunya cap al Llevant, sense oblidar totalment el trànsit pels ports andalusos en direcció a Portugal.

Entre mig, la dècada dels '30 i els primers anys '40 es caracteritzarien per ser un període de desconcert, de crisi i de reconversió¹⁹⁴.

Pel que fa a la primera etapa de gran atracció castellana, no hem d'oblidar que en aquell període coincideixen tres elements de gran importància: 1) és el moment de màxim dinamisme de l'economia castellana; 2) el nord d'Itàlia es veu terriblement sacsejat per una llarguíssima successió de males collites i de guerres entre les monarquies hispànica i francesa; i 3) l'important creixement demogràfic del sud d'Itàlia que impulsa la demanda de cereals i liquida la seva competitivitat a tot el Mediterrani¹⁹⁵.

Mentre que, a la dècada dels '30, les traves polítiques imposades per Carles V a les relacions comercials dels catalans amb els ports andalusos, l'aliança amb Gènova i els canvis en l'escenari bèl·lic determinen un moment de greus dificultats en la vida econòmica del Principat. Dificultats que, malauradament, no podem confirmar ni desmentir a través de les xifres del pariatge; però de les quals en tenim testimonis força significatius¹⁹⁶. En aquest sentit, podem recordar que la dècada dels '30 –que finalitzarà amb les pèssimes collites de 1539-1541- s'havia iniciat amb una combinació catastròfica de fam (1529-1530) i pesta (1530-1531)¹⁹⁷. Una catàstrofe que setanta anys més tard encara estava gravada en la memòria col·lectiva i que, a la seva *Geografia de Catalunya*, el jesuïta Pere Gil descriu en els

---

¹⁹⁴ Al respecte, podem recordar un cop més les opinions d'historiadors com Antoni Capmany.

¹⁹⁵ Veure, en aquest mateix treball, l'apartat titulat "*Gènova i Barcelona. Els fonaments econòmics de l'idil·li i la ruptura entre l'oligarquia comercial barcelonina i Carles V*".

¹⁹⁶ Testimonis recollits, entre d'altres, per Francesc Carreras Candi o Antoni Capmany; i, als quals hem fet reiterades referències en aquest treball.

¹⁹⁷ Antoni Simon i Tarrés, "La població catalana a l'època moderna...", (1992), p. 220.

següents termes: “lo any 1530 fou en tota Cathalunya tal la fam y la pestilencia que era compassió. Algunas personas que en ella se trobavan, me han referit que era llàstima veurer la gent que moria de fam y de pestilència”¹⁹⁸. Possiblement, el moment culminant de la crisi comercial sigui l’any 1538¹⁹⁹; en el qual, en paraules d’Antoni Capmany, “*Barcelona depuso el cetro del Mediterráneo*”²⁰⁰.

Per contra, a partir de la dècada dels ‘40, l’economia catalana creix i es diversifica sota l’impuls poderós de l’augment accelerat de la seva població activa²⁰¹. I, simultàniament, els catalans es senten amb forces, per una banda, per tornar a exercir un lideratge econòmic modest –però cada cop més evident– sobre València i Aragó²⁰²; i, per l’altra, per reconquerir els vells mercats italians²⁰³, malgrat totes les dificultats que comporta la competència genovesa i la guerra intermitent –però força sovintejada– en el mar. Així, en coincidència amb cada parèntesi de pau, les relacions comercials amb Itàlia experimenten una successió de poderosos salts endavant.

Els primers símptomes evidents d’aquesta recuperació comercial els trobem en els periatges dels darrers anys ‘40. Mentre que, per contra, a principis dels ‘50, sembla que als port castellans només hi arriba un 14% de les exportacions catalanes; i unes tres quartes parts d’aquest percentatge només estan de trànsit cap a Portugal i les colònies d’ultramar. A mitjans de la dècada dels ‘60, l’únic que interessa de Castella es que no interfereixi les relacions amb els territoris portuguesos. I, finalment, a les primeres dècades del segle XVII, no hi cap dubte que la ruptura de les relacions comercials i financeres entre els espais econòmics català i castellà és absoluta.

---

¹⁹⁸ Citat dins: Antoni Simon i Tarrés, “La població catalana a l’època moderna ...”, (1992), p. 220.

¹⁹⁹ El mateix any de la batalla naval de Prevesa que, aparentment, posa de manifest el domini de les flotes musulmanes sobre el sur del Mediterrani occidental.

²⁰⁰ Antoni Capmany, *Memorias sobre la Marina ...*, vol. III, p. 225.

²⁰¹ Hem de recordar que segons els estudis més recent de Ramon Alberch, Narcís Castells, Jordi Andreu i Antoni Simon, entre d’altres, semblen confirmar que durant la primera meitat del segle XVI la població catalana va tenir un creixement global nul; i que, per tant, tot el creixement demogràfic es concentra a la segona meitat d’aquest segle. (Veure: Antoni Simon i Tarrés, “La població catalana a l’època moderna ...”, (1992), p. 220; i Antoni Simon, *La població catalana a l’edat moderna. Deu estudis*, Monografies Manuscrits número 2 (1996), pp.11-34).

²⁰² Veure la documentació de les Corts de 1553 citada en aquest mateix capítol.

²⁰³ Veure la documentació de les Corts de 1564 citada en aquest mateix capítol.

Així, per exemple, en paraules de Felipe Ruiz Martín:

*“Es significativo el que Catalunya al hacer pactos de “ricorsa”, al hacer un préstamo con un peloteo de letras de plaza a plaza, nunca acepte Castilla ni siquiera teòricamente. Catalunya acepta al principio Lyon y, cuando las ferias de Lyon le fallan, Cataluña se crea las ferias de Perpiñán que son sencillamente un simulacro para, desde dentro de Cataluña, hacer operaciones de “cambios” sobre Perpiñán. En rigor se trata de un movimiento interno”*²⁰⁴.

I, en la mateixa línia demostrativa de la total ruptura econòmica entre Catalunya i Castella, també podem citar que la poderosa xarxa comercial i financera de la família Damians sembla ignorar repetidament qualsevol activitat a la Corona castellana²⁰⁵.

---

²⁰⁴ Felipe Ruiz Martín, “El problema del vellón”, *Manuscrits*, número 15 (1997), p. 102.

²⁰⁵ Aquest aspecte el tractem detelladament en un altre apartat d’aquest mateix treball, titulat “Jaume Damians. Pensament polític i realitat econòmica entre 1599 i 1630”.

4.3 - Les conseqüències polítiques dels trasbalsos econòmics i militars

En aquest capítol, ens proposem aportar algunes reflexions sobre les conseqüències polítiques de la trajectòria econòmica que hem intentat esbossar fins aquest moment. Una evolució econòmica estretament interrelacionada amb els esdeveniments militars del període. En aquest punt, l'estudi de Miquel Pérez Latre sobre les Corts de 1563-1564, 1585 i 1599²⁰⁶ ha posat de manifest que “les trobades dels estaments amb el monarca (i l'entorn reivindicatiu annex de síndics i legats amb dret o no d'entrada als braços que les acompanya) (...) [són] una representació imperfecta –però representació al cap i a la fi- de les necessitats del país i manifestació del seu contrast creixent amb les prioritats políticament expansives d'una monarquia amb interessos dinàstics internacionals sempre preponderants”.²⁰⁷

D'entrada, cal destacar que aquesta relació directa –a la qual anteriorment ens hem referit com “la cadena causal determinant”–, no és ni –de bon tros– un fenomen exclusiu de Catalunya. Ben al contrari, en el propi àmbit de la Península Ibèrica, és molt conegut el cas de l'experiència portuguesa. Un cas amb paral·lelismes força intensos i interessants amb Catalunya.

En efecte, un dels elements que va contribuir a l'accés de Felip II a la corona de Portugal va ser el suport que va rebre per part de la burgesia lisboeta. Un grup social que esperava que les flotes i els exèrcits del rei catòlic protegissin l'imperi colonial i les rutes comercials de Portugal. Després d'una llarga experiència constatant els efectes nefastos d'un conflicte militar gens victoriós contra els anglo-holandesos, la burgesia lusitana es disposava a temptar el destí i combatre una guerra triomfant al costat de Castella i el seu imperi.

Però, de la mateixa manera que Felip II i el seu pare havien estat incapaçs d'assolir la pau o una victòria decisiva en l'àmbit mediterrani, la

---

²⁰⁶ Tesi doctoral inèdita de: Miquel Pérez Latre, *Diputació i Monarquia...*, (2001), pp. 383-520.

²⁰⁷ *Ibidem.* p. 19.

Monarquia hispànica tampoc podrà aconseguir-les en els oceans. Per tant, entre 1626 i 1640, els portuguesos tenen temps d'arribar al convenciment que la renovada política imperialista d'Olivares i Felip IV no era gens positiva pels seus interessos; tal com ho demostrava una llarga i nefasta experiència històrica. La mateixa experiència que els catalans havien acumulat durant tantes i tantes dècades del segle XVI.

Especialment, a partir de 1639 –després de Salses i de la batalla de les Dunes-, catalans i portuguesos veuen com reviu el terrible fantasma d'una llarga guerra de derrota en derrota. ¿En quina mesura això va contribuir amb l'actitud de les burgesies de Lisboa i Barcelona en els esdeveniments de 1640?

Els primers antecedents.

Probablement, tal com va assenyalar Jaume Vicens Vives, la política de *redreç* econòmic impulsada per Ferran II, després del daltabaix provocat pels terribles conflictes polítics i socials anteriors a 1486, va gaudir d'un ampli consens. El rei va intentar estimular la capacitat productiva catalana amb la creació de mercats reservats en els regnes itàlics de la seva Corona, a través d'una estricta política prohibicionista, destinada a impedir l'entrada de qualsevol teixit no català²⁰⁸.

Per contra –tal com hem analitzat anteriorment–, a partir de les Corts de 1520, Carles V va començar a desmantellar la política econòmica bastida pel seu avi, substituint la legislació prohibicionista per un dret del 20% sobre els teixits francesos i genovesos que entraven a Nàpols i Sicília²⁰⁹. Una mesura que, en teoria, des d'un bon principi, podria assenyalar l'existència d'alguna ombra en el suposat idil·li inicial entre l'emperador i els catalans.

En realitat, però, els primers símptomes de tensió en el camp econòmic ja havien aparegut en el regnat de Ferran II, amb repetides queixes de les institucions catalanes davant l'actitud dels oficials reials.

---

²⁰⁸ Almenys això és el que sembla deduir -se d'una carta enviada pel Consell de Cent als mercaders catalans de Palerm el 1518 (A.H.B. *Cartes comunes originals*, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 296).

²⁰⁹ Jaume Carrera Pujal, *Historia Política y Económica de Cataluña*, Ed. Bosch, Barcelona 1946.vol. I, p. 297.

Així, els múltiples i importants èxits militars al nord d'Àfrica, assolits entre 1505 i 1510, van tenir una repercussió econòmica molt menys positiva del que es podria esperar a primera vista, a causa de les interferències polítiques i econòmiques dels funcionaris i militars castellans. Pierre Vilar ho va sintetitzar en el següent paràgraf: "(...) des de 1511-1512, els funcionaris espanyols pretenen d'imposar als catalans el dret del 50 per cent aplicat a les llanes estrangeres. El 1515 el Consell barceloní ha de reclamar per segona vegada l'aplicació de les franqueses promeses el 1510. El 1517 un vaixell català és bloquejat a Cartagena amb el pretext que el comerç amb Barberia ha estat arrendat a un Alonso Sánchez (aquests asientos de monopolis comercials són l'ambició perpètua del cercle dels sobirans); el 1524 un negociant català, Cornet, i un patró mallorquí veuen com llurs naus són tractades com enemigues i llurs tripulacions empresonades, a Alger, per la guarnició espanyola. Els castellans, de cara a una Barberia hostil, consideren condemnable el comerç amb l'infidel, en particular amb Barbarossa. No obstant això, a la vista de llur privilegi, moltes vegades confirmat, l'Emperador dóna la raó als mercaders catalans. Però quantes protestes costa això? El 1530, mercaderies barcelonines són capturades a Oran en un vaixell grec, i això provoca fallides a la capital. El 1534, hi ha encara arrestos pel tràfic amb el nord d'Àfrica. Així, en una de les vies comercials més clàssiques, malgrat privilegis recents i reconeguts pel poder sobirà, els obstacles pràctics no són menors per al comerç català, que els obstacles legislatius en les vies noves"²¹⁰.

Uns obstacles polítics que impedeixen obtenir rendiments econòmics d'una de les úniques iniciatives militars hispàniques en el Mediterrani occidental que haurien pogut beneficiar l'economia catalana. Precisament, en aquesta mateixa línia, podem recordar que Jaume Carrera i Pujal va considerar aquests obstacles com una de les causes fonamentals de la decadència marítima de Barcelona²¹¹.

---

²¹⁰ Ibidem, pp. 251-252.

²¹¹ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 67-69, 299-303 i 323.

La cadena causal determinant: guerra, economia i política.

Pierre Vilar ja havia avançat que: “*En la mesura en que els estudis (bastant magres) permeten una visió general del segle XVI, nosaltres ens inclinàrem a dir que aquest consagra una ruptura preparada des de feia temps, entre la realitat econòmica barcelonina i la política general del poder sobirà*”²¹².

Potser, durant algunes dècades, la consciència d'aquesta ruptura fou parcialment compensada per l'esperança d'una victòria militar decisiva en el Mediterrani. Una esperança de futur, alimentada en el present pels beneficis generats per les construccions de vaixells de guerra a les costes de Catalunya²¹³. Però, quan l'esperança s'apagui i els recursos financers –que s'aboquen a les platges del Principat– s'esgotin, ¿què quedarà?.

Tal com hem indicat repetidament en capítols anteriors, el futur polític i econòmic de les relacions entre els territoris mediterranis de la Monarquia hispànica i els sobirans passava per la necessitat d'assegurar l'estabilitat militar al Mediterrani; o bé amb un triomf decisiu o bé amb la firma d'una pau duradora i efectiva. Una estabilitat militar que havia de retornar la confiança en el futur i permetre, per tant, un creixement econòmic força continuat.

Però, malauradament, els territoris mediterranis de Carles V no van gaudir de cap període de més de tres anys de pau; i, a partir de la dècada dels '30, l'aliança franco-turco-berberisca va posar fi a l'hegemonia militar relativa de la que havia gaudit l'emperador en aquest àmbit geogràfic durant la dècada dels '20. Una dècada que s'havia conclòs amb el domini hispànic sobre la Península itàlica. En canvi, des de 1529, els triomfs militars hispànics en el Mediterrani només seran parcials i gens decisius; com per exemple la campanya de Tunis de 1535 o la de Provença de 1544.

Per contra, cada període de pau coincideix amb un moment de creixement econòmic. I així, significativament –i tal com hem demostrat en

---

²¹² Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, pp. 244-245.

²¹³ Evidentment, queden per respondre algunes preguntes importants: quins sectors econòmics o grups socials catalans es van beneficiar d'aquestes construccions?; en quina mesura?. Però, de la mateixa manera, també caldria preguntar-se quins efectes negatius van tenir per a altres sectors econòmics i grups socials competidors (com, per exemple, constructors de cases, vaixells de pesca i de transport, fusters, ferrers ...) el desviament de recursos naturals (especialment fusta, ferro, veles, ...) i humans (per la via d'augment de costos salarials).

un capítol anterior– el parèntesi de pau més llarg i efectiu de tot el regnat de Carles V (fruit de la treva firmada entre els representants de l'emperador i els turcs el 1546) va comportar uns beneficis econòmics sense precedents des de la conflictiva segona meitat del segle XV.

Un espai econòmic propi? De les Corts de 1543 a les de 1564.

A les Corts catalanes de 1564, sembla que les queixes sobre les conseqüències econòmiques negatives que tenia la política de Felip II van contribuir –de forma gens insignificant– a generar un clima de molta tensió.²¹⁴ Així, per exemple, podem recordar que aquest any inaugura el període de menor contribució anual catalana als serveis votats en Corts a favor del monarca²¹⁵. ¿Quin sentit tenia recolzar econòmicament a un sobirà incapaç de garantir la seguretat del Mediterrani occidental i que, a més, posava tota mena d'obstacles al desenvolupament econòmic català?

Les queixes dels catalans feien referència, entre altres aspectes, a: 1) les mesures proteccionistes adoptades a Castella contra les relacions comercials amb Catalunya, contravenint els testaments dels Reis Catòlics; 2) la no aplicació de les mesures legals que havien de protegir les manufactures catalanes als regnes de Nàpols i Sicília; 3) les mesures proteccionistes adoptades per Portugal contra els productes catalans com a represàlia de mesures similars adoptades per Castella contra els portuguesos; 4) les prohibicions dictades pels virreis de Catalunya contra les exportacions de manufactures de ferro catalanes; 5) els impediments posats per la política del monarca al contra-corsarisme català destinat a lluitar contra la pirateria berber; i 6) les contrafaccions realitzades pels virreis per protegir els negocis dels seus amics²¹⁶.

Tot plegat es va traduir en l'aparició d'un partit obertament “anti-monàrquic” que exigia un compliment estricte de la tradició legal catalana; fins i tot, en el cas, que això suposés no obtenir cap concessió del

---

²¹⁴ H. Lapeyre, *Las etapas de la política exterior de Felipe II*, Valladolid 1973.

Pel que fa al comerç mediterrani durant el regnat de Felip II: Eloy Martín Corrales, “El comercio mediterráneo en la época de Felipe II”, dins Ernest Belenguer, *Felipe II y el Mediterráneo*, Madrid 1999, vol. I, pp. 335-356.

²¹⁵ Emiliano Fernández de Pinedo, “La participación fiscal catalana en la Monarquía hispánica (1599-1640)”, *Manuscrits* n° 15 (1997), pp. 65-96.

²¹⁶ B. C. Arxiu del Consolat, *Liber consiliorum*, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 330-331.

monarca²¹⁷. En relació amb aquest clima de tensió entre els partidaris de l'actuació del rei²¹⁸ (encapçalats pel comte d'Aitona) i del “partit opositor” (liderat per l'almirall de Nàpols, Ferran de Cardona-Anglesola) tenim un testimoni contemporani molt interessant recollit per Antoni Simon de les memòries personals del cavaller Pere de Vilanova: “Notum: com lo compte d'Aytona, en les dites corts, és estat tengut en mala opinió. No mirave per lo bé comú y de tota la terra, ans bé feye en tot lo contrari, per complaure, deyen, a Don Gartía de Toledo y pensant-ne fer servey al Rey. Per sos respectes que font tosttemps malmirat de tots los catalans fins tractar-lo de traydor, y de quant deye, encara que fos com l'evangeli, no ere cregut en lo bras nostre militar. Mal per ell y tots sos fills. Y per lo contrari, l'almirall de Nàpols sigué tant acreditat que encara (que) diguera flastomas, les prenien (per) bendictions y prenien per molt pròpies les coses (que) convenien al bé de la terra, que, si no per ell crec hagueren fet contra Catalunya quan s'ere intentat”²¹⁹.

Cal destacar que en el text es posa de manifest la consciència de la contraposició existent entre els interessos del rei envers “lo bé comú y de tota la terra”.²²⁰

Una contraposició que ja s'havia posat de manifest en diversos textos anteriors, que feien referència a la situació econòmica de Catalunya, després de les mesures proteccionistes adoptades per l'emperador en les Corts castellanes de l'any anterior. Així, en l'informe enviat pel Consell de Cent als seus síndics presents a les Corts de 1553, s'afirmava que les disposicions reials condemnaven “a la destrucció i a la ruïna dels poblats del present Principat”²²¹. Mentre, que en el memorial lliurat pel Braç reial al príncep, en aquelles mateixes Corts, s'assegurava que la política de la Monarquia resultava igualment nefasta pels artesans i menestrals com pels

---

²¹⁷ Antoni Simon, “Catalunya i la Monarquia hispànica en temps de Felip II príncep”, *Manuscrits* nº 16 (1998), p. 106.

²¹⁸ I, evidentment, també dels oficials reials a Catalunya i del virrei García de Toledo.

²¹⁹ *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*, editat per Antoni Simon, Barcelona 1991, p. 51.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ A.H.B., *Registre de lletres closes*, folis 186-188, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 324.

nobles i els eclesiàstics²²². Així, a part del seu alt nivell teòric, cal destacar que aquests documents demostren una clara consciència de l'existència d'un espai econòmic català propi i diferenciat de la resta de la Monarquia. Un espai amb interessos i problemes econòmics específics, que es veu agredit per disposicions polítiques que intenten protegir l'economia castellana, a costa de la de Catalunya.

¿Fins a quin punt és casual que aquestes manifestació de tensions d'origen econòmic coincideixi amb la decisió de les Corts d'aquell mateix any de posar “*en degut ordre les constitucions*”? Unes constitucions, enfront de les quals, en paraules de la Generalitat, la Monarquia es mostrarà tan poc respectuosa en els anys posteriors: “*Rompiments de constitucions*” (1554) o “*contrafacions de constitucions y leys de la terra*” (1569)²²³.

I, així, potser tampoc és cap casualitat que la contribució anual catalana en els serveis de Corts pateixi una caiguda espectacular, precisament a partir del 1553²²⁴. Un enfrontament econòmic, fonamentat en concepcions polítiques clarament contraposades. Doncs, mentre el 1576 la Lloctinència opinava que “*lo servey que.s feya en corts no era voluntari sinó forçat*”, les institucions de la terra afirmaven que “*Lo present Principat de Cathalunya y los poblats en aquell són poble libero y exempt de tota contribució forçada*”²²⁵.

En aquesta polèmica, la Monarquia arriba a fer ús de la Inquisició per pressionar a les institucions del país. Així, el 1567 –en una mena d'antecedent del que serà la polèmica dels quints-, el Sant Ofici exigeix a la Generalitat que lliuri “*còpia de la numeració dels fogatges de Catalunya*” i demana que “*sa magestat posàs lo mateix ordre de Castella en Catalunya*”. Mentre que, l'any següent (1568), els diputats dels braços (que es reuneixen per estudiar la situació) són acusats de dir “*moltes paraules en desacato de sa magestat y de Déu*” i de ser “*amichs de contencions y que s'ajunctaven aquí per a fer dites contadiccions*”. I, el 1569, enfront la resistència oposada per diputats, els oïdors i els representants de la ciutat

---

²²² A.H.B., *Procés de l'estament reial de les Corts*, Registre número 1.046, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 325.

²²³ *Dietaris de la Generalitat ...*, (1994), vol. II (Anys 1539 a 1578), p. XII.

²²⁴ Emiliano Fernández de Pinedo, “La participación fiscal catalana ...”, (1997), p. 70.

²²⁵ *Dietaris de la Generalitat ...*, (1994), vol. II (Anys 1539 a 1578), p. XII.

comtal, els inquisidors els acusen “*de infaels a la sancta sede apostòlica y a sa magestat, y de traydors y mal cristians*”²²⁶. Un clima de tensió que està molt lluny de ser purament verbal; doncs, és l’any de la detenció dels diputats i oï dors de la Generalitat. Acusats, oficialment de ser proclius a l’heretgia luterana; però, en realitat, perseguits per negar-se a acceptar la implantació de l’impost de l’*excusado*²²⁷

El xoc d’interessos econòmics es trasllada ràpidament al terreny de les institucions polítiques i posa de manifest que el monarca i el país poden defensar pràctiques econòmiques clarament contraposades. Una contraposició entre rei i terra, que també es podia viure a Aragó, on dos anys abans, el 1551, el recopilador de la *Nueva compilación de los fueros aragoneses* ja havia afirmat que, a Aragó, “*primero hubo leyes que reyes*”²²⁸. I, en el mateix sentit, anteriorment, a la pròpia Catalunya, podem tornar a recordar el text de 1543 enviat a Francisco de los Cobos per Alonso de Rábago, proveïdor de les galeres del rei a Barcelona, explicant-li una conversa que havia tingut amb Miquel Mai²²⁹.

Un estat d’opinió que Carles V havia de tenir força present, tal com es reflexa en les conegudes “instruccions de Palamós” d’aquell mateix any 1543. A les quals, l’emperador alliçonava al seu fill sobre les dificultats que comportava governar Catalunya, doncs, “*más presto podryades herrar en esta gobernación que en la de Castilla, asy por ser los fueros y constituciones tales, como porque sus paçiones no son menores que las de otros y ósanlas más mostrar*”²³⁰. Carles ho sabia prou bé, perquè -en els darrers anys- les seves relacions amb les institucions catalanes havien estat molt tenses. Tant sols fent referència a aspectes estrictament econòmics, en podem recordar uns quants exemples.

Probablement, no és casual que la conversa entre Alonso Rábago i Miquel Mai, hagués tingut lloc pocs mesos després d’una enèsima polèmica entre els síndics de Barcelona en Corts, per una banda, i el monarca i els

---

²²⁶ Ibidem. p. XIII.

²²⁷ Joan Reglà, *Bandolers, pirates i hugonots a la Catalunya del segle XVI*, Barcelona 1969, pp. 169-196.

²²⁸ Antoni Simon, “Catalunya i la Monarquia ...”, (1998), p. 103.

²²⁹ Veure l’apartat dedicat a l’impacte de la guerra sobre el comerç barceloní.

²³⁰ “Instrucciones personales de Carlos V a Felipe II”, editades per Manuel Fernández Álvarez, *Corpus Documental de Carlos V*, Salamanca 1975, vol. II, p. 97.

seus ministres, per l'altra. En efecte, el 25 juny de 1542, en una entrevista personal amb l'emperador, els barcelonins van demanar permís per importar tres mil salmes de blat. Un permís que els fou durament regatejat; doncs, aquesta era un tipus de petició que els ministres de la Cort havien après a convertir en una arma política en mans del monarca per obtenir serveis financers dels catalans²³¹.

I, potser, tampoc es casual que aquesta conversa, coincideixi amb la decisió de Carles V d'exigir als barcelonins el perfeccionament de les muralles de la ciutat²³². Una prestació laboral tan pesada –i potser també innecessària– que va provocar la dispersió de bona part de la població: “*ab molta falta de gent que se'n seria anada segons per experiència se veu en aquests anys passats essent la armada turquesca a França, que, fent treballar y contribuir los poblats en les obres dels murs i valls de Molins se digué que se'n eren anats de la ciutat en altres parts ...*”²³³.

Les institucions catalanes tenen la percepció que la Monarquia exigeix prestacions econòmiques i militars sense oferir cap compensació clara. I que, a més, obstaculitza contínuament les relacions comercials amb Itàlia, França, Barberia i Andalusia. Una percepció que només resulta possible en un context mental i institucional dominat pel pactisme; tal com succeeix amb una intensitat extraordinària i en augment a la Catalunya de l'època.

I, en aquest àmbit, no podem oblidar les aportacions de Miquel Pérez Latre sobre la Generalitat. Segons aquest autor, estem davant “(...) una etapa de notable creixement recaptador sobretot per a la tradicional institució encarregada de la fiscalitat del General de Catalunya, la Diputació, que es traduí en un notable impuls institucional, primer com

---

²³¹ Recordem que, anteriorment, ja hem referència a una mesura d'aquesta mena en les Corts de Montsó de 1533 (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), vol. I, p. 108). I que el 1541, ja havia estat un any força difícil, a causa de la mala collita de 1540 (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 114).

²³² Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 240.

²³³ A. H. B., *Lletres closes, 1545-1548*, folis 16-17. Citat a Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 240. Una dada interessant per contrastar la visió excessivament optimista que, en ocasions, existeix sobre el paper de la despesa militar hispànica sobre l'economia catalana.

administració fiscal i en segon lloc com a institució política, segons les dues comeses que d'origen li havien estat conferides".²³⁴

Un cop d'ull a l'evolució dels "serveis" de les Corts catalanes.

En aquest apartat, ens proposem relacionar, per una banda, les dades de la "participació fiscal catalana" a partir d'una reelaboració presentada per Emiliano Fernández de Pinedo²³⁵; i, per l'altra, l'evolució general de l'economia catalana del segle XVI, que estem intentant esbossar en aquest treball.

Cal indicar que el nostre objectiu és detectar la interdependència mútua entre l'evolució econòmica i el clima polític existent al Principat, usant com a indicador simptomàtic la variació del volum dels serveis i de les seves mitjanes anuals. Per tant, prescindirem conscientment de qualsevol referència a la problemàtica de quin era l'esforç fiscal real de Catalunya al marge dels serveis votats en Corts. I, de la mateixa manera, tampoc valorarem el grau de correcció metodològica de calcular mitjanes anuals a partir de la quantia d'un servei determinat i del període de temps que transcorre fins la concessió del següent servei²³⁶.

Any	Servei	Mitja anual
1519-1528	250.000	25.000
1529-1532	250.000	62.500
1533-1536	250.000	62.500
1537-1541	210.000	42.000
1542-1546	200.000	40.000
1547-1551	235.000	47.000
1552-1563	201.000	16.750

²³⁴ Miquel Pérez Latre, *Diputació i Monarquia. El poder polític a Catalunya, 1563-1599*, Tesi doctoral dirigida per Eva Serra i Puig, UPF (2001), p. 18.

²³⁵ Emiliano Fernández de Pinedo, "La participación fiscal catalana ...", (1997), p. 70.

²³⁶ Per aprofundir en aquestes consideracions veure J. H. Elliott, "A provincial aristocracy: The Catalan ruling class in the sixteenth and seventeenth centuries", *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, Barcelona 1967, volum II, p. 137; Eva Serra, "1640: una revolució política. La implicació de les institucions", dins: VV. AA., *La Revolució Catalana de 1640*, Barcelona 1991; Emiliano Fernández de Pinedo, "La participación fiscal catalana ...", (1997), pp. 65-96.

1564-1584	300.000	14.286
1585-1598	500.000	35.714
1599-1603	1.210.000	242.000

Els tres primers serveis votats per les Corts a favor de Carles V van ser de 250.000 lliures cada un. Però, mentre el primer es va repartir en deu anys, els dos últims van cobrir un període total de tan sols vuit anys; comportant, per tant, una mitjana anual molt superior.

Evidentment, el volum dels serveis no depèn pas exclusivament de les necessitats del rei; sinó que també està en funció del grau de consens que assoleix la política de la Monarquia tant en el present com per les expectatives de futur. L'altre element clau, d'aquest anàlisi és el valor de les mitjanes anuals que, en bona mesura, està relacionat amb la freqüència de la concessió dels serveis. Si els afers militars, econòmics i polítics marxen prou bé, el monarca pot arriscar-se a demanar un nou servei amb la confiança que les Corts l'acceptaran. De manera similar, encara que la situació no sigui gaire positiva, si existeix l'expectativa d'una millora futura, els serveis es succeeixen ràpidament amb un augment conseqüent de les mitjanes anuals. Això es el que passa fins a mitjans del segle XVI, abans que es consolidi el divorci econòmic entre Catalunya i la Corona de Castella, durant la dècada dels '50. I així, malgrat que, des de 1533, –en paraules de Vilar- *“les Corts, a cada demanda de subsidi, mercadejaran asprament”*, els subsidis es succeeixen amb una relativa freqüència estimulats per l'esperança d'assolir el control sobre les rutes marítimes. El 1529 (amb els èxits militars a Itàlia del 1525-1529 i abans de la profunda crisi de 1529-1531), el 1533 (amb la construcció massiva de vaixells a les platges del Principat i amb la perspectiva de la campanya de Tunis del 1535), el 1537 (amb l'èxit de Tunis i abans de la decepció de Prevesa del 1538), el 1542 (amb la preparació de l'esperançadora campanya d'Argel de 1543) i el 1547 (un cop assolida la treva de 1546 en el Mediterrani i amb la conseqüent millora de la situació econòmica).

Per contra, a partir de la dècada dels '50 –amb l'aprofundiment de la crisi castellana i amb les mesures polítiques adoptades per la Monarquia el 1552 per protegir l'economia de Castella– el divorci dels espais econòmics

castellà i català esdevé també un divorci entre Catalunya i uns monarques cada vegada més castellanitzats. I, així –tal com hem exposat en apartats anteriors– a partir de les Corts catalanes de 1553, apareixen els fonaments d'un pensament econòmic propi que contraposa els interessos del rei a “*lo bé comú y de tota la terra*” i que acusa a la política econòmica castellana de provocar “*la destrucció i a la ruïna dels poblats del present Principat*”.²³⁷

Un pensament econòmic arrelat en la consciència que existeix un espai econòmic català diferenciat, que se sent agredit des de l'exterior i que té uns interessos específics compartits per tots els catalans des dels nobles i els eclesiàstics fins els menestrals i els pagesos.²³⁸

Simultàniament, per primera vegada des de feia un segle, l'economia catalana comença a beneficiar-se d'un increment demogràfic real. Un increment demogràfic intens i continuat, recolzat en bona mesura en l'immigració occitana i que contribueix a l'estabilitat salarial. Quelcom similar succeeix amb la terra, a causa que existeixen molts camps abandonats. Camps abandonats en els quals s'hi havien estès boscos i pastures que, durant varies dècades de la segona meitat del segle XVI, encara permetran que el preu de la fusta i de la carn –per citar tant sols alguns exemples força evidents- també es mantinguin relativament estables. Així, per tot plegat, l'economia catalana creix i es diversifica sense recalentar-se.

L'estabilitat de costos, en un context general de forta inflació de preus, permet un augment de les exportacions, dels beneficis i de les inversions.²³⁹ Els exportadors recuperen quotes de mercat a Itàlia. Barcelona torna a tenir forces per liderar una renovada projecció mediterrània de tota la Corona d'Aragó. Catalunya, decepcionada de la política econòmica i militar de la Monarquia tendeix a actuar cada vegada més pel seu compte.

---

²³⁷ A.H.B., *Registre de lletres closes*, folis 186-188, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 324.

²³⁸ A.H.B., *Procés de l'estament reial de les Corts*, Registre número 1.046, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 325.

²³⁹ Respecte a l'evolució de les activitats econòmiques barcelonines: Xavier Torres, “Les activitats econòmiques”, dins Jaume Sobrequés (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona 1992, vol. IV.

I Catalunya no està pas sola. Sicília i Nàpols tampoc confien amb la política exterior de Felip II²⁴⁰. En el camp militar –si exceptuem el breu entusiasme de Lepant–, els catalans sembla que dipositin la seva confiança en els seus propis recursos. A la Monarquia només li demanen que no entorpeixi el contra-corsarisme²⁴¹.

L'experiència demostra que la política exterior de la Monarquia resulta clarament contraproductent per l'economia catalana. Així, doncs, ¿per què contribuir al seu finançament?

En els 32 anys que van de 1519 a 1551 les Corts van votar la concessió de sis serveis amb un import total de 1.396.000 lliures i una mitjana anual de 43.625. Per contra, en els 32 anys que separen 1552 de 1584, només es van votar dos serveis per un import total de 501.000 lliures i una mitjana anual de 15.656. És a dir, una mitjana anual de gairebé 28.000 lliures menys²⁴². Una diferència força substancial per ella mateixa; a la qual, a més, caldria afegir-hi l'efecte de la forta inflació de preus que caracteritza tot aquesta època.

Tal com l'experiència també havia demostrat, l'única cosa realment positiva que la Monarquia podia fer a favor de Catalunya era signar la pau amb els turco-barbarescos en el Mediterrani. I, precisament, això es el que succeirà el 1581 amb la Pau de Morgliani. A partir de la qual, l'economia catalana experimenta un salt endavant extraordinari. En teoria, les Corts immediatament posteriors haurien de ser força plàcides. I, en efecte, dominats per un cert entusiasme i per les ganes de no enfrontar-se novament amb el monarca, els síndics concediran, per endavant, un servei extraordinari (500.000 lliures).

Però, malgrat el gest de bona voluntat dels Braços de concedir el servei abans d'haver plantejat les seves demandes, Felip II va donar les Corts per concloses sense que els síndics de Barcelona haguessin pogut parlar.

---

²⁴⁰ Sobre aquest aspecte, anteriorment, ja hem citat les opinions d'alguns contemporanis com Tiepolo o Antonio Mazza.

²⁴¹ B. C. Arxiu del Consolat, *Liber consiliorum*, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 330-331.

²⁴² Emiliano Fernández de Pinedo, "La participación fiscal catalana ...", (1997), p. 70.

Ara que al Mediterrani hi havia pau, la Monarquia i Barcelona tenien un altre motiu econòmic important per discrepar. Doncs, l'augment de la capacitat productiva i el diferencial inflacionari de Catalunya amb el seu entorn –al qual ens hem referit alguns paràgrafs enrera– havia convertit en un prosper negoci una activitat que tan sols algunes dècades enrera hauria resultat inimaginable: l'exportació de cereals catalans. Un negoci que –a través de la venda de llicències virregnals de transport i d'exportació– s'havia convertit en una important font d'ingressos per a l'administració virregnal i que erosionava el lideratge de Barcelona sobre el conjunt del Principat.

En aquest sentit, cal tenir especialment presents les aportacions de Miquel Pérez Latre sobre “(...) l'articulació, al llarg del darrer terç del Cinccents, de formes més o menys constitucionals –sobretot menys– d'engruixir la hisenda reial”.²⁴³

Alguns exemples de la venda de llicències d'exportació d'aliments. Un factor clau en la conflictivitat política dels anys '80.

El 1581, en motiu de l'arribada de l'emperadriu d'Alemanya (germana de Felip II), el virrei procedí a confiscar els aliments que els particulars entraven a Barcelona²⁴⁴; produint-se queixes populars i una reunió entre membres del Consell de Cent, diversos prohoms de la ciutat i membres del Braç militar per protestar contra el virrei²⁴⁵. En els anys posteriors aquesta mena de comissions múltiples i parainstitucionals seran força continuades, especialment pel que fa a la qüestió de la venda de llicències d'exportació i de transport.

És possible que la diversitat i la representativitat social i institucional d'aquesta comissió de protesta reunida a la Casa de la Ciutat sigui un indicatiu de la creixent conflictivitat entre les institucions catalanes i la Monarquia hispànica. Una conflictivitat que, tal vegada, afavoreix l'aparició d'un sentiment de solidaritat inter-estatamental d'una comunitat ciutadana (o,

---

²⁴³ Tesi doctoral inèdita de: Miquel Pérez Latre, *Diputació i Monarquia...*, (2001), p. 18.

²⁴⁴ El 1566, ja s'havia produït un incident similar quan l'armada havia confiscat blat de la ciutat de Barcelona, valorat en 12.000 ducats. (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 519).

²⁴⁵ A.H.B. *Dietari*, vol. V, ps. 286-290.

fins i tot, “nacional”) que es sent incompresa per l’administració reial. Una conflictivitat que, tant sols quatre anys després, el 1585, es traduirà en una crisi prou important.

¿Fins a quin punt les exigències dels funcionaris reials van contribuir a crear un clima de solidaritat entre els diferents grups socials de la ciutat? ¿Existia una sensació compartida que la Monarquia no entenia els problemes i les necessitats del “cap i casal” de Catalunya?.

El 1581 –el mateix any de les requisites alimentàries a les quals ens acabem de referir– també es produïren altres conflictes relacionats amb una qüestió que esdevindrà força habitual²⁴⁶: el de la venda de les llicències d’exportació per part del virrei.

Aquest era un debat amb antecedent llunyans. El 1553, Barcelona ja havia demanat que es prohibís la sortida de cereals, llenya i seda del Principat²⁴⁷. I, en principi, els virreis s’hi havien mostrat força sensibles; i, per exemple, el 1560, el virrei havia publicat dos edictes on afirmava que, havent tingut coneixement que es feien exportacions d’aliments, n’ordenava la interrupció immediata²⁴⁸. Però la situació es va anar complicant; i, d’aquesta manera, el 1571, el Consell de Cent havia enviat un ambaixador al rei per denunciar que el governador prohibia que els mercaders barcelonins compressin grans partides de cereals a les comarques, amb l’excusa d’impedir que fossin exportades. I, immediatament a continuació, el propi Consell afegia que, en realitat, l’objectiu del governador era poder vendre llicències d’exportació²⁴⁹.

Així, a començaments de la dècada dels ’80, l’augment de la tensió política s’entrellaçava amb les disputes econòmiques, provocant una escalada cada cop més evident en el clima de confrontació entre la Monarquia i les institucions de la terra.

---

²⁴⁶ Una problemàtica que ja comptava amb alguns antecedents. Així, per exemple, el 1571, el Consell de Cent va enviar un ambaixador al rei, per denunciar que el governador prohibia que els mercaders barcelonins compressin grans partides de cereals a les comarques amb l’excusa d’impedir que fossin exportades; però, que, en realitat, l’objectiu del governador era poder vendre llicències d’exportació en benefici propi. (Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 333).

²⁴⁷ *Ibidem.*, p. 327.

²⁴⁸ B.C., *Fulletts* Bonsoms, números 3 i 4; dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 329.

²⁴⁹ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 333.

Les autoritats barcelonines denunciaven que els representants de la Monarquia s'enriquien venent llicències d'exportació, provocant un encariment artificial dels preus. El Consell de Cent va enviar diverses comissions a reunir-se amb el virrei; el qual, tot i prometre reiteradament la suspensió d'aquestes accions, no va deixar de practicar-les²⁵⁰.

Un any més tard, el maig de 1582, la qüestió encara no estava resolta i, a més, hi havien altres motius d'enfrontament, com l'exigència de llicències per permetre el transport de mercaderies per l'interior del propi Principat²⁵¹. Una actuació doblement pertorbadora doncs, no només creava greus disfuncions econòmiques; sinó que, a més, es podia tractar d'una pràctica inconstitucional, perquè les institucions interpretaven que la Monarquia estava cobrant un impost que no havia estat aprovat per les Corts. Davant d'aquesta situació, i donat que les negociacions amb el virrei no servien de res, el Consell de Cent va optar per enviar una ambaixada a Madrid per entrevistar-se amb el rei²⁵²; una decisió que amb el pas dels anys, a mesura que la conflictivitat institucional augmenta, esdevindrà força habitual. I, per tant –malgrat que el 1582, a causa de les promeses del virrei de solucionar els elements de fricció, l'ambaixada no va arribar a sortir– ens trobem davant d'un precedent força interessant de la creixent conflictivitat entre Catalunya i la Monarquia hispànica.

Tornant a les discrepàncies del maig de 1582 -i com una premonició d'allò que acabaria esdevenint habitual- cal assenyalar que el virrei no va complir les seves promeses. Al llarg de tot l'estiu, van haver-hi problemes per l'acaparament d'aliments per part dels especuladors; i, a l'octubre, malgrat l'escassetat denunciada pels consellers barcelonins, el virrei va tornar a concedir llicències per treure productes alimentaris del Principat, amb les conseqüents protestes del Consell de Cent²⁵³.

El febrer de 1583, els consellers optaren per elevar les seves queixes directament al rei, demanant-li que ordenés al virrei que suspengués la

---

²⁵⁰ A.H.B. *Dietari*, vol. V, ps. 302-308; dins: Jaume Carrera Pujal: *Historia política y ...*, (1946); vol. I, p. 528.

²⁵¹ *Ibidem*.

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ A.H.B. *Dietari*, vol. V, ps. 334-339; dins: Jaume Carrera Pujal: *Historia política y ...*, (1946); vol. I, pp. 523-558.

venta de llicències²⁵⁴. Però, aquest recurs a la màxima instància de la Monarquia també fou inútil. Ara, ni tan sols quedava l'esperança que els funcionaris reials actuessin a esquenes del rei; al marge de si ho feien per incapacitat o mala fe. Ara, ja era segur que el monarca n'estava assabentat; i, tot i així, els problemes seguien sense resoldre's. Per tant, el conflicte institucional havia pujat un important esgló.

Ni tant sols el contacte directe entre Felip II i els síndics barcelonins a les Corts de 1585 va servir per res; doncs, hem de recordar que el rei les va donar per acabades sense que els representants del Consell de Cent s'haguessin atrevit a presentar les seves peticions²⁵⁵. Així, el 1587, en nom propi i d'altres municipis catalans, els consellers barcelonins elevaren una nova protesta davant del virrei pel tema de les llicències d'exportació. I, en aquesta ocasió, el virrei va respondre que faria el que voldria; i que, si volia, en donaria quatre mil²⁵⁶.

El conflicte entre el Consell de Cent i l'aparell virregnal havia experimentat una forta escalada; i el municipi barceloní va respondre-hi. Dos dels consellers, emparant-se en el privilegi "*Vi vel gratis*", resseguien les costes catalanes per requisar-hi els aliments destinats a l'exportació. Al mateix temps, s'envià una ambaixada a Madrid per explicar-li la situació al monarca. El virrei va contraatacar, informant a Felip II que l'actuació del Consell de Cent era il·legal. El rei es negà a rebre l'escrit dels ambaixadors barcelonins. I, simultàniament, a Catalunya, els funcionaris reials recorrien els pobles costaners afirmant que la ciutat de Barcelona actuava il·legalment, que el virrei no toleraria que aquesta situació es tornés a repetir i que en perseguiria els responsables²⁵⁷.

En aquestes circumstàncies, el Consell de Cent decidí enviar una nova ambaixada a Madrid. El virrei proposà de resoldre la situació deixant-la en mans del Real Consejo; però, finalment, i després de moltes negociacions, els ambaixadors –entre els quals hi havia el conseller segon–

---

²⁵⁴ A més, en aquesta mateixa ocasió, també s'expressava el desig de la ciutat de comprar el dret de Cops.

²⁵⁵ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964); vol. II, p. 244. Ferran Soldevila; vol. II, ps. 232-233.

²⁵⁶ A.H.B. *Dietari*, vol. V, p. 493; dins: Jaume Carrera Pujal: *Historia política y ...*, (1946); vol. I, pp. 523-558.

²⁵⁷ A.H.B. *Registre de deliberacions*, foli 53; dins: Jaume Carrera Pujal: *Historia política y ...*, (1946); vol. I, pp. 523-558.

sortiren cap a Madrid el febrer de 1588. El rei els va prohibir de continuar el viatge i els feu retornar. Immediatament, va sortir una nova ambaixada, encapçalada pel conseller primer; però el monarca es nega a rebre'l amb les seves insígnies. El conseller no va voler renunciar-hi i va preferir de tornar a Barcelona²⁵⁸.

Per altra banda, no podem oblidar que el 1588 és un any especialment conflictiu i d'un fort dinamisme polític-institucional, a causa de l'enfrontament entre la Diputació i les institucions reials com a conseqüència de la qüestió de les "visites". Ambdues institucions intentaven detenir els oficials de l'altre. El maig, els diputats es van tancar al Palau de la Generalitat i en les cases circumdants. Hi hagueren intents de detenir l'exdiputat militar Joan Queralt; es produïren aldarulls populars i intervencions eclesiàstiques, en un i altre sentit. El virrei va exigir el suport del Consell de Cent, acusant a la Generalitat de ser "*un presidi contra sa Magestat y los que consentiren en allò eren també rabelles y mereixien un càstic*"²⁵⁹. (Una acusació força similar a les que la Inquisició havia llançat contra la mateixa institució, en el context de la polèmica de 1568-1569)²⁶⁰. Però, el Consell de Cent va defensar l'actitud dels diputats, atacant amb contundència la política del virrei, acusant-lo d'haver deixat als catalans sense aliments, a causa de la concessió indiscriminada de llicències d'exportació: "... *havent sa Excel·lència llevat a dits catalans sos aliments, dexant y permetent y donant licències de traurer los blats y manteniments del present Principat ...*".²⁶¹

Les implicacions polítiques del conflicte eren extraordinàries. Així, quan Barcelona va suggerir el sobreseïment dels procediments oberts i la creació d'una comissió paritària entre la Generalitat i la Corona per resoldre l'enfrontament, el virrei va respondre "que ere cosa que se sol fer entre

---

²⁵⁸ Fou en aquest viatge quan es produí l'incident de Tortosa que es resolgué amb una declaració de "*Mà armada*" de Barcelona contra la ciutat de l'Ebre, que -en principi- es negava a deixar passar el conseller primer de Barcelona amb les seves insígnies de poder. (A.H.B. *Dietari*, vol. VI, ps. 16-54; dins: Jaume Carrera Pujal: *Historia política y ...*, (1946); vol. I, pp. 523-558).

²⁵⁹ Miquel Pérez Latre: "Juntas de Braços i Diputació del General (1587-1593): "Un presidi de cavallers conspirant contra sa magestat"?"; *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, vol. 13-I (1993), pp. 289-291.

²⁶⁰ *Dietaris de la Generalitat ...*, (1994), vol. II (Anys 1539 a 1578), p. XII.

²⁶¹ Miquel Pérez Latre: "Juntas de Braços ...", (1993), pp. 289-291.

iguals y no entre superiors, com és sa magestat y sos vassalls, y que en assò se tracte de llevar la corona del cap de sa magestat”.²⁶²

El fet que el Consell de Cent –per demostrar la seva oposició a la política virregnal– fes especial incidència en la qüestió de les exportacions alimentàries i la llarga problemàtica de les ambaixades demostrin la transcendència dels fets econòmics en la vida política i institucional del país. En certa mesura, l’ofensiva constitucionalista catalana de les darreres dècades del segle XVI arrenca, en part, de conflictes de caràcter econòmic o polític-econòmic. Sobre aquesta qüestió, Miquel Pérez Latre ha estudiat l’impacte de les Juntes de Braços i de les Divuitenes com a eines polítiques que actuen com a caixes de ressonància social i escenaris polítics dels interessos estamentals de les faccions dominants, especialment a partir de les Corts de 1585.²⁶³

Per altra banda, pel que fa a les reiterades negatives del rei a rebre les ambaixades del consistori barceloní²⁶⁴, no cal sorprendre-se’n excessivament. No era un fet improvisat ni excepcional; sinó que responia a una estratègia preconcebuda de la Monarquia. El 1564, Felip II havia prohibit als aragonesos d’enviar ambaixades a la Cort, manant que fossin substituïdes per memorials queixes. I, el 1585, en motiu de les Corts celebrades a Montsó, les va prohibir als valencians per afers que no haguessin estat tractats prèviament amb el virrei, almenys durant deu dies. És a dir, s’estava produint un distanciament creixent entre el rei i els seus regnes, que tindria els seus punts culminants en la crisi aragonesa de 1591 i en la llarga ruptura catalana del segle XVII.

En qualsevol cas, sembla segur que les traves imposades pel monarca a les relacions amb les institucions catalanes, difícilment podien ajudar a la resolució dels problemes econòmics que el Principat patia.

¿Fins a quin punt és possible que existís una estratègia predeterminada de deixar que els problemes s’eternitzessin? En aquest sentit, potser és convenient recordar que, uns anys abans, el febrer de 1578, Diego Hurtado de Mendoza havia dirigit un memorial al rei, aconsellant-li

---

²⁶² Tesi doctoral inèdita de: Miquel Pérez Latre, *Diputació i Monarquia...*, (2001), p. 429.

²⁶³ *Ibidem.*, pp. 205-241.

²⁶⁴ Que volien protestar contra la política de venda de llicències d’exportació d’aliments, practicada pel virrei.

que quan no es disposés de prou força per imposar una solució favorable, s'optés per deixar passar el temps. Recordem que aquest Hurtado de Mendoza havia estat virrei de Catalunya entre 1564 i 1571, període en el qual –el 1569, l'any en que els enfrontaments entre Generalitat i Inquisició es desborden– s'havia produït la detenció dels diputats i oïdors de la Generalitat. És possible que, en la tesi defensada en el seu memorial dirigit al rei, l'antic virrei tingués present aquest conflicte; així com l'enfrontament de 1574 entre la Diputació del General i l'Audiència al voltant de la jurisdicció sobre els detinguts acusats d'atemptar contra els drets del General. En el seu escrit, parlant dels problemes que hi havien a Catalunya, Hurtado de Mendoza afirmava el següent: “*No hay allí (a Catalunya) la fuerza que seria menester para tomar las armas ni usar agora dellas, sino de la blandura, a fin de aquietar-los y tener más tiempo para prevenir y proveer mejor lo que sea menester, según lo que el tiempo descubriere*”. I, pel que fa a les peticions del Consell de Cent, considerava que calia una actitud prudent i vigilant “*Porque la ciudad de Barcelona va siempre encaminando sus cosas a más libertad de la que deben ni pueden tener, inclinando a tener su gobierno a manera de señoría, conviene ir con los ojos abiertos en esta parte para que no la tengan ni se les dé en nada, no se entendiendo por esto que se les ha de dexar de scrivir en lo ordinario que no contradiga a lo dicho*”²⁶⁵.

En resum, la Monarquia només havia de solucionar els problemes quan disposés de prou força per imposar els seus interessos; en cas contrari, calia deixar-los irresolts a l'espera de circumstàncies millors, mantenint, però, una aparença de normalitat institucional. Ara bé, si aquesta era la política que els representants de la Monarquia pensaven que calia aplicar, potser no es gens sorprenent que els problemes del país s'eternitzessin, entre discussions vanes, promeses incompletes i solucions inaplicades.

---

²⁶⁵ Xavier Gil Pujol: “Atajar pesadumbres”: propostes governamentals per unes Corts Generals de la Corona d'Aragó en 1578, no celebrades; a “*Pedralbes. Revista d'Història Moderna*”; (1993), nº 13-I, ps. 224 i 225.

El fracàs de la Monarquia en el control de l'espai econòmic català

Necessitada sempre de més recursos financers, la Corona intentava reforçar el seu control polític sobre els estats que formaven part d'aquella Monarquia composta. El seu objectiu principal era augmentar-hi la recaptació fiscal i la mobilització de l'estalvi a través del deute públic.

A Catalunya, l'aparell reial va fracassar en ambdues vies. A nivell fiscal, la Tresoreria General només disposava dels donatius que les Corts concedien el monarca. I, per tant, es tractava de recursos irregulars i sotmesos a les complexes contingències polítiques del període. Des de la segregació dels territoris italians de la Corona d'Aragó i la seva integració al "Consejo de Italia", l'aparell monàrquic va patir enormes dificultats de liquidesa. Segons Bernat Hernández, *"Lo más relevante de la trayectoria del Real Patrimonio y de la Tesorería General en Cataluña –siempre al margen de las disposiciones regias nunca aplicadas de pleno y en continuo ensayo de acomodamiento a la proximidad coparticipadota con los poderes territoriales– es que permite observar que la única alternativa esbozada por la Hacienda Real para consolidar un sistema fiscofinanciero propio y solvente en el Principado caería en la ineficacia si se basaba en la implementación última de las capacidades fiscales de la Tesorería de Catalunya"*.²⁶⁶

Aquesta és la raó de l'interès –gairebé obsessiu– de la Corona per controlar els comptes municipals i apropiar-se'n d'una cinquena part. Les disputes sobre el "quint" condicionen les relacions de la Monarquia amb les institucions catalanes –especialment amb el Consell de Cent– en el llarg camí vers la Revolució catalana de 1640.

En bona mesura, l'única via per la mobilització de recursos financers catalans per part de la Monarquia va ser la subvenció d'activitats militars, especialment l'abastiment de fortaleses i galeres. Per algunes persones privades va representar un negoci lucratiu. En una interpretació –que potser resulta massa optimista– Bernat Hernández assegura que *"Desde el modesto leñador hasta el gran negociante, la población se volcó en el aprovechamiento de los gastos públicos efectuados por los Pagadores"*.²⁶⁷

---

²⁶⁶ Tesi doctoral inèdita de: Bernat Hernández, *Fiscalismo y finanzas...*, (2001), p. 419.

²⁶⁷ *Ibidem*.

I, tot seguit, afirma que *“Los beneficios generados por estas operaciones fueron quizás determinantes en la evolución general de la época, aunque han sido considerados muy gravosos para la Real Hacienda”*.²⁶⁸

Segons aquesta versió dels fets, resultaria que la Corona va malgastar els seus escassos recursos financers en benefici d'una societat catalana desagraïda, que regatejava permanentment els serveis de les Corts. Sens dubte, es tracta d'una visió simplista.

En efecte, Pierre Vilar ja va recordar que els economistes del segle XVIII ja s'havien adonat que *“no es posible que todas las guerras tengan una influencia del mismo signo sobre lo que hoy llamaríamos la balanza de pagos”*.²⁶⁹ En una interpretació que Vilar designa com “ingenuament mercantilista”, alguns d'aquells autors del segle XVIII pensaven que *“(…) una guerra en el territorio nacional (...) atrae dinero extranjero y, en consecuencia, dicen los mercantilistas, debe de ser beneficiosa para el país”*.²⁷⁰ Però aquesta visió exigeix tota mena de matisos i d'anàlisis detallats, perquè –tal com tot just després assegura el mateix Vilar– *“(…) entonces como ahora, las guerras –o mejor dicho, los gastos de guerra– influyen gravemente sobre el sistema de precios a través de una inflación artificial”*.²⁷¹

En qualsevol cas, la Monarquia hispànica sempre va fracassar en l'intent d'absorbir els financers catalans dins del sistema de *juros* castellà. La Corona no va poder competir amb la rendibilitat i amb la seguretat del sistema fiscal i financer de la Generalitat. Els serveis concedits a la Corona per les Corts catalanes van finançar-se a través del deute públic a llarg plaç de la Generalitat. I, d'aquesta manera, va esdevenir una fórmula d'inversió força estesa en la societat catalana. Segons Bernat Hernández, *“La posibilidad de controlar los mecanismos de ingreso que servían para el pago de la deuda pública y el disfrute simultáneo de sus rendimientos facilitó el auge de un sistema fiscofinanciero participativo, cuya prueba última de éxito fue el bajo tipo de interés de los censales ratificado durante*

---

²⁶⁸ *Ibidem*.

²⁶⁹ Pierre Vilar, *Crecimiento y desarrollo*, París 1964. En la última reedició: Crítica, Barcelona 2001, p. 142.

²⁷⁰ *Ibidem*.

²⁷¹ *Ibidem*.

todo el período”.²⁷² I, per tant, la mobilització de l'estalvi català a través del deute públic va servir per reforçar el poder econòmic i polític de la Generalitat en la seva rivalitat amb la Monarquia.

Sobre aquesta mateixa qüestió, cal considerar les aportacions de Miquel Pérez Latre respecte a l'augment del protagonisme de la Generalitat tant en l'àmbit administratiu i fiscal com a nivell polític. En concret, pel que fa a la fiscalitat, aquest autor analitza especialment els arrendaments, el deute –regular i irregular– i el control de les despeses per part de la Cort general.²⁷³

I, a més, en l'àmbit fiscal, la Generalitat va saber adaptar-se a l'evolució de l'economia catalana, incorporant nous grups socials, nous espais geogràfics i nous sectors econòmics. El paral·lelisme entre l'evolució topogràfica de l'arrendament de la bolla i de l'activitat manufacturera n'és un bon exemple.²⁷⁴

Sovint, l'administració virregnal va haver de sol·licitar crèdits particulars a financers catalans. La possibilitat d'intervenir els comptes de la Generalitat o del Consell de Cent estava bloquejada pel marc constitucional i pels propis equilibris de poder dins de la societat catalana. Així, per exemple, l'any 1574, el virrei Hernando de Toledo afirmava que els diputats eren “*implaticables*” i es negaven a realitzar qualsevol pagament anticipat o a negociar qualsevol crèdit.²⁷⁵ Segons Hernández, els financers privats catalans resultaven imprescindible per als funcionaris reials i –simultàniament– es beneficiaven del fet d'actuar en un territori protegit per una legislació pròpia. Quelcom que els immunitzava contra els possibles abusos polítics o administratius de l'aparell virregnal.

A més, a causa de la difusió de títols de deute de la Generalitat entre diferents grups financers catalans, aquesta institució va esdevenir un element important en les inversions de les oligarquies del país. I, per tant, aquestes persones van tenir un especial interès en el control polític i administratiu d'aquest organisme. D'aquesta manera, la Generalitat no

---

²⁷² Tesi doctoral inèdita de: Bernat Hernández, *Fiscalismo y finanzas...*, (2001), p. 420.

²⁷³ Tesi doctoral inèdita de: Miquel Pérez Latre, *Diputació i Monarquia...*, (2001), pp. 99-149.

²⁷⁴ Tesi doctoral inèdita de: Bernat Hernández, *Fiscalismo y finanzas...*, (2001), p. 420.

²⁷⁵ *Ibidem.*, p. 404.

només defensava les Constitucions de Catalunya, sinó que també garantia els beneficis d'algunes inversions dels homes de negocis catalans.

Espai econòmic i identitat col·lectiva.

El creixent dinamisme econòmic de Catalunya (que, per exemple, es posa de manifest en les xifres del pariatge cada vegada que coincideixen amb un any de pau al Mediterrani) xocava de forma frontal i de manera constant amb la política de la Monarquia hispànica. La consciència d'aquest divorci entre interessos econòmics propis i obligacions militars imposades ¿és una de les causes fonamentals de la conflictivitat política entre les institucions catalanes i els monarques?

Probablement, donada la seva realitat i vocació exportadora de manufactures i importadora d'aliments, Barcelona patia més que cap altre àmbit econòmic de la Monarquia, el contrast entre economia i guerra. ¿Fins a quin punt aquest fet va alimentar l'ofensiva política de caràcter constitucionalista de la ciutat, abans de 1640? No oblidem que les Constitucions eren l'escut que podia permetre a Catalunya protegir la seva vida econòmica. ¿La consciència d'aquest fet pot contribuir a explicar la vigència del pactisme català?

Recordem que, segons Víctor Ferro, l'originalitat de la idea del "pacte" a Catalunya "*consistí, precisament, a elaborar-la, perfeccionar-la i sistematitzar-la amb claredat i insistència excepcionals com a procediment legislatiu*"²⁷⁶. I, així, caldria preguntar-se ¿fins a quin punt aquesta originalitat jurídica i política de Catalunya està vinculada amb la seva originalitat econòmica? ¿Fins a quin punt és casual que la formació històrico-política de la Monarquia que va defensar amb més claredat i insistència la seva personalitat jurídico-legal pròpia, també fos –a la segona meitat dels segle XVI- l'espai econòmic més dinàmics de tots els territoris peninsulars de la Monarquia?

Recordem que Pierre Vilar, ja va justificar amb arguments de caràcter econòmic la seva afirmació que: "*Potser, entre 1250 i 1350, el Principat català és el país d'Europa a propòsit del qual seria menys inexacte, menys*

---

²⁷⁶ Víctor Ferro, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*, Vic 1987, p. 30.

*perillós, de pronunciar uns termes aparentment anacrònics: imperialisme polític-econòmic o “Estat-nació.”*²⁷⁷.

I si, aleshores, la concepció i la pràctica política estava tant lligada a la realitat econòmica, ¿perquè no ho hauria d'estar al segle XVI? Recordem, per exemple que, el 1585, amb la creació de les divuitenes del redreç de la Diputació del General²⁷⁸, es va posar de manifest que les Corts són conscients de l'estreta inter-relació existent entre economia i política.

I, en el mateix sentit, també hem de recordar que, malgrat l'existència de conflictes de classes molt intensos, els problemes econòmics poden generar solidaritats polítiques i socials molt fortes. ¿Què no va ser això el que va succeir a les Corts de 1585 quan es va sol·licitar la recuperació d'una sisena conselleria al municipi barceloní²⁷⁹? ¿Què no és el mateix que ha succeït en tantes altres ocasions? ¿Què no és quelcom similar al que va succeir el 1843, quan empresaris i obrers exigien conjuntament protecció per l'economia catalana? ¿Què no va ser la reforma fiscal de 1899 el que va impulsar una nova estratègia política que es va concretar el 1901?

No és que l'existència d'una realitat econòmica diferenciada sigui el fonament d'una identitat política pròpia; sinó que la consciència que existeix una identitat pròpia i diferenciada genera un grau de cohesió política i de coherència intel·lectual que permet actuar en defensa de les necessitats econòmiques específiques del país.

---

²⁷⁷ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 131.

²⁷⁸ Eva Serra, “1640. Una revolució política. La implicació de les institucions”, dins: VV.AA., *La Revolució catalana de 1640*, Barcelona 1991, pp. 3-65.

²⁷⁹ Davant de la formalització d'aquesta demanda que s'havia de presentar a les Corts de 1585, Vilar afirma el següent: “*hom ja no sent més, en la política econòmica de la Ciutat i del Principat, la interferència dels interessos purament comercials i especulatius; en el mateix municipi barceloní, es dibuixa una tendència favorable a la menestralia; hom demana el seu reforçament a l'alt Consell*” (Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 260).

Encara que potser és tracta d'una interpretació massa optimista. Tal vegada, convé recordar que la creació d'un sisena conselleria en mans de la menestralia no hauria posat en perill el domini del municipi que tenien els ciutadans i els militars, perquè tindrien la meitat del consistori i, en cas d'empat, decidiria el vot del conseller primer. I no cal recordar que el conseller primer sempre pertenyia -a l'igual que el segon i el tercer- a la bossa dels ciutadans i els militars; i que, per tant, sempre que votessin en un mateix sentit, impossarien la seva voluntat encara que els altres tres consellers -que representarien respectivament a mercaders, artistes i menestrals- votessin en contra.

3.4 - Integració i dualitat territorial.

Les lluites per la preeminència política i el poder econòmic entre 1585 i 1599

Anteriorment –en el capítol que hem dedicat a les mútues interdependències entre els esdeveniments polítics i econòmics–, hem prestat una especial atenció a la polèmica que, a la dècada dels '80, va enfrontar el Consell de Cent i la Monarquia en motiu de la venda de llicències d'exportació.

En qualsevol cas, al marge de la polèmica política originada per aquesta qüestió, existeix un vessant estrictament econòmic que val la pena considerar. Tradicionalment, Catalunya havia estat un mercat deficitari en la producció d'aliments i, lògicament, això havia comportat l'existència d'un nivell de preus relativament superior al d'altres regions mediterrànies. Un diferencial de preus que havia convertit el país en un importador habitual de cereals. Però, de sobte, a la segona meitat del segle XVI, algunes zones de Catalunya esdevenen un mercat exportador de blat; mentre que, al mateix temps, Barcelona, Girona i Perpinyà –per citar alguns exemples prou coneguts- continuen important grans quantitats de cereals des de l'exterior. ¿Com poden existir, simultàniament, dues activitats econòmiques aparentment tan contradictòries?

En realitat, Catalunya tenia dos espais econòmics força diferenciats (per raons geogràfiques, ecològiques i històriques), que, en línies generals, coincidien amb la Catalunya Vella i la Catalunya Nova. El primer, amb una economia agrària força diversificada (sustentada en el mas aïllat autosuficient) i una economia manufacturera (necessitada d'importar cereals). El segon, amb una agricultura mediterrània (habitualment excedentària i amb capacitat exportadora).

Durant la baixa edat mitja, Barcelona havia estat capaç d'integrar aquests dos espais econòmics, gràcies al seu prestigi i a la seva preeminència político-econòmica. La qual li permetia fixar el preu de mercat dels cereals a l'interior del país i dirigir els excedents bladers de la Catalunya Nova cap el port de la ciutat comtal. Preeminència que – en la seva vessant més pragmàtica- es concretava en l'exercici del “*vi vel gratis*”

i en la possibilitat d'importar cereals barats d'altres regions mediterrànies, especialment Sicília.

Però, en el segle XVI, la situació va anar canviant. En primer lloc, perquè –tal com hem exposat en el primer capítol d'aquest treball- l'intens i precoç augment demogràfic que caracteritza la Itàlia meridional del segle XVI, havia impulsat els preus cerealícoles a l'alça; mentre que el buit demogràfic català –que no comença a omplir-se fins a mitjans del segle- permetia l'existència d'una gran quantitat de terres lliures. Terres relativament barates que, combinades amb salaris també relativament baixos, van fer competitiva la producció bladera catalana en el mercat internacional.

I, en segon terme, perquè -a causa la creixent tensió que enfrontava a Barcelona i la Monarquia, trencant l'aliança més o menys característica del període d'esplendor baixmedieval- la ciutat comtal ja no estava en condicions d'imposar la circulació dels excedents bladers cap el seu propi port.

Des de les Corts de 1553, Barcelona demanava que es prohibís la sortida de cereals del Principat²⁸⁰. I, fins a 1560, aproximadament, sembla que els virreis van donar suport a aquestes peticions²⁸¹. Però la creixent tensió que caracteritza la dècada dels '60 va anar complicant la situació²⁸²; i –tal com hem indicat anteriorment-, el 1571, el Consell de Cent va enviar un ambaixador al rei, denunciant que el governador prohibia –amb l'excusa d'impedir que fossin exportades- que els mercaders barcelonins compressin grans partides de cereals a les comarques; però amb el veritable objectiu –segons el propi Consell de Cent- de poder vendre llicències d'exportació pel seu compte²⁸³.

---

²⁸⁰ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 327.

²⁸¹ Aquell any, el virrei va publicar dos edictes on afirmava que, havent tingut coneixement de que es feien exportacions d'aliments, n'ordenava la interrupció immediata. (B.C., *Fulletts* Bonsoms, números 3 i 4; a : Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 329).

²⁸² Recordem la conflictivitat de les Cort de 1564, animada per disputes de caràcter econòmic. (Veure al respecte el capítol titulat "Les conseqüències polítiques dels trasbalsos econòmics i militars a la Catalunya del segle XVI").

²⁸³ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 333.

És probable que, en el fons, el conflicte consistís en veure qui podia treure més profit econòmic i polític d'un context en que era rendible l'exportació de grans quantitats de cereals a l'exterior.

Recordem que aquest és el període de menor contribució fiscal catalana a la Monarquia, el moment en que Barcelona torna a projectar-se al Mediterrani i intenta recuperar part de la seva antiga capacitat de lideratge sobre la Corona d'Aragó. I també hem de recordar que es produeix la revolta dels Països Baixos, que el 1569 es produeix la detenció dels diputats i oï dors de la Generalitat, que el 1574 la Diputació del General i l'Audiència s'enfronten al voltant de la jurisdicció sobre els detinguts acusats d'atemptar contra els drets del General i que el 1578 Diego Hurtado de Mendoza expressa la seva preocupació pel fet que la Monarquia no disposa de forces per impedir que Barcelona exigeixi sempre un major grau de llibertat, tendint a actuar com una “*señoría*”²⁸⁴.

Pel que fa estrictament a la qüestió de les importacions i exportacions bladeres, ens trobem davant un enfrontament, que es desenvolupa en dos fronts diferents: el del poder político-econòmic i el del suport de la opinió pública.

En el primer front, els virreis dificulten el transport de cereals cap a la ciutat comtal, exigint que els hi siguin comprades llicències de transport i venent llicències d'exportació; mentre que el Consell de Cent opta per fer importants compres de blat estranger.

I, en el front per obtenir el suport de l'opinió pública, els virreis acusen els consellers de Barcelona d'enriquir-se amb les importacions de cereals que arruïnen els productors catalans; mentre que el Consell de Cent acusa els virreis d'enriquir-se amb la venda de llicències que maten de gana als catalans.

Per la seva banda, la Generalitat tindrà una actitud fluctuant, perquè les Corts reuneixen a representants tant dels interessos comercials de les ciutats, com dels interessos agraris dels grans propietaris o arrendataris (entre els quals, cada vegada més, també hi han burgesos de Barcelona). Però, en qualsevol cas i en línies generals, la solidaritat entre les dues

---

²⁸⁴ Xavier Gil Pujol: “Atajar pesadumbres ...”, (1993), pp. 224 i 225.

màximes institucions del país s'anirà fent progressivament més estreta i evident.

Un model de fiscalitat encoberta. Les llicències de transport.

L'oferta de cereals a les ciutats catalanes podia patir severes restriccions a causa de les mesures administratives que dificultaven la lliure circulació d'aquest producte, des de les zones bladeres –on era excedentari– fins a les àrees de consum bàsicament urbanes. Entre aquestes mesures administratives hi havien les llicències exigides pels virreis per permetre'n la circulació, tal com denunciaria amb molta insistència la ciutat de Barcelona a les Corts de 1599²⁸⁵. Aquesta mena de llicències podien provocar una desaparició total de l'oferta al impedir que els cereals arribessin als mercats consumidors. Però, és evident que aquesta situació extrema no era la desitjada per l'entorn dels virreis; sinó que el seu veritable objectiu era el de forçar el pagament de certes quantitats de diners a canvi de permetre'n el transport²⁸⁶.

En qualsevol cas, això actuava com una taxa encoberta i discriminatòria que repercutia en el preu final del producte, encarint-lo pels consumidors, sense oferir cap estímul als productors.²⁸⁷ I, a més, aquestes mesures generaven un clima de desconfiança en els agents econòmics. Doncs, ¿com es podia saber si tal carregament o tal altre es veurien afectats per alguna d'aquestes llicències de transport exigides pel virrei o bé podria esquivar-ne el control? Encara més, ¿com saber sí n'hi hauria de controls d'aquí a un any? I si n'hi havien, ¿quina seria la seva intensitat? ¿A qui afectarien?

Tot plegat –l'augment dels costos “fiscals” i dels costos d'informació– afavoria un encariment addicional del producte, que contribuïa a aïllar ulteriorment les zones bladeres de la Plana d'Urgell dels centres de consum del litoral. ¿Fins a quin punt és possible que aquests increments addicionals en el preu final dels cereals i la dificultat afegida

---

²⁸⁵ A aquesta dificultat calia afegir-hi la que representava el *Dret de Cops*. A.H.B. *Registre de deliberacions*, folis 260-269.

²⁸⁶ Capítol de Cort de 1599, citat a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), vol. I, p. 357.

²⁸⁷ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), vol. I, p. 528.1

per poder preveure'n la seva evolució futura estimuessin la recerca de mercats productors alternatius? Mercats, en els quals, els moviments dels preus només estiguessin en funció de l'evolució "natural" de l'oferta i la demanda, lligada al volum i la qualitat de les collites.

Per altra banda, també és evident que les reduccions de la demanda de cereals catalans -a causa dels increments de preus generats per aquesta mena de mesures "fiscals" podien retreure l'esforç d'alguns productors, privats d'una part de l'estímul que comporta una conjuntura de preus elevats. Doncs, és evident -malgrat desconèixer la mesura exacte- que el preu que ells percebien era inferior al preu final existent en el mercat.

A més, aquestes mesures administratives d'intervenció en el mercat - que n'alteraven el seu comportament "natural"- no constituïen una taxa destinada més tard o més d'hora a retornar a la societat en forma de despesa pública. Doncs, tal com denunciaren els representants del Consell de Cent en diverses ocasions²⁸⁸, només servien per enriquir els funcionaris que les percebien. De la mateixa manera que als productors o distribuïdors que es beneficiaven de poder vendre a les ciutats en un context de preus elevats. Doncs, aquestes llicències de transport i venda de productes agraris, podien afavorir l'aparició de xarxes clientelars o colusions d'interessos entre funcionaris, terratinents i mercaders.

Imaginem, per exemple, que, en un període determinat, existís una forta pressió de la demanda sobre l'oferta de cereals; en aquest cas -gens excepcional en aquella època- seria possible que des de la Lloctinència General, s'impedís la circulació i comercialització dels cereals, afavorint-ne, tant sols, la d'un sol productor i/o distribuïdor que es beneficiaria d'una conjuntura de preus elevats. I, precisament això és el que denunciaven els consellers barcelonins, al afirmar que les llicències afavorien els amics i els interessos personals dels oficials reials.²⁸⁹

---

²⁸⁸ A.H.B. *Registre de deliberacions*, fol. 27. Capítol de Cort de 1599, citat a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), vol. I, p. 357.

²⁸⁹ A.H.B. *Papers varis de Corts*, Reg. núm. 1069; dins Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), vol. I, p. 357.

Per altra banda cal recordar que aquesta mena d'acusacions no eren una novetat de finals del segle XVI, doncs el *Registre de deliberacions* en recull diversos antecedents, com el conflicte de 1550 amb els oficials reials en motiu dels acaparament i sortides de carn. En aquella ocasió, diversos especuladors foren empresonats; però, segons els consellers

Així, caldria preguntar-se ¿fins a quin punt aquesta mena de fiscalitat encoberta erosionava la capacitat adquisitiva dels consumidors (incitant-los a la recerca de mercats alternatius), limitava els marges de beneficis dels productors i extreia part de la massa monetària circulant?

I, a més, en qualsevol cas, no hi havia cap dubte que es tractava d'una forma de fiscalitat anticonstitucional, perquè, evidentment, no havia estat aprovada per les Corts.

En aquest punt, potser cal fer una reflexió de caràcter historiogràfic. Doncs les nombroses referències documentals sobre aquesta mena de fets no deixen de fer més sorprenent els reiterats i curiosos casos d'amnèsia selectiva, patida per alguns historiadors que –en els moment d'exposar els resultats de les seves investigacions– només han recordat les acusacions de corrupció llançades contra les “retardatàries” institucions pròpies del país, mentre oblidaven sistemàticament aquelles que afectaven al “eficaç” i “modern” aparell administratiu de la Monarquia hispànica.

Altres mesures administratives que restringien la circulació de cereals.

En relació amb la qüestió de les restriccions de l'oferta de cereals, molts dels arguments que hem exposat anteriorment són igualment vàlids pel que fa a les exigències de drets nous sobre les importacions de blat sicilià. I també serien vàlids per altres formes impositives com els drets d'entrada cobrats per la Generalitat o com el dret de *Cops* cobrat per l'administració virregnal.²⁹⁰ Així, per exemple, en motiu de la mateixa celebració de Corts, la ciutat denunciava que aquest darrer era un dret tant gravós i odiós que, en moltes ocasions, el blat no circulava cap a la ciutat comtal; encara que a Barcelona hi faltessin cereals i a les zones bladeres hi fossin excedentaris²⁹¹.

Però, si hi ha quelcom que caracteritza les darreres dècades del segle XVI, és que la immensa majoria dels problemes sempre queden sense

---

barcelonins, el principal responsable fou alliberat ràpidament pels oficials reials que hi tenien compromesos els seus interessos.

²⁹⁰ Un dret que, en realitat, es repartien el rei, el bisbe i alguns particulars.

²⁹¹ A.H.B. *Registre de deliberacions*, folis 260-269; dins Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), vol. I, p. 357.

resoldre. I aquesta vegada no fou una excepció; amb l'agravament que ja feia molts anys que s'arrossegava.

En concret, setze anys abans, en un context conflictiu de les relacions amb la Corona, el Consell de Cent havia expressat al monarca el seu desig de comprar el dret de *Cops*, per tal de suprimir-lo.

És possible que la desaparició d'aquest dret hagués millorat les condicions de distribució dels cereals, permetent l'establiment d'un nou preu d'equilibri més "natural" que, probablement, hauria estat beneficiós pels consumidors i pels productors. Els primers haurien obtingut el blat a un preu més baix i, conseqüentment, haurien pogut disminuir la proporció de renda que destinaven a la seva adquisició o bé n'haurien pogut comprar més; mentre que els productors haurien pogut vendre una major quantitat del seu producte, incrementant el volum de negoci i els seus ingressos finals. Perquè convé recordar que la desaparició de l'impost hauria permès una disminució del preu pagat pels consumidors sense que això impliqués una disminució de l'ingrés unitari dels productors.

Auge o crisi? Una aproximació a l'economia catalana entre 1585 i 1599.

Tal com acabem d'exposar, a l'última dècada del segle XVI existeixen problemes de desintegració entre l'economia agrària de la Catalunya Nova i la manufacturera de la Catalunya Vella. I també hem detectat conflictes seriosos i inacabables entre el Consell de Cent i l'aparell virregnal; el qual, des de feia almenys dues dècades, semblava interessat a defensar els exportadors de cereals per erosionar el poder de Barcelona.

Però, aquesta visió aparentment pessimista contrasta amb la que hem donat en apartats anteriors, quan parlàvem dels efectes extraordinàriament positius que havia tingut sobre el pariatge i el preu del blat la pau de Morgliani de 1581. Tal com es pot deduir de les descripcions que fan Philippe Caverel el 1582²⁹²; d'una part del memorial presentat a les Corts de 1585²⁹³; o de l'obra de Dionís Jorba²⁹⁴.

---

²⁹² Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 265.

²⁹³ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 265.

Aleshores, ¿quina és la interpretació que s'acosta més a la realitat?

D'entrada hem de recordar l'existència d'un primer obstacle: la inexistència de dades del pariatge entre 1586 i 1606.

Tot i així, podem establir una primera conclusió: no tot és positiu i, encara menys, uniformement positiu. El mateix memorial de la Llotja presentat a les Corts de 1585 afirmava que la producció i el comerç “*cessaràn*” sí els corsaris no són abatuts²⁹⁵. Però, nosaltres sabem que, finalment, el 1581 s'havia firmat la pau al Mediterrani; i també sabem que les xifres del pariatge s'han disparat a l'alça el 1581-1582, el 1582-1583 i el 1583-1584²⁹⁶. Així, doncs, ¿quina credibilitat mereix la lamentació de la Llotja barcelonina de 1585?

Segons Vilar, es tracta del “*pessimisme fingit, habitual a aquests contribuents*”. I, segons Carrera Pujal, “*Este documento es desconcertante, ya que unas veces da a entender que la decantada prosperidad era de antiguo, mientras que luego la presenta como reciente. Y también se habla de caídas y sostenimientos, aunque con grave riesgo de perderse todo*”²⁹⁷. Però, ¿són justos aquests comentaris? Probablement no. Nosaltres hem observat, precisament, que les caigudes i les recuperacions ràpides i intenses són la principal característica del comerç català durant les dècades anteriors. I, que aquestes recessions i expansions comercials (que, inevitablement, també havien d'arrossegar les activitats productives), segueixen, en bona mesura el ritme de les guerres mediterrànies (i, per tant, especialment de l'activitat corsària).

És possible que, en part, les advertències de la Llotja de 1585 siguin fruit del “*pessimisme fingit, habitual a aquests contribuents desconfiats*” (tal com escriu Vilar) i que “*al describir un cuadro de desdichas, se exagere la nota para lograr el efecto deseado*” (tal com afirma Carrera Pujal). Però, ¿és només això? Nosaltres insistim a pensar que probablement, no. I, per trobar un primer argument per justificar aquest

---

²⁹⁴ Dionís Jorba, *Descripción de las excellencias de la muy insigne ciudad de Barcelona, hecha por Dyonisio Hierónimo Iorba*, Barcelona, 1589; citat a: Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, pp. 265-266.

²⁹⁵ A.H.B., *Procés del estament reial de les Corts*, Reg. número 1.051, folis 424-425, dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, p. 339.

²⁹⁶ Malauradament ens manca el periatge de 1584-1585.

²⁹⁷ A.H.B., *Procés del estament reial de les Corts*, Registre número 1.051, folis 424-425; a: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946) vol. I, pp. 338-339.

dubte, n'hi ha prou amb observar l'evolució del pariatge. Una mitjana de 644.000 lliures pels anys 1582-1583 i 1583-1584, contra 539.375 lliures per l'any 1585-1586. ¿Era tant injustificada, pessimista i exagerada l'advertència de la Llotja? Evidentment, sembla que no. Doncs, estem davant d'un descens de més de 100.000 lliures, equivalent a més del 16%.

¿Potser, per què el flux de plata americana ha arribat al seu punt culminant i inicia el descens²⁹⁸? Tal vegada, (ara que hi ha pau amb els turcs al Mediterrani) ¿per l'acció d'uns altres corsaris en un altre mar? Recordem que, precisament, el 1585, Drake recorre l'Atlàntic, atacant Vigo, Santo Domingo i Cartagena de Tierra Firme. ¿Com va afectar el corsarisme anglès a aquella ruta de la plata que, en aquell moment, feia escala a Barcelona? En qualsevol cas, hi ha dos fets clars. El primer és que el corsarisme berber havia reprès amb força al Mediterrani occidental²⁹⁹; i el segon és que el pariatge de 1585-1586 avala –almenys parcialment– les queixes de la Llotja barcelonina, posant de manifest que encara ens queda un llarg camí per recórrer per conèixer aquest període.

Carestia o abundància? El context polític i econòmic de l'any 1591.

Malgrat les queixes constants de la Ciutat Comtal sobre la situació alimentària del Principat, existeixen alguns elements que ens haurien de fer reflexionar sobre l'efecte i les causes de la sortida de cereals de Catalunya cap a l'exterior. En efecte, la documentació municipal barcelonina sempre ens presenta un Principat sotmès als efectes de l'escassetat alimentària; però coneixem algun cas –com el de l'octubre de 1591– en el qual, la ciutat envià escamots armats a requisar cereals a l'interior i a les costes de Catalunya, a causa de la carestia que suposadament existia; mentre, simultàniament, el mateix Consell de Cent autoritzà la sortida de 8.500 quarteres de blat cap a València, Mallorca i Menorca i 1.000 càrregues d'ordi destinades al duc de Savoia.³⁰⁰

---

²⁹⁸ Hamilton, *American Treasure*, pp. 34-35, dins: Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 263.

²⁹⁹ Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), vol. I, p. 339.

³⁰⁰ *Ibidem.*, p. 534.

L'hivern anterior –el de 1590-1591– ja s'havia produït una situació similar. Mentre els consellers barcelonins protestaven davant dels representants del monarca i de l'arquebisbe de Tarragona per la sortida de grans quantitats de cereals des del port d'aquesta darrera ciutat, destinades a França, el propi Consell de Cent subministrava blat a l'exèrcit francès – que combatia els heretges del seu país– i a les galeres del duc de Savoia³⁰¹.

El 1590 va ser un any de carestia cerealícola general a tota la conca mediterrània, després de la terrible epidèmia de l'any anterior. El 1590 van arribar als ports mediterranis vaixells carregats de blat del nord d'Europa. L'escassetat a Catalunya era real; però el que estava realment en joc era una demostració de força entre el municipi barceloní i l'aparell virregnal.

El Consell de Cent s'oposava frontalment a les llicències virregnals que, aquell hivern, afavorien a la família genovesa dels Spinola. Aquesta comprava cereals catalans amb l'objectiu –almenys teòric, perquè el Consell de Cent no s'ho acabava de creure³⁰²– de fabricar galetes per les galeres. I, mentre el virrei intentava afavorir als genovesos, els consellers preferien l'exèrcit francès o la flota del duc de Savoia. La qüestió anava molt més enllà d'una simple compra-venda de cereals.

Recordem que, precisament el 1591, es procedí a l'expulsió de tota la colònia genovesa a Barcelona, després d'un incident de protocol amb les naus lígurs al port³⁰³. Un incident que devia fer vessar el vas de la paciència després de moltes dècades de submissió –forçada per la Monarquia hispànica– als interessos de Gènova. Però, la humiliació barcelonina es repeteix perquè Felip II obliga la ciutat a readmetre els genovesos expulsats.

I, per altra banda, 1591 també és l'any en que les divuitena del redreç de la Diputació del General (creada el 1585)³⁰⁴ es va oposar a l'intent de detenció del diputat Joan de Granollacs per part de la Reial Audiència³⁰⁵.

---

³⁰¹ Ibidem., p. 532-533.

³⁰² A.H.B. *Registre de lletres closes*, foli 166; dins: Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946), p. 532-533.

³⁰³ Pierre Vilar, , Pierre: *Catalunya dins ...*, (1966); vol. II, p. 252.

³⁰⁴ Eva Serra, "1640. Una revolució política. La implicació de les institucions", dins: VV.AA., *La Revolució catalana de 1640*, Barcelona 1991, pp. 3-65.

³⁰⁵ Ibidem.

Posant-se novament de manifest l'estreta interrelació existent entre economia i política.

A més, a nivell econòmic, el 1591 no és un any qualsevol. “*L'activitat comercial ha baixat; i el 1593 encara sofreix*”, segons afirma Pierre Vilar³⁰⁶.

I, finalment, també cal recordar que 1591 és l'any de la crisi aragonesa.

En qualsevol cas, sembla probable que en l'enfrontament entre el Consell de Cent i les autoritats de la Monarquia –com per exemple en el tema del control de la comercialització dels cereals– hi influeixin factors molt diversos. Factors de caràcter econòmic (era positiva o negativa l'exportació de cereals catalans? i ¿qui havia d'apropiar-se dels beneficis de la venda?), de política exterior (calia prioritzar o no l'amistat amb els genovesos?) o de preeminència política a l'interior de Catalunya (qui havia de controlar la comercialització dels cereals catalans? quina era la màxima institució del Principat?).

També és evident la contraposició d'interessos entre diferents sectors socials de Catalunya. Així, mentre les autoritats municipals de Barcelona -i, en moltes ocasions, d'altres municipis³⁰⁷- s'oposaven a l'exportació de cereals, els propietaris de terres bladeres i els traginers n'eren uns ferotges defensors perquè els permetia de defugir la política de control de preus que Barcelona intentava aplicar. Una intenció no sempre reeixida per la feblesa política i jurídica d'una Ciutat Comtal erosionada pels constants enfrontaments amb la Monarquia. Fins i tot els traginers n'eren conscients i el mateix 1591 –l'any de les múltiples humiliacions barcelonines– feien burla dels representants del Consell de Cent que els ordenaven –en va– que portessin els cereals cap a Barcelona, en lloc de dur-los a les platges tarragonines on eren embarcats cap a l'estranger³⁰⁸.

Des del punt de vista dels propietaris i dels transportistes de cereals, la seva opció exportadora era perfectament lògica, doncs no podem oblidar

---

³⁰⁶ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1964), vol. II, p. 267.

³⁰⁷ Municipis variats (alguns dels quals cal aclarir que en diferents moments tenen postures contradictòries en funció d'interessos conjunturals) com els següents citats en l'obra citada de Jaume Carrera Pujal, *Historia política y ...*, (1946); Tarragona el 1590-1591 (ps. 532-533); Girona el 1590-1591 (p. 533); Tortosa el 1604-1605 (p. 541).

³⁰⁸ A.H.B. *Cartes comunes originals*, foli 17.

que, en aquell període, el Consell de Cent devia actuar com el consell d'administració d'una empresa que gaudeixi d'una posició de quasi-monopoli de la demanda³⁰⁹.

Efectivament, la ciutat comtal (centre polític i econòmic del Principat) consumia una proporció molt alta de la producció catalana i en redistribuï a un altre percentatge força elevat. A més –sent un port de mar i disposant de xarxes comercials ja tradicionals amb zones productores de blat– podia importar grans quantitats de cereals i regular d'aquesta manera, amb més o menys eficàcia, el preu final del producte. Per tant, els productors i transportistes catalans de cereals només podien esquivar la política de control de preus imposada per Barcelona, si apareixien altres consumidors en el mercat que fessin les seves demandes sense passar pel Consell de Cent, trencant d'aquesta manera el monopsoni que aquest intentava exercir sobre tot Catalunya. A més, per entendre l'efecte real d'aquest monopoli consumidor, hem de recordar que no només l'exercia amb instruments de caràcter econòmic, sinó que disposava de privilegis polítics com el “*vi vel gratis*”. Aquest poder polític-econòmic i el prestigi de Barcelona condicionaven la vida econòmica de tot Catalunya. Així, en alguna ocasió, n'hi havia prou que algun traginer afirmés que feia compres destinades a Barcelona, per a que aquella suposada compra esdevingués una simple requisita en benefici propi. Una acusació d'aquesta mena està recollida en una carta enviada pels jurats de Girona als consellers de Barcelona, on denunciaven que alguns traginers s'apropriaven de l'oli gironí, dient que era necessari pel consum de Barcelona, mentre en realitat el revenien en benefici propi³¹⁰.

Finalment, retornant a la qüestió de la ruptura del monopsoni barceloní³¹¹ amb l'aparició de consumidors alternatius, cal tenir present que per tal que la ruptura fos realment eficaç calia que exercissin la seva demanda al marge de Barcelona, comprant en mercats alternatius com alguns ports empordanesos, de les terres de l'Ebre i, especialment, del Camp de Tarragona, on s'hi embarcaven els cereals de la Plana d'Urgell.

---

³⁰⁹ És a dir, del que els economistes anomenen un quasi-monoposoni.

³¹⁰ A.H.B. *Cartes comunes originals*, foli 173.

³¹¹ I, aquí, seria convenient tornar a recordar les tesis defensades per Gilabert, el 1617.

Però és interessant prendre en consideració que aquesta disputa comercialitzadora es barrejava amb qüestions de caràcter polític, en les quals, alguns grups socials determinats i alguns espais territorials desafiaven la ciutat de Barcelona o, com a mínim, als seus dirigents. La ciutat comtal hi responia amb els seus instruments econòmics, polítics i, fins i tot, coercitius; i, a més, contava amb l'aliança d'altres municipis interessats en una situació de preus baixos dels cereals. Entre aquests municipis hi podien haver-hi els que conformaven la creixent xarxa de ciutats pròximes a Barcelona i d'altres més allunyades com Girona o Perpinyà.

Les raons d'una entesa mancada.

Però, (al marge de la intencionalitat política de la Monarquia de deixar podrir alguns problemes quan no disposava de força per solucionar-los al seu gust), també és possible que tot plegat sigui fruit de les percepcions força diferenciades sobre la realitat econòmica catalana, que ja hem apuntat anteriorment.

És molt possible que aquesta nova conjuntura econòmica sigui percebuda de forma molt diferent pels diversos sectors polítics i socials del país; i mentre uns creuen que ha arribat el moment que Catalunya s'impliqui de forma decidida en els dissenys imperials de la Monarquia, els altres pensin que cal capitalitzar el creixement en benefici propi i, fins i tot, aprofitar-lo per ampliar les esferes competencials de les institucions catalanes. No oblidem que entre 1585 i 1589, el Consell de Cent elaborà grans projectes de futur de caràcter econòmic i militar. Recordem, per exemple, que el 1585, ja s'havia parlat de construir sis galeres per llogar-les al rei, tal com fan els genovesos³¹², però les Corts conclouen en un fracàs sonat³¹³; el 1589, es torna a plantejar el projecte³¹⁴, però en aquesta ocasió

---

³¹² A.H.B. *Lletres comunes originals*; vol. 1585, foli 78.

³¹³ El menyspreu del monarca i els seus ministres envers els representants catalans fou tant evident que els síndics barcelonins van renunciar a defensar les seves tesis. Però, malgrat aquesta renúncia dels síndics barcelonins, que teòricament hauria hagut de facilitar el desenvolupament de les sessions -i aquest és un nou element prou significatiu de la incomprensió mútua- el rei finalitzà sobtadament les sessions i marxà, mentre els ambaixadors de la ciutat el seguiren, demanant una audiència que no van obtenir.

³¹⁴ Pierre Vilar, *Catalunya dins ...*, (1966); vol. II, p. 267.

és la pesta la que sembla malaguanyar-lo; finalment, a les Corts de 1599 s'aprova la construcció i gestió de les galeres per part de la Generalitat.

Per intentar aproximar-nos a una qüestió que s'endevina decisiva – com la de les percepcions que es tenien de la realitat econòmica catalana en el darrer quart del segle XVI– potser hauríem de reflexionar sobre les següents preguntes:

1) ¿La puixança econòmica donà ales a la Monarquia en el seu desig d'extreure recursos del Principat?. O, per contra i tal vegada de forma simultània, ¿aquest creixement alimenta una ofensiva constitucionalista catalana, encapçalada per unes oligarquies desitjoses d'incrementar la seva riquesa i les seves esferes de poder polític?. Precisament, respecte a aquesta darrera qüestió, no podem oblidar que fou el 1589, quan el Consell de Cent llençà una ofensiva per conquerir espais nous de poder econòmic i militar. En concret, decidint la construcció del canal d'Urgell, d'un port artificial i de sis galeres, a més de la creació d'un banc públic³¹⁵.

2) L'increment de la producció i de la renda ¿possibilità un acostament entre les classes dirigents i populars que podien repartir-se uns excedents en augment i que, simultàniament, es sentien amenaçades per les exigències creixents dels oficials reials, en un moment en el qual la Monarquia –víctima de les seves necessitats financeres i militars– podia pensar que havia arribat el moment de passar factura a una Catalunya rica i insolidària?. Recordem que el 1585, Felip II abandona unes Corts on els síndics barcelonins havien de defensar la creació d'una sisena conselleria que hauria permès a artistes i menestrals gaudir d'un representant permanent en el Consell de Cent³¹⁶.

3) ¿Estem davant d'una comunitat que comença a percebre la Monarquia com una autoritat exigent i incomprensiva? ¿Realitat econòmica i presa de consciència política de caràcter comunitari van juntes? ¿Són els símptomes d'un distanciament que cristal·litzarà, 60 anys més tard, en la revolució de 1640? ¿Estem davant d'uns símptomes més o menys similars als que portaran, quatre segles després –amb les enormes i inevitables diferències que això comporta–, al triomf del catalanisme polític amb la

---

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ Anteriorment ja hem analitzat detalladament aquesta qüestió.

“generació de 1901”: una Catalunya en creixement enfrontada amb una Castella decadent, exigent, autoritària i incomprensiva?

Conclusions

A l'Europa del segle XVI l'arribada massiva de plata americana va comportar un augment substancial de l'oferta monetària, que es va traduir en un increment de la demanda agregada. Evidentment, la velocitat i la intensitat de l'augment de l'oferta monetària no va ser pas uniforme a tots els països d'Europa i, en conseqüència, els increments de la demanda agregada presenten una enorme diversitat geogràfica i temporal. Primer a Castella, després als territoris perifèrics de la Monarquia hispànica i finalment a bona part de la resta d'Europa. Però, a més d'aquesta successió causal prou coneguda, també cal prendre en consideració l'impacte diferencial d'aquests increments de demanda sobre els nivells de preus i de producció de cada país en funció de quina era l'elasticitat respectiva de la corba de oferta agregada de cada un d'aquests països.

I és precisament en aquest àmbit que existeix una diferència enorme entre Castella i Catalunya. En efecte, mentre que en els tombants dels segles XV al XVI l'economia castellana assolí una posició de primera línia en l'economia europea, la situació de Catalunya era diametralment oposada.

Al centre de la Península ibèrica existia una densa xarxa de ciutats que havien col·laborat de forma decisiva en la victòria d'Isabel i el seu marit Ferran en la guerra civil castellana; amb una economia diversificada; en el marc d'un mercat relativament integrat, que unia la “meseta” amb els ports cantàbrics i andalusos; i amb forts lligams comercials amb Flandes.

Per contra, Catalunya acabava de sortir d'un conflicte llarg, plural i devastador que havia reforçat els efectes d'una llarga crisi anterior. Era un país demogràficament buit, amb enormes extensions de terres agrícoles abandonades, amb les rutes comercials mediterrànies trencades i amb els mercats exteriors ocupats pels seus competidors.

Evidentment –i al marge de qualsevol possible quantificació– l'economia castellana es trobava molt més a prop del seu nivell de renda potencial que la catalana. I, per tant, els catalans estaven en disposició de

veure com qualsevol augment de l'oferta monetària es convertia en un poderós estímul per augmentar la “renda nacional”; mentre que, a Castella, els continuats increments de l'oferta monetària –que d'altra banda eren immensament superiors als de Catalunya- van traduir-se fonamentalment amb una inflació de preus ràpida i precoç.

L'economia catalana disposava d'una enorme oferta de terres sense explotar i d'una gran reserva de mà d'obra masculina nascuda a Occitània i que arribava a Catalunya en el millor moment de la seva capacitat laboral. Dos elements, que, respectivament, van contribuir a mantenir els costos de la terra i els salarials força estables. Especialment aquests darrers. Així doncs, el conjunt de tots aquests elements permeten concloure que la corba d'oferta agregada catalana es va mantenir força elàstica fins a finals del segle XVI o principis del segle XVII.

Durant aquest període, el que per a altres va ser l'origen d'un greu problema inflacionari, per a Catalunya va ser un estímul molt important per al seu creixement econòmic.

El creixement econòmic i demogràfic es concentra entre 1545 i 1625, aproximadament. Una hipòtesi que –tal com esperem haver demostrat en aquest treball- es fonamenta en una sèrie de dades convergents.

Segons Jordi Nadal i Emili Giralt, la fase de plenitud de la immigració occitana es va produir, precisament, entre 1540 i 1620.

Segons Emília Salvador, el comerç marítim valencià va experimentar una represa vigorosa a partir de mitjans del segle XVI, després d'una profunda depressió que s'havia iniciat amb les *Germanies*.

Segons Xavier Torres: “a primer cop d'ull, la producció i el consum de teixits de llana sembla haver experimentat una expansió ben bé secular. L'arrendament de la bolla augmentà sensiblement i progressivament – sempre en termes nominals- gairebé en el decurs de tot el segle XVI”.

Però, immediatament, afegeix: “L'etapa d'autèntic creixement es localitza, però, entre 1550 i la dècada de 1570, seguida d'una breu i lleugera caiguda, que coincidí amb els anys vuitanta, i una remuntada, altre cop, a la dècada següent, quan s'assolí el màxim de recaptació.

(...) La mateixa sèrie, oportunament deflactada –amb els preus del blat barceloní-, mostra una trajectòria força menys espectacular, amb un

creixement més modest, per bé que igualment concentrat entre el 1550 i el 1570”³¹⁷.

Segons Antoni Simon, el creixement demogràfic presenta un balanç neutre a la primera meitat del segle; i, per tant, tot el creixement net es concentra entre el 1550 i el 1620, aproximadament.

D’aquesta manera, esperem posar en evidència el paral·lelisme de totes aquestes dades i la cronologia de la trajectòria econòmica que hem descrit anteriorment. I que es caracteritza per un llarga i intensa fase de creixement (entre 1545 i 1620) amb una forta orientació mediterrània,³¹⁸ que no oblida totalment el trànsit cap a l’Atlàntic a través dels ports andalusos i, especialment, portuguesos.

Així, a partir de la dècada dels ‘40, l’economia catalana creix i es diversifica sota l’impuls poderós de l’augment accelerat de la seva població activa³¹⁹. I, simultàniament, els catalans es senten amb forces, per una banda, per tornar a exercir un lideratge econòmic modest –però cada cop més evident– sobre València i Aragó³²⁰; i, per l’altra, per reconquerir els vells mercats italians³²¹, malgrat totes les dificultats que comporta la competència genovesa i la guerra intermitent –però força sovintejada– en el mar. I, per tant, en coincidència amb cada parèntesi de pau, les relacions comercials amb Itàlia experimenten una successió de poderosos salts endavant.

---

³¹⁷ Xavier Torres i Sans, “Manufactura urbana i indústria rural”, ..., (1997), p. 113.

En el mateix sentit, veure: Eva Serra, “Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638). Una mostra i una reflexió”, *Pedralbes*, (1993), nº 13-I, pp. 259-274.

³¹⁸ Monserrat Duran, “Manufactura textil en la España mediterránea durante el reinado de Felipe II”, dins Ernest Berenguer, *Felipe II y...*, (1999), vol. I, pp. 267-268.

³¹⁹ Veure: Antoni Simon i Tarrés, “La població catalana ...”, (1992), p. 220; i Antoni Simon, *La població catalana ...*, (1996), pp.11-34.

³²⁰ Veure la documentació de les Corts de 1553 citada en aquest mateix capítol.

³²¹ Veure la documentació de les Corts de 1564 citada en aquest mateix capítol.

3.5 - L'economia catalana

a les quatre primeres dècades del segle XVII.

Una perspectiva general

Pierre Vilar va caracteritzar les primeres quatre dècades del segle XVII amb els següents termes: “Entre 1598 i 1640, Catalunya presenta senyals de crisi que són comuns a tota l’economia espanyola i que denuncien la reducció de la massa monetària en metall fi i el triomf definitiu de la competència estrangera. Tanmateix, (...) hom no constata ni caiguda sensible del nombre dels homes, ni oscil·lacions destructives de la moneda. I sobretot la prosperitat agrícola, la mateixa agitació en el camp anuncien el paper vital pres per la massa activa dels pagesos en l’estructura social del Principat”³²².

D'altra banda, Eva Serra pensa que els símptomes de la crisi s'inicien a la darrera dècada del segle XVI³²³, quan el creixement secular troba un doble sostre tècnic i social. Aquest doble sostre actua simultàniament com a causa i efecte de les estratègies pageses tant pel que fa als conreus com a les relacions contractuals. La demografia i la producció estaven condicionades per una mena de suma integrada pels recursos del “mas” i les possibilitats d'endeutament. Des de la darrera dècada del segle XVI, l'endeutament hauria anat adquirint un pes creixent respecte al mas. Fins que aquest equilibri dinàmic s'hauria trencat a partir de 1630, quan la presència cada vegada més massiva de tropes reials va destruir part de la capacitat productiva dels “masos” i va provocar un endeutament extraordinari de la pagesia.³²⁴

Pierre Vilar considera la “generositat” catalana a les Corts de 1599 com el símptoma de l'àmplia prosperitat assolida amb el creixement econòmic del segle XVI³²⁵. Mentre que l'entrada al segle XVII coincidiria

---

³²² Pierre Vilar, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Edicions 62, Barcelona 1964, volum II, pàg. 313.

³²³ Eva Serra, “Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII”, *Terra, Treball i Propietat*, Crítica, Barcelona 1986.

³²⁴ *Ibidem*.

³²⁵ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, volum II, pàg. 314.

amb l'inici de la crisi. Segons Vilar, des dels primers anys del nou segle "el comerç i la indústria estan en el marasme"³²⁶.

L'absència de les xifres del periatge, ens obliga a tots plegats a refiar-nos de dades soltes i de testimonis qualitatius no sempre fàcils d'interpretar. I, en aquest sentit, Vilar ens aporta dues dades numèriques sobre el dret d'ancoratge i el dret de duanes. Respecte a l'ancoratge escriu:

"Sabem, per exemple, que el 1603 Barcelona preveu una disminució de tràfic: l'arrendament del dret d'ancoratge sobre el tonatge dels vaixells que passen pel port, no troba adjudicador sinó per 500 lliures, quan m'havia aportades 600 els dos anys precedents, 700 anteriorment"³²⁷.

Les xifra de l'ancoratge de 1603, però, està condicionada per un factor que ja hem vist que té una incidència decisiva sobre el comerç marítim català: la guerra. En efecte, els anglesos semblen voler substituir als turcs i als barberescos com a flagell del Mediterrani. Després dels atacs contra Gibraltar i Cadis, el temor als anglesos s'extén per les costes de la Monarquia Hispànica. El 1602, justament quan calia considerar la subasta del dret d'ancoratge de l'any següent, arriben notícies alarmants de Cartagena i de Sevilla. Els primers asseguren que han vist una gran esquadra anglesa endinsant-se en el Mediterrani. I els segons adverteixen que els anglesos fan preparatius per un gran atac. Per acabar-ho d'adobar, arriben notícies de Perpinyà de que els francesos fan preparatius bèl·lics a la frontera. Catalunya torna a sentir-se amenaçada per mar i per terra. Barcelona avisa a les poblacions de la costa per a que estiguin preparades. En aquestes circumstàncies no és estrany que el dret de l'ancoratge només doni 500 lliures; allò que potser resulta estrany és que algú estigui disposat a avançar l'import d'un dret que es recapta sobre els vaixells que passen pel port de Barcelona. Un port que es podia veure amenaçat tant pels anglesos com pels francesos.

Per tant, el descens del dret d'ancoratge de l'any 1603 no l'hauríem de considerar tant el símptoma d'una crisi econòmica catalana, com un esdeveniment puntual fruit de l'amenaça de la reactivació de l'escenari bèl·lic mediterrani. Encara més, tenim alguna prova de que els catalans

---

³²⁶ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, volum II, pàg. 313.

³²⁷ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, volum II, pàg. 313.

mantenien la seva confiança en la vitalitat de la seva economia i del seu comerç. Precisament, el 1603, el Consell de Cent nomena un cònsol de catalans per Alexandria.

A més, gràcies a les mesures preventives contra la pesta, l'any 1605, trobem diverses referències al comerç català amb Berberia (on s'hi adquireix llana) i amb França³²⁸. I, aquell mateix any, la Llotja i els mercaders protesten davant la decisió de Felip III d'aplicar un dret del 30% sobre totes les mercaderies estrangeres (incloses les catalanes) que entressin a Sicília³²⁹. El 1606, els catalans protesten indignats pel fet que la Monarquia a requisat 40 vaixells catalans per l'expedició a les Moluques. I, el 1607, exigien que els seus drets fossin respectats pel virrei de Sardenya i pels ports de Cagliari, de Sassari i de l'Alguer³³⁰.

Per tant, almenys durant el primer lustre del segle XVII, el comerç català manté les seves estructures tradicionals: importació de productes de luxe d'Alexandria i de Marsella i de llana del Magrib i exportació de teixits a Sicília i Sardenya.

L'altra dada quantitativa que ens aporta Vilar fa referència al dret de duanes. Un dret que en les tres xifres que coneixem per a l'última dècada del segle XVI havia reportat entre 41.000 i 53.000 lliures; mentre que el 1609 només en va generar 16.200³³¹. Però, en aquesta ocasió, no podem oblidar que 1609 tampoc és un moment qualsevol. És l'any, per exemple, de la creació del Banc de la Ciutat, culminació de l'ofensiva de les autoritats barcelonines contra les especulacions monetàries dels banquers.

En efecte, aquell any, especulant amb les diferències monetàries, aquests banquers havien acaparat el comerç exterior de Barcelona, perquè eren els únics que disposaven de moneda bona per pagar les importacions, que després revenien tot drenant la moneda bona que encara tenien els particulars o exigint primes molt elevades per acceptar moneda dolenta.

Després de presentar les xifres del dret d'ancoratge de 1603 i del dret de duanes de 1609, Vilar prossegueix la seva caracterització pessimista

---

³²⁸ A.H.B., *Registre de lletres closes*, (any 1605), foli 65.

³²⁹ Jaume Carrera i Pujal, *Historia política y...*, p. 362, citant el *Dietari de l'Antic Consell barceloní*.

³³⁰ A.H.B., *Registre de lletres closes*, (any 1607), foli 13.

³³¹ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, volum II, pàg. 313.

de les primeres dècades del segle XVII fent referència a un informe elaborat pel Consell Reial el 1615. L'informe és extraordinàriament negatiu i ens presenta una economia catalana gairebé devastada. De la seva lectura en dedueix que les exportacions catalanes es limiten tant sols a tres articles: “fruita seca, ferro i draps; els dos primers devien ésser, a més, de poca importància; i el tercer, en disminució molt sensible”³³².

Vilar dóna molta credibilitat als detalls que ens ofereix l'informe, perquè assegura que el Reial Consell no té cap interès fiscal en presentar-nos una situació econòmica tan negativa. Doncs, evidentment, un organisme sempre desitjós d'incrementar la seva recaptació impositiva no hauria de donar arguments a uns contribuents que sempre s'esforcen en trobar excuses per no pagar. Per tant, Vilar dedueix que donat que el Reial Consell “no té (...) cap interès fiscal en mostrar-se pessimista”, el seu pessimisme és molt realista.

En aquest cas, però, l'interès del Reial Consell no és de caràcter fiscal, sinó monetari. El tradicional interès fiscal ha quedat eclipsat pels nous i greus problemes monetaris que sacsegen l'economia catalana. Eclipsat, tant perquè la Monarquia encara està molt lluny de guanyar l'interminable plet sobre el “quint”, com per l'enorme pressió que exerceixen les institucions catalanes per tal d'obtenir de la Corona la devaluació de la moneda de plata.

La Monarquia vol evitar que Catalunya es converteixi en una nova, potent i propera via de fuga de plata castellana i, a més, vol garantir el valor de la moneda que els catalans paguen via impostos. En altres paraules, l'objectiu del Reial Consell no és tant cobrar més impostos, com assegurar-se el valor en bona moneda dels impostos que ja està cobrant. Per tant, l'interès de la Corona és assegurar l'estabilitat monetària a Catalunya.

És a partir d'aquest objectiu que cal interpretar l'informe del Reial Consell. Els jutges de l'Audiència volen presentar una economia productiva catalana en una crisi absoluta. Incapaç d'exportar i necessitada de tota mena de quantioses i cares importacions. Una economia, per tant, condemnada a patir un dèficit comercial permanent que drenarà del país

---

³³² Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, volum II, pàg. 314.

qualsevol moneda que hi circuli. Els catalans han de perdre tota esperança de reajustar el seu sector exterior mitjançant una devaluació monetària. Segons el Reial Consell, cap devaluació podrà evitar la fuga monetària i, per tant, no cal ni intentar-ho.

En definitiva, cal reconsiderar la versemblança de l'informe del Reial Consell perquè té un interès directe al presentar-nos un quadre tant pessimista de l'economia catalana: oposar-se a la devaluació de la moneda de plata sol·licitada tant desesperadament per la majoria del país.

Cal reconèixer que aquesta actitud del Reial Consell és una excepció en la tesis habitual de la Corona respecte a Catalunya. En efecte, des de finals del segle XVI, es configura el mite d'una "Barcelona rica". Una actitud interessada en exagerar la prosperitat catalana, per incrementar el contrast entre la decadència castellana i els privilegis catalans. Els intel·lectuals propers a la Monarquia alimenten la contraposició entre una Catalunya treballadora, rica i egoista enfront una Castella noble, pobre i generosa. En definitiva, cal insistir que el memorial del Reial Consell de l'any 1615 constitueix una excepció a la línia habitual de la Monarquia respecte a Catalunya, perquè el nucli del debat no és la fiscalitat, sinó la possible devaluació monetària sol·licitada per les institucions catalanes.

Al llarg dels pròxims capítols tindrem ocasió de reconsiderar a bastament la cronologia i la intensitat dels processos econòmics catalans de principis del segle XVII. Ara, ens limitarem a recordar que –precisament l'any 1615– també veu la llum una interpretació molt menys pessimista de l'economia catalana: els discursos de Francesc de Gilabert.

El mateix Vilar recull que "El 1618 ha augmentat el nombre de corredors-agents de canvi –dits "corredors d'orella"– perquè les mercaderies "vénen amb major abundància..." que abans". I, en la mateixa línia, explicita que "no veiem disminuir gaire el nombre dels comerciants i dels intermediaris. El 1625 el nombre dels mercaders "inmatriculats" (és el gran comerç) és de 154, contra 146 el 1552".³³³

---

³³³ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, volum II, pàg. 317.

Un conjunt de dades que –des del nostre punt de vista– ens ajuden a relativitzar la intensitat i la cronologia de la crisi econòmica catalana de les primeres dècades del segle XVII.

Immediatament després d'exposar aquestes dades indicatives d'un cert dinamisme econòmic català en un període de crisi suposadament intensa, Pierre Vilar sent la necessitat de redimensionar el paper d'aquests comerciants de 1625 o dels corredors d'orella de 1618, afirmant "Hom pot estar segur que per llur canal el Principat importa més que no exporta"³³⁴. Però, aquesta afirmació té l'inconvenient de fonamentar-se especialment i en primer lloc en el ja mencionat informe del Consell Reial de 1615. Un informe, però, que –tal com també ja hem indicat– té un interès molt especial a menystenir el potencial econòmic català per intentar invalidar les sol·licituds de reforma monetària presentades per moltes persones i institucions del país. Fins el punt, que el citat informe té un caràcter molt més polític que no pas econòmic.

---

³³⁴ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, volum II, pàg. 317.